Ketabton.com

د مشهد سفر

او دسنیانو غم ځپلی حالت

لیکنه : محمد بشیرمدني

کال : ۲۰۲۳ میلادی

ketabton.com - The Digital Library

ketabton.com - The Digital Library

دمشهد سفر او دسنیانوغم ځپلی حالت

سریزه 5

دسفر کیسه 6

جغر افیایي موقعیت: 11

تاریخي پس منظر: 11

تفریحي فعالیتونه: 11

د اقامت ځایونه : 12

د لیدوړ ځایونه : 12

د لیدو غوره وخت : 12

په مشهد (خراسان رضوی) کې کوهسنګي منظره : 13

دطوس ښار تاریخي شالید : 17

دامام رضا دحرم د جوړوالی تاریخچه : 24

دامام رضا دحرم نقشه : - 25

دامام رضا دزیارت صحنونه : 26

دامام رضا دحرم رو اقونه (برنډې) : 31

شیعه ګان او عقیده یی : 53

بنسټ ایښودونکي او مهم شخصیتونه: 53

نظرونه او عقیدې: 56

فکري او عقیدوي ریښې: 59

-شاه اسماعیل او دولتي مذهب) : 61

- اسماعیل صفوي (وینه بهوونکې ځیرې نامعلومه کیسه) : 63

هارون الرشید : 72

ketabton.com - The Digital Library

په ایران کې د سنیانو تاریخ او سني ټولنو ته کتنه : 79

-په ایران کې د سني مذهب تاریخ او و اقعیت: 96

په ایران کې ځینې ناروا او حرام کارونه: 99

1-دعلی بن موسی زیارت ته دحرم نوم ورکول 99

2- دحجاب نشتوالی 101

۳- مؤقته نکاح : 109

پایله :..... 124

مصادرو او منابعو فهرست 126

ketabton.com - The Digital Library

سریزه

الحمد لله رب العالمین والصلاة والسلام علی سیدنا ومولانا وحبیبنا محمد وعلی آله وأصحابه ومن تبعهم الی یوم الدین .

وبعد : ما ځینې سفرونه کړي خو د مشهد سفر ډیر عجیب وه ځکه زه داسې یو هیواد ته لاړم چې ظاهرا یو اسلامي هیواد دی او نوم یې هم دایران اسلامي جمهوریت دی ، د جمعی په ورځ کوهسنګې پارک ته لاړم ، داچې لباس مې افغاني ملی لباس وه دویته ښه نه ښکاریدم ، ما د جومات په هکله پوښتنه وکړه هغوی یوې خو اته اشاره وکړه چې هلته جومات دی کله چې ورغلم خلکو په کې اتڼ کاوه نو حیران شوم ، بیامې دیو دوست څخه پوښتنه وکړه چې نن د جمعې ورځ ده لمونځ به چیرې کوو هغه په ځواب کې وویل دلته جومات نشته ، ماهڅه وکړه جومات پیدا کړم خوو مې نشو کړای ، ځینو تکیه خانو ته ورغلم هلته به ټول د شیعه مشر انو دعکسونه څخه ډک وه ، پارکونه هم په مجسمو پوښلي وه ،

سفر د پوهې، تجربې او بصیرت یوه مهمه وسیله ده. د شیعه نړۍ یو له مقدسو ځایونو څخه دمشهد ښار دی، چې نه یوازې د معنوي سفرونو کوربه دی، بلکې تاریخي، جغر افیایي او کلتوري ارزښتونه هم لري. پدې لیکنه کې هڅه کوم د مشهد ښار او د امام رضا دحرم په اړه هر اړخیز معلومات وړ اندې کړم، له جغر افیایي موقعیته نیولې تر تاریخي شالید، تفریحي فعالیتونو، اقامتي ځایونو، د زیارت صحنونو، برنډو، او د شیعه عقایدو وضاحت پورې. همداراز، د ایران د سني ټولنو وضعیت او په دغه هیواد کې د مذهبي ازادیو و اقعیت هم څېړل شوی دی، ترڅو لوستونکی له بېلابېلو اړخونو نه ژور درک تر لاسه کړي. علی کل حال څه ګډ وډ معلومات مې راټول کړی غواړم ګرانو لوستونکو ته یې دکتاب په شکل وړ اندې کړم ترڅو ددغه تش په نوم اسلامی جمهوریت حقیقي بڼه ښه ورته ښکاره شي .داهغه مهم ټکي وه چې د قدرمنو ویونکو حضورته مې وړ اندې کړل ، الله جل جلاله دټول سني مسلمانان د مجوسو دظلم څخه وژغوري . او موږ ته د الله جل جلاله ددغه کتاب اجر او ثواب په هغه ځای کې راکړي چې بلې خو اته مو مخ نه اوړي ، یوم لاینفع مال ولابنون الامن أتی الله بقلب سلیم .

په درنښت

ketabton.com - The Digital Library

محمد بشیر مدني

دسفر کیسه :

ددنیا ژوند د زیاتو هسکو او ټیټو سره تړلی دی خو د ښه نصیب خاوند هغه څوک دی چې عمر یې د الله جل جلاله په عبادت کې تیرشي او په آخرت کې یې حساب آسانه او دالله جل جلاله په وړ اندې خجالت او ذلیل نه وی ماته هم د یو مریض د معایناتو لپاره ایران ته د تګ ضرورت پیښ شو چې د ویزې لپاره یی زیات وګرځیدم خو بالآخرة مې یو سیاحتي شرکت ته مخه کړه په نتیجه کې ورسره مخامخ شوم چی د کابل څخه مشهد او بیا دوباره د مشهد څخه کابل ته ددوه کسانو تکتونه په 940 امریکایی ډالروباندې وشول چې په 5/ 12 / 2023 میلادي کال د کابل هوایی بین المللي ډکرته ورغلو چې په 12 بجی موحرکت وکړ څه کم دوه بجی مشهد ته ورسیدو د کابل څخه ورغلي مسافرین ټول تم کړل اوویل یې د پولیو واکسین تطبیق کول ضروری دي موږ یی تقریبا یوساعت یا څه زیات و ځنډولو پدی مهال د تاجکستان څخه نور مسافرراغلل هغوی یی د واکسینو تطبیق څخه پرته پریښودل ویل یی د هغوی واکیسنوته ضرورت نشته ، په هرحال افغانانوته یې په ډیره سپکه سترګه کتل چې کله د هوایی ډګرڅخه را بهرشوو نوزموږ یو دوست موټرراوستلی وه زموږ په انتظاروه ، ډیرښه روغ بړیی وکړ موټرکی سواره شوو یو دوکان ته ورغلو کابل یی پرې لیکلي وه ما فکروکړ چی ښایي افغانان وي کله چې ورغلو معلومه شوه چی هغوی ایرانیان وه خوصرف ددې په خاطروه چې نوی ورغلی افغان مسافرین ورجلب کړی همراه نومی یو سیم کارت یی په دری لکه تومنه را باندی خرڅ کړ فی الحال تیلفون فعال شوداچی په ایران کی انترنیت بند دی زما (وی ، پی ، ان) یی راته انستال کړاوو اتساپ هم فعال شودهغه ځای څخه موحرکت وکړپه چمران نمبر7 کی د الهام ناظم کلینیک ته ورغلوداچی نوبت مومخکی نیولی وه ویل یی د پنځو بجو څخه تراوو بجو کارکوو بیا بیرته راغلو ترڅو اطاق پیدا کړو یو هوتل ته ورغلو هغوی ویل موږ افغانانوته ځای نه ورکوو بیا یوتقریبا تنګه کوڅه وه هلته مویوهوټل د صادقیی په نوم و موند دوه اطاقه یو اشپزخانه یو تشناب اوورسره دهلیزوه نسبتا ښه ځای وه په پنځه لکه تومنه د یوې شپی خبره ورسره وکړه چی زمو705 افغانی کیږی ، بیا بیرته کلینیک ته راغلو هلته موکاغذونه وروښودل چې د ډاکترې فیس دوه میلینونه او پنځه سوه زره تومن کیدل ورته و موسپارل بیا دهغه ځای څخه دوه

ketabton.com - The Digital Library

نورو کلینیکونو ته لاړود یوې معاینې نتیجه یی دچهارشنبی څلوربجی راته وویل او دبلې معاینې نتیجه یې په آن لاین ډول کلینیک ته راولیږله .

--دوهمه ورځ (چهارشنبه) 2023 /12/6 میلادي کال پدی ورځ ترماسپښین پوری په اطاق کې پاتی شوم مازدیګر خو اته چې کله لابر اتوارته ورغلم ویل یی د مریض وینه بیا راوړه ځکه پرونی وینه یی ورکه کړی وه بیا مریض پسې ورغلم او دوهم ځل مو وینه ورکړه ترڅو چې نتیجه یی معلومیدله ماښام ناوخته شو ، ترڅوچی نتیجه یی په لاس راتله ډیر ناوخته شو په هرحال بیرته الهام ناظم کلینیک ته راغلو نتیجه موورته وسپارله بیرته صادقي هوتل ته راغلو شپه مو تیره کړه .

-ماخوستن حرم مطهرته (ددوی په اند) ولاړم داحرم د علی بن موسی کاظم قبردی چی دوی اتم معصوم امام ورته و ایي کله چې ورسیدم عجیب حالات مې ولیدل ښځی او نرسره ګډ د ښځی مخ ددوی په اند عورت ندی ، د حرم په صحن کې یو کس شعرو ایه او نورو ددائرې په ځیرآتې کاوه ، مخامخ یوه دعا په تیږه لیکل شوی وه چی ټول په شرکې الفاظو شامله وه هرڅوک به راتلل او دغه دعاګانې به یی ویلې ، دغه ډیرلوی ځای وه په جریبونو ځمکه یی په برکی نیولې وه ، داخل کې یې د اوبو حوض آب پاره موجوده وه دحرم اصل یوه زیړه ګونبزه وه هرډول مریضان به ورته راتلل او د پنجرې څخه به هرزائررویی ورغورځولې.

دامام رضا حرم دشیعه ګانو د اتم امام قبردی چې په ایران کې ترټولو لوی دینی مرکزاو دمکې مکرمې څخه وروسته یی دلوی دینی مرکزشکل ورکړی دی هرکال په میلیونونوکسان د زیارت لپاره ورته راځی دامام رضا حرم دایران د اسلامی معماری ترټولو اوچت شاهکاردی چې دتاریخ په اوږدو کی زیات پراخوالی په کې راغلی دی .[1]

[1] - زما د خپلو سترګو لیدلنې .

ketabton.com - The Digital Library

۱- په مشهد(استان خراسان رضوی) کې د چالیدرې ښکلې منظره : ښایسته د چکرځای یو چالیدره وه چې کله ورغلو یوه هوایې زانګو وه چې دسرک دسرڅخه پرغره وراوښتله بیا لاندې اوبه وې هاخوا به

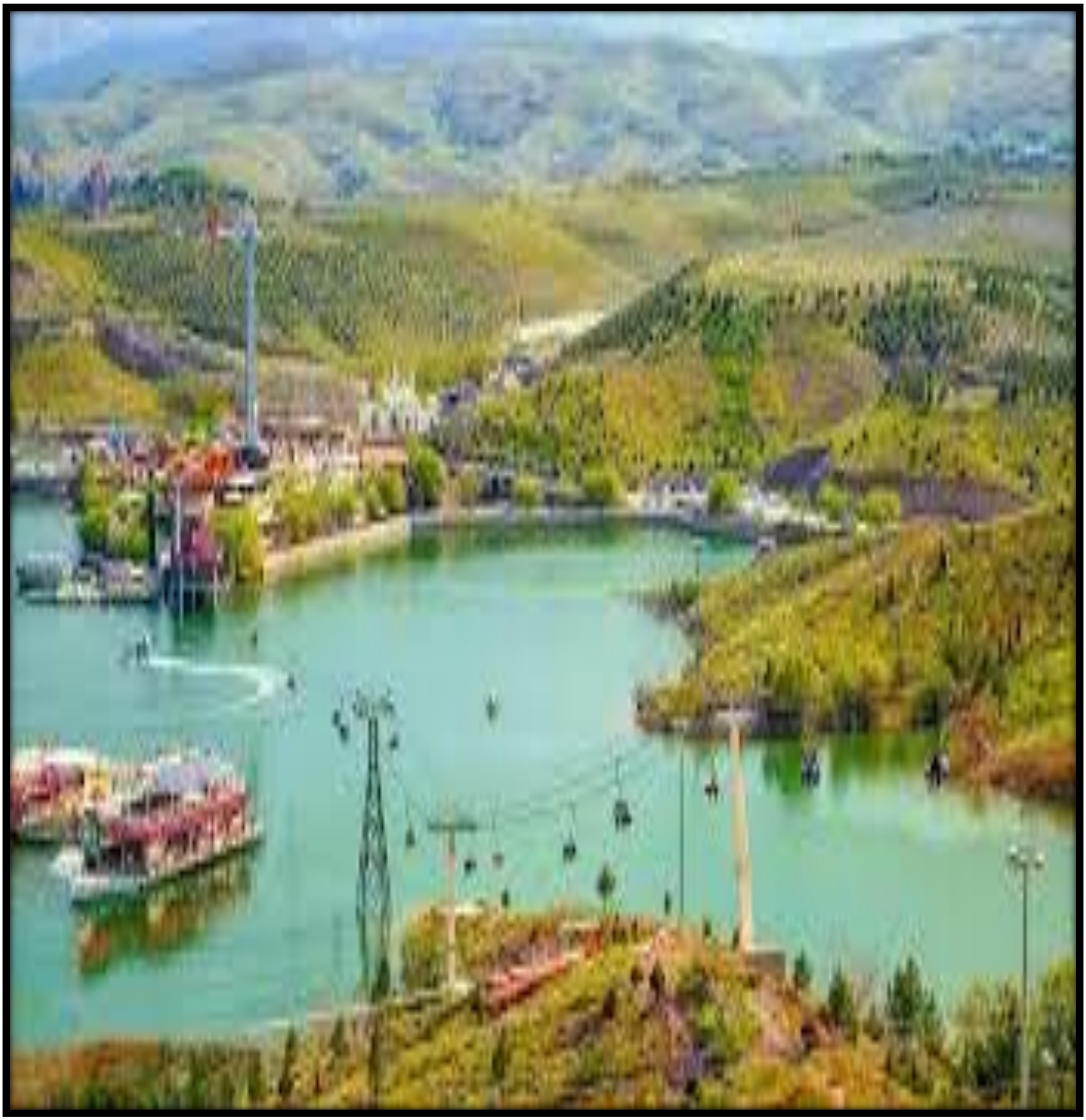

ketabton.com - The Digital Library

سیلانیان کوزیدل ، مطلب داچې ډیرخوندور ځای وه .

ketabton.com - The Digital Library

ketabton.com - The Digital Library

چالیدره (Chalidarreh) د ایران په خراسان رضوي ولایت کې، په مشهد ښارته نږدې، د طرقبه شاندیز په ولسوالۍ کې موقعیت لري .دا سیمه د کوهستاني طبیعت، ښکلي منظرې او تفریحي فعالیتونو له امله د سیلانیانو لپاره یوه محبوبه سیمه ده.

جغر افیایي موقعیت:

چالیدره د مشهد ښار څخه شاوخوا ۵ کیلومتره لیرې، په طرقبه سیمه کې موقعیت لري .د دې سیمې اصلي جاذبه د چالیدره بند دی چې د جاغرق رودخانې پرسر جوړ شوی. .

تاریخي پس منظر:

د چالیدرې بند جوړولو پروژه په ۱۳۷۶ هجري شمسي کال کې پیل شوه او په ۱۳۸۱ کال کې بشپړه او پر انیستل شوه .هدف یې د سیمې د اوبو اړتیاوې پوره کول، د زراعت لپاره اوبه بر ابرول او د چاپیریال ساتنه وه .د دې بند جوړولو سره، د سیمې طبیعي ښکلا او سیاحتي امکاناتو ته وده ورکړل شوه.

تفریحي فعالیتونه:

چالیدره د مختلفو تفریحي فعالیتونو لپاره مشهوره ده، چې ځینې یې عبارت دي له:

- ترن کوهستان
- زیپ لاین
- بانجي جامپینګ
- سافاري
- قایق سواري (پدالي، موتوري)
- تله سیژ
- کارتینګ
- باګي سواري
- ماهیګیري

-همدارنګه، د سیمې په اوږدو کې رستور انتونه، کافي شاپونه او چای خانې شتون لري چې د سیلانیانو لپاره د ارامۍ او خوند اخیستلو ځایونه دي.

ketabton.com - The Digital Library

د اقامت ځایونه :

که غواړئ چې د چالیدره سیمې ته نږدې پاتې شئ، لاندې اقامت ځایونه مناسب انتخابونه دي:

- هوتل بام طرقبه : په ۱۳۸۶ کال کې پر انیستل شوی، د ۲۱ اتاقونو او سوئیتونو سره، چې د پلکاني ډیز این له امله ښکلې منظره لري.
- هوتل پارک حیات : په ۳۲۰ واحدونو سره، د لوکس سوئیتونو او آپارتمانونو سره، چې د کوهستاني طبیعت سره یوځای شوي دي .

د لیدوور ځایونه :

د چالیدره سیمې شاوخوا ځینې نور جاذب ځایونه عبارت دي له:

- روستای کنگ :د پلکاني معماری او ښکلي طبیعت سره.
- پارک آبی موجهای خروشان :د آبی تفریحي فعالیتونو لپاره.
- شهر طرقبه :د کوهستاني تفریحي فعالیتونو لکه پیست اسکي، اتومبیل راني او سوارکاري لپاره.
- روستای جاغرق :د تاریخي ځایونو او د ۷۰۰ کلن چنارونې .[2]سره .

د لیدو غوره وخت :

د چالیدره سیمې ته د لیدو لپاره غوره وخت د پسرلي او دوبي میاشتې دي، کله چې هوا معتدله او طبیعت په خپله ښکلا کې وي .په ژمي کې، هوا سړه او ځینې تفریحي فعالیتونه محدود کیدی شي.

که تاسو د طبیعت سره مینه لرئ او غواړئ د مشهد ښار څخه لږ لیرې د تفریح او آرامی ځای ومومئ، چالیدره یوه غوره انتخاب دی.

[2] kojaro.com+1alibaba.ir+1alibaba.ir-

ketabton.com - The Digital Library

۲- په مشهد (خراسان رضوی) کې کوهسنګي منظره :

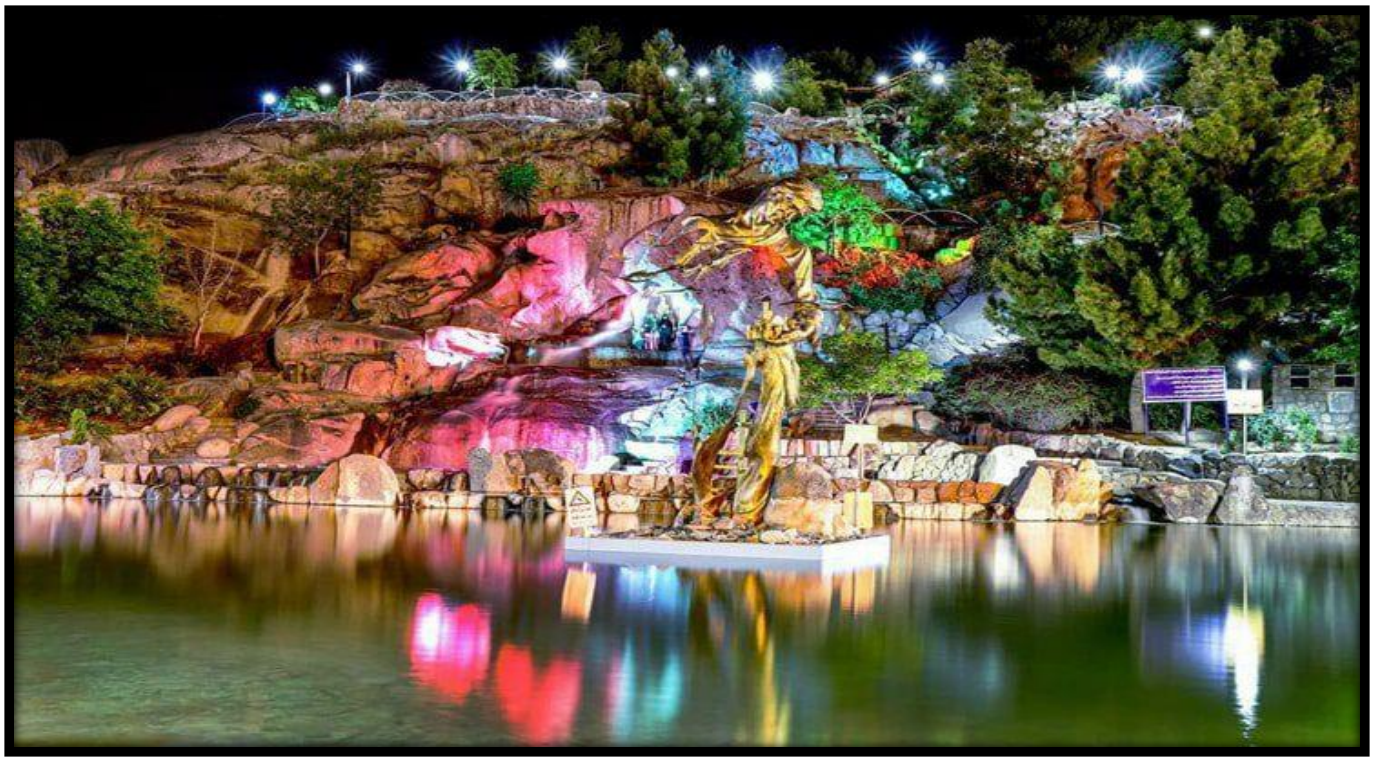

ketabton.com - The Digital Library

دمشهد سفر او دسنیانوغم ځپلی حالت

ketabton.com - The Digital Library

- کوهسنګي.: یوه تاریخي او کلتوري سیمه ده چې په ایران کې، په خراسان رضوي ولایت، په مشهد ښار کې موقعیت لري. دا سیمه د خپل تاریخي اهمیت، طبیعي ښکلا، او کلتوري میراث له امله د سیلانیانو او ځایي اوسیدونکو لپاره یو مشهور تفریحي ځای دی.

-موقعیت او لاسرسی :

کوهسنګی د مشهد ښار په جنوب لویدیځ کې موقعیت لري. دې سیمې ته د لاسرسي لپاره، د مشهد مترو لاین ۲ کې د کوهسنګی ایستګاه کارول کیږي، چې په ۲۰۱۹ کال کې پر انستل شوې.[3].

-تاریخي او کلتوري اهمیت :

کوهسنګی د تیموري دورې راهیسې د استراحت ځای په توګه پیژندل کیږي. د بابر په دور کې، دا سیمه د استراحت او تفریح لپاره کارول کېده. په دې سیمه کې د امام رضا د تیریدو یادونه شوې ده، چې د هغه د دعا له امله، دا سیمه د خلکو لپاره د خیر او برکت ځای ګرځېدلی.[4].

مهم ځایونه :-

<u>دخراسان لوی موزیم</u> : دا موزیم د خراسان تاریخ او کلتور ننداري ته وړ اندې کوي. په دې موزه کې د تاریخي اثارو لکه د سکه، ګچ کاري، او خطي نسخو ننداره کیدی شي..

<u>دکوهسنګی چارسوق بازار:</u> دا بازار د هنرونو او صنایع دستی لپاره مشهور دی، چې سیلانیانو ته د محلي تولیداتو پیرودلو فرصت بر ابروي.[5].

-طبیعي ښکلا:

کوهسنګی د طبیعي ښکلا لپاره هم پیژندل کیږي. د دې سیمې غرونه، د اوبو حوضونه، او شنه فضا د سیلانیانو لپاره د تفریح او ارامی ځایونه دی..

---

[3] - en.wikipedia.org

[4] - isna.ir

[5] - salameno.com .

ketabton.com - The Digital Library

-تاریخي پیښې :

په کوهسنگی کې د شاه عباس تاج پوشی ترسره شوې وه. همدارنگه، د نادرشاه افشار په وخت کې هم دا سیمه د جگړو او تاریخي پیښو شاهد وه .[6].

:د لاسرسي لارې-

د کوهسنگی سیمې ته د لاسرسي لپاره، د مشهد مترو لاین ۲ کې د کوهسنگی ایستگاه کارول کیږي. همدارنگه، د مشهد ښاربسونه هم دې سیمې ته تگ راتگ لري..

-د لیدو وخت:

کوهسنگی د کال په ټولو موسمونو کې د لیدو لپاره مناسب دی. په ځانگړې توگه، په پسرلي او دوبي کې د طبیعي ښکلا او معتدلې هوا له امله، دا سیمه د سیلانیانو لپاره جذابه ده..

که تاسو د تاریخي ځایونو، کلتوري میراثونو، او طبیعي ښکلا سره علاقه لرئ، نو کوهسنگی د مشهد په زړه پورې سیمو کې ځای لري چې لیدو ته یې وړ اندیز کیږي ..

[6] - isna.ir / gohargasht.ir.

ketabton.com - The Digital Library

دطوس ښار تاریخي شالید :

دا لیکنه د طوس ښار تاریخ وړ اندې کوي، چې د خراسان ترټولو لوی ښار او د امام الغزالي ټاټوبی دی، او په اسلامي تاریخ کې د هغې سوکالي،ښې چې وروسته یې په ایران کې د تاتارانو او صفویانو په لاس ویجاړه شوه.

-خو زموږ د معاصر اسلامي نړۍ په نقشه کې طوس چیرته دی؟

-هغه ښار چیرته دی چې له هغه ځایه مشهور الهیات پوهان، فقیهان او فیلسوفان لکه الغزالي راڅرګند شول؟ په دې کې شک نشته چې په دې وختونو کې د دې نوم سره د ښار هیڅ نښه نشته، نه په نقشو کې او نه په حقیقت کې. دا د تاریخ په نامعلوم ځای کې ورک شوی، لکه د ډیرو ښارونو او هیوادونو په څیر، چیرې چې د دوی نومونه په کتابونو او کتابتونونو کې پاتې دي! پدې لنډه سریزه کې، موږ لوستونکو ته د تاریخ د کتابونو او هیوادونو له پوښونو څخه اقتباسات وړ اندې کوو. د اسلامي فتحې وروسته، د خراسان پراخه ښار د اسلامي تمدن یو له مهمو مرکزونو څخه پاتې شو او د عالمانو، تصوف، فلسفې او الهیاتو لپاره یوه زرخیزه ځمکه وه. د طوس ښار، چې په خراسان کې یې په ندرت سره یادونه کیږي پرته له دې چې د طوس یادونه مخکې یا وروسته وشي، د دې تمدن ترټولو لویه برخه او بخت درلود، د عالمانو او فیلسوفانو یو لوی نسل یې جوړ کړ او عرفانیان او الهیات پوهان یې تولید کړل.

-د خپل خوندور اقلیم له امله، دا د اموي او عباسی خلیفه ګانو لپاره د پاملرنې سرچینه شوه، او په لوی خراسان کې د دوی یو له خورا مهمو نظامي مرکزونو څخه وه. دا د هر هغه چا لپاره روښانه کیږي چې کتابونه او کتابتونونه ګوري چې دا علمي ښار څنګه د ډیرو عالمانو، نیکو شخصیتونو او عرفانیانو نومونو سره تړاو لري. هرڅوک چې الغزالي پیژني - او دوی لږ نه دي؛ په حقیقت کې، دوی د اسلامي دولت په هر ګوټ کې موندل کیږي - خامخا به طوس پیژني!

-مګر طوس زموږ د معاصرې اسلامي نړۍ په نقشه کې چیرته مناسب دی؟

-هغه ښار چیرته دی چې له هغه ځایه فقهاء، الهیات پوهان، فقیهان او فیلسوفان لکه الغزالي راڅرګند شول؟ په دې کې شک نشته چې په دې نوم د ښار هیڅ نښه نشته، نه په نقشو کې او نه هم په حقیقت کې، په دې وختونو کې. دا د تاریخ په تیاره کې ورک شوی دی، لکه د ډیرو ښارونو او هیوادونو په څیر، چیرې چې

ketabton.com - The Digital Library

د دوی نومونه په کتابونو او دفترونو کې پاتې دي! پدې لنډه مقدمه کې، موږ لوستونکو ته د تاریخ د کتابونو او هیوادونو له پوښونو څخه اقتباسات وړ اندې کوو.

-د طوس ښارجغر افیایي موقعیت:

-د هغه څه له مخې چې د تاریخ پوهانو لخوا راپور شوي، د طوس ښار د خراسان په لوی ولایت کې یې موقعیت درلود، د نیشاپور څخه شاوخوا لس فرسخه لرې وه. پدې کې دوه ښارونه شامل وو، یو یې طبران او بل یې نوقان نومیږي. دا د عثمان بن عفان رضی الله عنه د واکمنۍ پرمهال فتح شو. دا د علي بن موسی رضی الله عنه قبرلري، خدای دې پر هغه رحم وکړي، او دا د عباسی خلیفه هارون الرشید قبرهم لري، خدای دې پر هغه رحم وکړي. یاقوت الحموي په خپل کتاب "معجم البلدان" کې د مسعر بن المحلل په حواله د طوس ښارپه اړه د هغه خبرې ذکرکړې دي:

- "طوس څلور ښارونه لري: دوه لوی او دوه کوچني. دا د عالي اسلامي ودانیو نښې لري، او دا د حامد بن قحطبه کور لري، او د هغې مساحت په ورته ډول یو میل دی. د هغې په ځینو باغونو کې د علي بن موسی الرضا قبراو د الرشید قبردی. د دې او نیشاپور ترمنځ یوه لویه ماڼۍ ده، ښه جوړه شوې ده. ما هیڅکله د لوړو دیوالونو او قوي جوړښت له پلوه د دې په څیرهیڅ شی نه دی لیدلی. دننه یې طاقونه دي چې ښکلا یې تصورات حیرانوي، او همدارنګه الماری، محرابونه، خزانې، او د جلاوالي لپاره یوه خونه. ما د دې موضوع په اړه پوښتنه وکړه او ومې موندله چې د ښار خلک مو افق وو چې دا د ځینو تبعانو لخوا جوړ شوی و، او هغه د یمن څخه د چین هیواد ته د تګ اراده درلوده. کله چې هغه دې ځای ته ورسید، نوپریکړه یې وکړه چې خپل ... پریږدي. حرم، خزانې او ذخیرې په داسې ځای کې وې چې هغه پکې ژوند کولو او په اسانۍ سره سفر کولی شي. نو هغه دا ماڼۍ جوړه کړه او د هغې لپاره یې یو لوی سیند وېهولو، چې نښې یې روښانه دي، او هغه خپلې خزانې پکې زیرمه کړې. او د هغه خزانې او حرم، او هغه چین ته لاړ او هغه څه یې ترلاسه کړل چې غوښتل یې او لاړ، نو هغه څه چې هغه په ماڼۍ کې ایښي وو، او په هغه کې د هغه لپاره پاتې شول، پیسې او خزانې، چې ځایونه یې پټ وو او د دوی د ځایونو توضیحات ورسره لیکل شوي وو، نو هغه په دې حالت کې پاتې شو، د هغه له لارې کارو انونه تیریدل او مسافریې ورسره ودرول او دوی د هغه په اړه هیڅ نه پوهیدل، تر هغه چې دا روښانه شوه او اسد بن ابی یعفور، زموږ په وخت کې د کهلان واکمن، دا استخراج کړ ځکه

ketabton.com - The Digital Library

چې توضیحات هغه ته رسیدلي وو، نو هغه خلکو ته لارښوونه وکړه چې دا استخراج کړي او یمن ته یې ورسوي.

-بې شمیره عالمان او فقها له طوس څخه راپورته شول. دا زموږ لپاره کافي ده چې په لنډ ډول د دوی ترټولو د مشهورو یادونه وکړو. دا د لومړي کس څخه پیل کول ارزښت لري چې په اسلام کې د اسلام او مسلمانانو لپاره د ثبوت په توګه مشهور شو:

ابو حامد محمد الغزالي الطوسي:

د دین د امامانو امام، هغه څوک چې په ژبه، فصاحت، وینا، فکر، عقل او طبیعت کې یې هیڅکله نه دي لیدلي. په ځوانۍ کې، هغه په طوس کې د امام احمد الرضقاني په مشرۍ فقه زده کړه. بیا هغه د طوس د ځوانانو د یوې ډلې سره د امام الحرمین سره د زده کړې لپاره نیشاپور ته سفروکړ. هغه سخت او په دقت سره کاروکړ ترهغه چې په لنډ وخت کې فارغ شو، د خپلو ملګرو په منځ کې غوره شو او قرآن یې حفظ کړ. هغه د خپل وخت ترټولو پوه او د امام الحرمین په ورځو کې د هغه یو ملګری شو. شاګردانو له هغه څخه ګټه پورته کړه، او هغه یې تدریس او لارښوونه کوله. هغه حتی د کتابونو لیکل پیل کړل، او د امام د ورځو ترپایه پورې همداسې پاتې شو. هغه نیشاپور پریښود او کمپ ته لاړ. د نظام الملک دربار له هغه څخه ښه هرکلی وکړ، او ملګري یې د هغه د لوړ مقام، د هغه د مشهور نوم، د هغه د فصیح بحثونو او د هغه د رو اني بیان له امله هغه ته راټول شول. دا دربار د عالمانو لپاره یو منزل او د امامانو او فصیح عالمانو لپاره یو منزل و. الغزالي د امامانو سره د مناسبو تعاملاتو څخه خوند اخیست، د سختو مخالفینو سره یې لیدنه کوله، د اشر افو سره یې بحث کاوه، او د لویانو سره یې بحث کاوه. د هغه نوم په ټوله نړۍ کې مشهور شو، او هغه د پام وړ لوړوالی څخه خوند واخیست ترهغه چې بالاخره بغداد ته د میمونه نظامیه په ښوونځي کې د تدریس لپاره وګمارل شو. هغه هلته ورسید، او هرڅوک د هغه د تدریس او بحثونو څخه متاثره شول، او هغه څه چې هغه د ځان په څیرورسره مخ شو. د خراسان د امامت له اخیستلو وروسته، هغه د عراق امامت ته ورسید. بیا یې د اصول الفقه علم زده کړ، چې هغه یې مهارت درلود، او په هغې باندې یې کتابونه لیکلي. هغه د فقهي مکتب نوی کړ، او په هغې باندې یې کتابونه ولیکل. هغه اختلافات هم وضع کړل، او په هغې باندې یې کتابونه هم ولیکل. په بغداد کې د هغه وقار او مقام لوړ شو، تر دې چې د هغه وقار د مشرانو،

ketabton.com - The Digital Library

شهزادگانو او خلافت تر اغېزلاندې راغی. بیا شیان بل لوري ته لاړل، او د دقیقو علومو له مطالعې او په هغو باندې لیکل شویو کتابونو له تمرین کولو وروسته، هغه د زاهدی لاره غوره کړه او وقار یې پرېښود، او هغه مقام یې پرېښود چې ترلاسه کړی و او ځان یې د تقوا په اسبابو او د آخرت لپاره د رزقونو سره بوخت کړ. هغه هغه څه پرېښودل چې هغه یې کول او د خدای تعالی د کور په لور روان شو او حج یې وکړ. بیا هغه سوریې ته ننوت او نږدې لس کاله په هغه هیواد کې پاتې شو، د مقدسو زیارتونو طواف او زیارت یې وکړ. هغه د مشهورو اثارو لیکل پیل کړل چې مخکې نه وو ترسره شوي، لکه احیاء علوم الدین او لنډ کتابونه لکه ځلویښت احادیث، او نورې رسالې، چې که څوک یې په پام کې ونیسي، نو د پوهې په مختلفو څانګو کې به د سړي مقام درک کړي. هغه د ځان سره مبارزه پیل او بدلون یې پیل کړ.

هغه ښو اخلاقو، ښه شخصیت او پاک ژوند ته وده ورکړه. د بې پرو ایی شیطان څخه خلاصون، د مشرتابه او وقار تعقیب، او د بد اخلاقو غوره کول د روح سکون، عالي اخلاقو، د رسمیتونو او زینت څخه آزادی، او د صالحانو لباس سره بدل شو. هغه خپلې هیلې لنډې کړې او خپل وخت یې د خلکو لارښوونې او د هغه څه لپاره چې دوی یې په آخرت کې اندیښمن کوي، بللو ته وقف کړ. هغه نړی او د هغې سره بوختیا د هغو کسانو لپاره کرکه جوړه کړه چې د هغې پیروي کوي، او هغه چمتو شو چې ابدي کور ته لاړ شي او هر هغه چا ته تسلیم شي چې په هغه کې یې د پوهې او هوښیارۍ بوی لیدلی وي یا یې د لید ځینې څراغونو ته تسلیم کړي. هغه د ۵۰۵ هجري کال د جمادي الاخره په څوارلسمه نیټه په طبران کې تر مړینې پورې په طوس کې په خپل کور کې پاتې شو. هغه د طبران څخه بهر ښخ شو. هغه په ۴۵۵ هجري کال کې زیږیدلی و.

<u>تمیم بن محمد ابو عبدالرحمن الطوسی:</u>

د مسند الحافظ لیکوال په حمص کې له سلیمان بن سلمه الخیاري، محمد بن روم او نورو څخه په مصر کې، اسحاق بن راهویه او الحسن بن عیسی المسرجیسي په غرونو او خراسان کې سفرونه کړي او اوریدلي دي او عبدالرحمن بن الثقلین احمد وثیقین. حدبه بن خالد او شیبان بن فروح په عراق کې. له هغه څخه څو کسانو رو ایت کړی دی چې په هغو کې علي بن جمشاد العدل، ابوبکر بن ابراهیم بن البدر، د خلافت لیکوال او نور ډېر کسان شامل دي. الحکیم و ایي: تمیم بن محمد بن تمغاج ابو عبدالرحمن طوسي د

ketabton.com - The Digital Library

حدیثو معتبر عالم دی، چې ډېر احادیث یې لیکلي، ډېر سفرونه یې کړي او "المسند الکبیر" یې تالیف کړی دی. ما دا زموږ د شیخانو له یوې ډلې سره ولیدل.

زیاد بن ایوب بن زیاد الطوسی البغدادي:

یو له باوري حدیث پوهانو څخه دی، هغه د هغو لوړ پوړو عالمانو څخه دی چې د پیرو انو څخه یې حدیثونه اخیستي دي. د مومنانو امیر، امام البخاري، ابوداود، الترمذي، او النسائي له هغه څخه په حدیث کې رو ایتونه کړي دي. هغه ته "دویه" لقب ورکړل شوی و او له هغې څخه به په غوسه کیده. احمد هغه ته "شعبه کوچنی" ویل. زیاد بن ایوب الطوسی په ۱۶۶ هجري کې زیږیدلی و، او امام احمد به ویل چې هغه " کوچنی شعبه " دی. هغه په بغداد کې ژوند کاوه او په ۲۵۲ هجري کې مړ شو.

عبدالله بن هاشم الطوسی الرذکاني:

هغه یو له مشهورو لومړنیو عالمانو څخه و او د هغو لویو عالمانو له لسم نسل څخه و چې د پیرو انو څخه یې حدیثونه اخیستي وو. هغه په طوس کې زیږیدلی و او خپل ډیروخت یې په نیشاپور کې تیرکړی و. هغه له ابن عیینه، یحیی القطان، ابن مهدي، وکیع او نورو مشهورو حدیث پوهانو څخه رو ایتونه کړي دي. مسلم، ابن خزیمه په خپل صحیح کې، صالح بن محمد الاسدي، احمد بن سلمه، ابن سعید، حاجب بن ارکین الفرغاني او نورو له هغه څخه رو ایتونه کړي دي. احمد بن سیارو ویل: "عبدالله د حدیثو په لټه کې مشهور و، او هغه د راویانو ترټولو فصیح و، مګر بیا یې دا پریښوده." دوی هغه ته سفروکړ او د هغه په اړه یې ولیکل، او هغه د حدیث موضوع روښانه کړه. ابن حبان هغه د معتبرو کسانو په ډله کې یاد کړ. الحسین بن محمد القباني وویل: هغه په 155 هجري کال کې د ذی الحجې په میاشت کې مړ شو. ابو القاسم الطبري وویل: هغه په 158 هجري کال کې مړ شو. احمد بن سیارو ویل: هغه په 159 هجري کال کې مړ شو.

علي بن مسلم بن سعید طوسي:

په بغداد کې د پرله پسې اوسېدو له امله ورته د بغداد د اوسېدونکی لقب ورکړل شو او د ډېرعبادت له امله ورته د عبادت کوونکي لقب ورکړل شو. هغه له یوسف بن یعقوب بن المجیش، هشام، ابن المبارک، عباد بن العوام، عباد بن عباد، ابن نمیر، یحیی بن زکریا ابن ابی زیدة، عبد الصمد بن الوداعی، ابو داود او نورو

ketabton.com - The Digital Library

څخه یی رو ایت کړی دی. بخاري، ابوداود او نسايي له ده څخه رو ایت کړی او نسايي په مسند مالک کې له زکریا الساجي څخه رو ایت کړی دی. یحیی بن معین او احمد بن ابراهیم الدراکي چې له هغه څخه مخکې وفات شوي هم له هغه څخه رو ایت کړی دی، لکه عبدالله بن احمد بن حنبل، ابن ابی الدنیا، ابوبکر الثناء، معاذ بن المثناء، ابراهیم بن حماد القاضی، ابوذر القدیم. ابی داود، القاسم بن زکریا المطرز، ابن سعید، ابن جریر الطبري، الحسین بن اسماعیل المحمدي، الحسین بن یحیی بن عیاش القطان، او ابو الحسین بن یحیی بن عیاش القطان او له ابو الحسین محمد البنار څخه تر اخري حده پورې وو. النسائي و ايي: هغه بد نه دی. ابن حبان هغه د امانتدارانو په ډله کې یاد کړی دی. عبدالله بن احمد د هغه په اړه و ايي: هغه په 160 هجري کال کې زېږېدلی دی. السراج وویل: "هغه په جمادي الاخیره کې په ۲۵۳ هجري کال کې مړ شو".

<u>د طوس ویجاړول:</u>

-توس په اسلامي ځمکو باندې د تاتارانو له بریدونو وروسته په بشپړه توګه ویجاړ شو. د تاتارناورین څخه ژوندي پاتې شوي کسان مشهد ښار ته لاړل، کوم چې هغه وخت د طوس او د هغې د باغونو یوه څنډه وه. دوی دا ښار هغه وخت جوړ کړ چې دا ښار د افشاریانو پلازمینه شوه، چا چې د افغانانو له برید او په شیراز کې د ظالم صفوي دولت له منځه تللو وروسته په ایران واکمني کوله.

-شاه عباس په څرګنده توګه فرقه پرست و. ترټولو ناوړه عمل چې هغه یې ورته هڅه ولو دا وه چې ایرانیان وهڅوي مکې ته د حج زیارت پرېږدي او پرځای یې د مشهد په ښار کې د اتم امام علي بن موسی الرضا قبر ته لاړ شي. دا ځکه چې هغه د عثماني خاورې له لارې د سفر کولو او د تر انزیټ فیس ورکولو پر ضد وه. هغه له علماوو وغوښتل چې د الرضا د حرم درناوی وکړي. هغه هم څو ځله له رضاحرم څخه لیدنه وکړه، او یو ځل په پښو مشهد ته لاړ. ویل کیږي چې هغه له ۱۳۰۰ کیلومترو څخه ډیر مزل وکړ. د شاه عباس دا توهینوونکی ګام او د افشاریانو دا کودتا چې مشهد د خپل ظالمانه واکمنۍ پلازمینه کړي، د بل هر ښاریا ځای پر بدل ، د تاتاریانو لخوا پیل شوي ویجاړتیا دوام او بشپړول وو، او د طوس نوم د له منځه وړلو وسیله وه، کوم چې د روښانه اسلامي تاریخ په پاڼو کې د تل لپاره د ځلیدونکي ستوري په څیر ځلیدلی و. نن ورځ، دا په مشهد کې مدغم شوی، یو ښار چې د ایران په شمال ختیځ کې د صفویانو لخوا جوړ شوی او پالل شوی، د

ketabton.com - The Digital Library

رضوي خراسان ولایت پلازمینه. دا د پلازمیني تهران وروسته د نفوس له پلوه په ایران کې دوهم لوی ښار

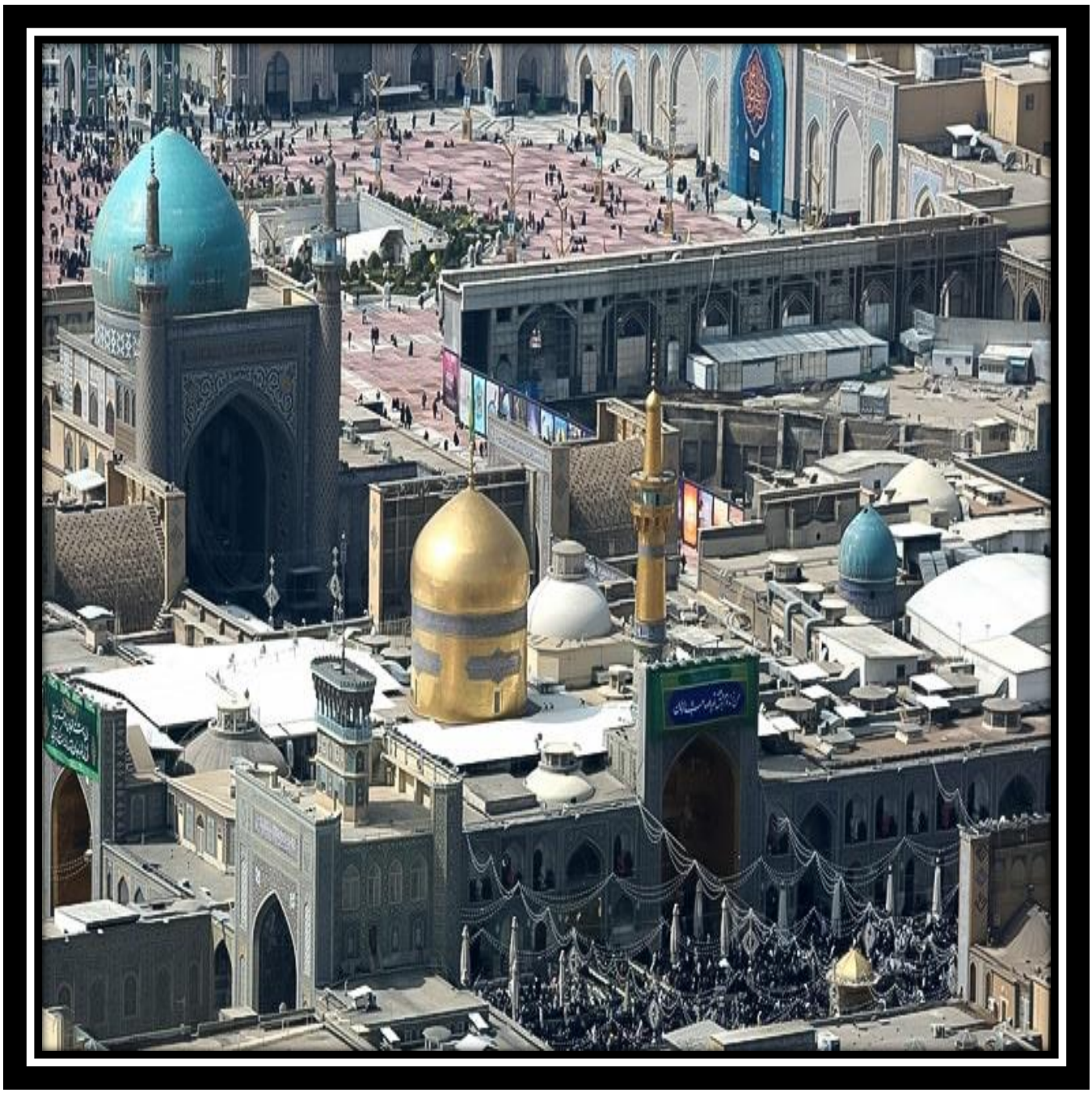

دی، چې د نفوس کثافت یې دوه نیم ملیونه دی. موږ د خدای سره تړاو لرو او موږ به هغه ته بیرته راشو[7].

[7] - موقع سني أون لاين .. الموقع الرسمي لأهل السنة والجماعة بإيران./ قصة الاسلام د داکتر راغب السرجانی ته څارنی لاندی / 2017/09/03.

ketabton.com - The Digital Library

دامام رضا دحرم د جوړوالی تاریخچه :-

دامام رضا حرم چې د مشهد په ښارکې موقعیت لري په ایران کې ترټولو مشهو او ښایسته دیني ځای دی ، دغه مانۍ چې د زیاتو کیسو لرونکې ده د یوې ښایښته ګوتمۍ په څیرپه رضوی خراسان کې ځلیږي ،دغه مذهبی ځای ته دلرې او نږدې ځایونو څخه خلک ددغه زیارت د لیدلو لپاره راځي .

-دامام رضاسفر د مروې په لور:

امام رضا دشیعه ګانو په اند اتم امام دی نوم یې علی بن موسی بن جعفردی چې په 148 ق کال تولد شو په مدینه منوره کې اوسیده کله چې پلارې ددولت لخوا ونیول شو دشیعه ګانو چارې دده په لاس کې ولویدې د وخت خلیفه مامون کوښښ کاوه چې امام رضا خپل جانشین وټاکي ترڅو د شیعه ګانو حمایت را جلب کړي خو نتیجه یې ورنکړه چې په 201 هـ ق کال د خپلو ملګرو سره د مروې په خوا لاړ.

عباسي مشهور خلیفه مأمون امام رضا ته د خلافت پیشنهاد وکړ مګر امام دغه غوښتنه قبوله نکړه ولی څه موده وروسته ددوی په نزد مأمون د صفرپه میاشت کې امام مسموم او شهید کړ او امر یې وکړ چی دخپل پلار هارون الرشید ترڅنګ یی د سناباد په نوم ځای کې چې په توس کې موقعیت لري خاورته وسپارل شو. ,

نچوړ : د امام رضا زیارت د علي بن موسی الرضا په مقبره باندې متمرکزیوکمپلیکس دی، چې نور جوماتونه، مقبرې، برنډې، انګړونه، کتابتونونه او موزیمونه پکې شامل دي. د زیارت مرکزي نقطه، چیرې چې علي بن موسی الرضا ښخ شوی، د روضة المنورة په نوم پیژندل کیږي، او یو مستطیل ځای دی چې شاوخوا ۱۰ متره اوږد او پراخ دی.

دامام رضا د حرم جوړونه : - [8]

سناباد یو وړوکی کلی دی چې دتوس په منطقه کې موقعیت لري هارون الرشید یې هلته خښ کړ مأمون یوه وړوکې ګونبزه پرې جوړه کړه ترڅنګ یی امام رضا هلته دفن شو پدې سره د منطقې اهمیت نور هم زیات

[8] - ددې برخې معلومات مې ددغه مجلی څخه اخستی دی / مجله ګردشګری فلای تودی.

ketabton.com - The Digital Library

شو او د مشهد نوم یی ځانته غوره کړ کلی او کورونه یو په بل کې مدغم توس له منځه لاړ او او سنی مشهد منځته راغې .

-دامام دزیارت په سبب د مشهد د ښار آبادی ډیرې په تیزی سره په مخ رو انې وې د سامانیانو په دوره کې د حرم د جوړونې لپاره لومړی اقدامات ترسره شول چې د تاریخ په اوږدو کې د نړیدو سره مخ شوه د غزنویانو په دور کې زیارت د سره جوړ او نوی ګنبزه یې هم جوړه شوه ،

- د سلجوقیانو او خوارزمشاهانو په دورو کې هم جوړونې او تغییر منځ ته راغی .

- د مغولو په حمله کې دغه زیارت ته تاوان ورسید .

- د صفویانو په دور کې چې کله شیعه مذهب په رسمیت وپیژندل شو دامام رضا حرم په مکمل ډول د سره جوړ شو چې د وروستیو حکومتونو په راتګ سره پدی جوړښت کې زیاتوالی اوپراخي راغله ، -----دافشاریانو په دوره کې د صحن طلاکاری وشوه.

- د قاجارپه دوره کې نوې ګنبزه تیاره شوه او پهلوی دوره کې حرم بیا ورغول شو او زیات تغیرات په کې راغلل.

-د اسلامی انقلاب د راتګ څخه وروسته هم نور زیات تغیرات په کې راغلل تردې چی دحرم حدود یو میلیون متر مربع ته ورسید.

دامام رضا دحرم نقشه : -

ډیر خلک هرکال ددې زیارت لباره راځي دغه ښایسته جوړښت د برنډو ، انګړونو او مختلفو حصو څخه جوړ شوی دی . د 1357 شمسی کال څخه وروسته د رضوی قدس په ښار کې ډیر تغیرات راغلل او ډیر نوی

ketabton.com - The Digital Library

صحنونه په کی منځ ته راغلل ، په وړ اندی دوروکې ددې ځای مساحت 12 هکتاره ځمکه وه او اوس مهال 100 هکتاره ځمکه یې په برکی نیولې ده .

د صحن انځور

دامام رضا دزیارت صحنونه :

صحن : د جومات ترڅنګ کاروان سرای او مذهبی تعمیرته ویل کیږي ، چې داسلامي معاری یو مهم عنصربلل کیږي ، او معمولامربع یا مستطیل شکله جوړښت ورکړی شوی وي او په منځ کې یې حوضونه او تشنابونه موجودوي چې مجموعا 9 صحنه لري او په لاندې ډول دي:

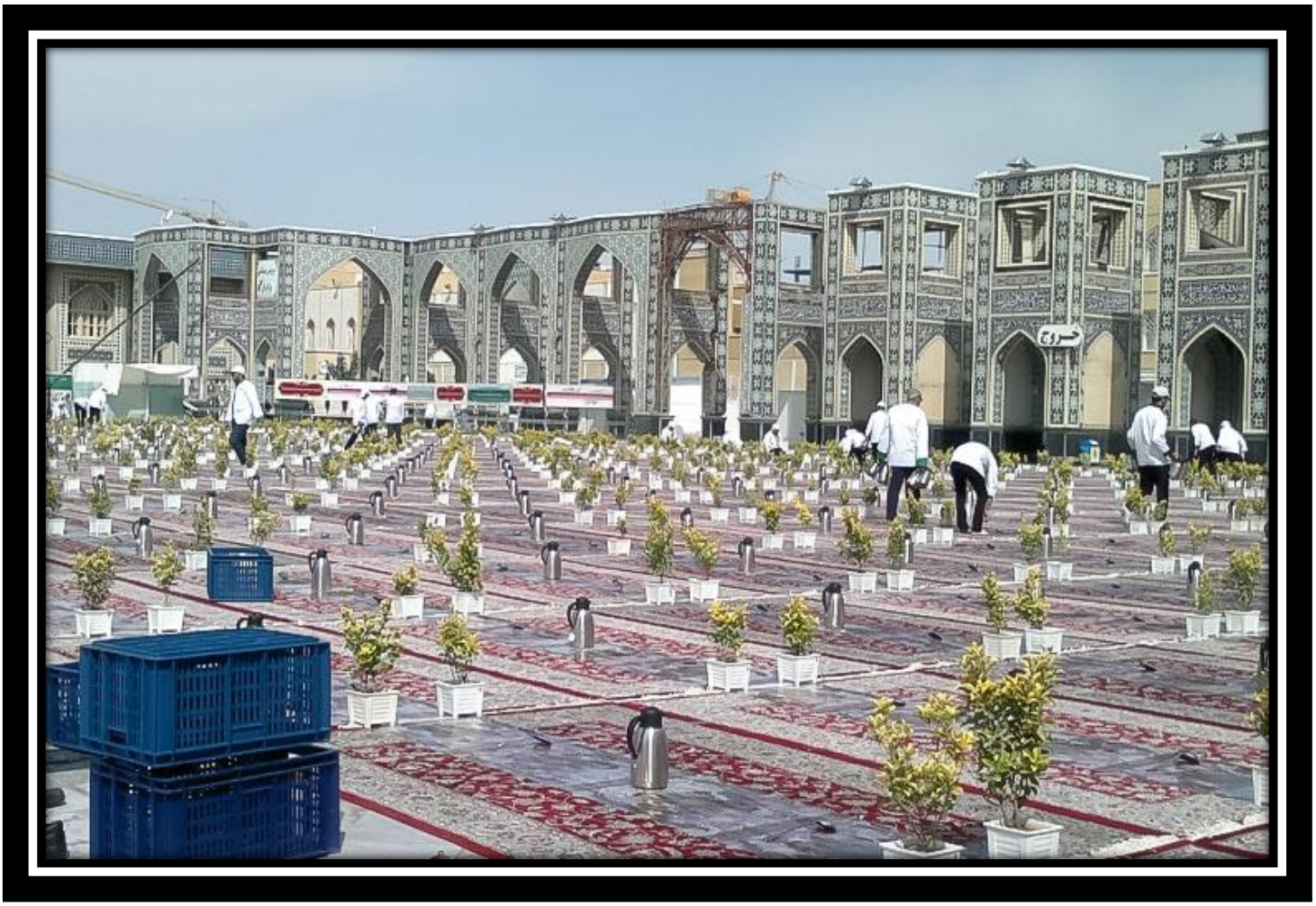

ketabton.com - The Digital Library

1دانقلاب صحن: دایو ډیر ښایسته صحن دی چې دامام رضا دزیارت شمالی لوري ته موقعیت لري چې ددې جوړښت ترڅوتاریخی دورو پورې تړاو لري چې دتیموریانو په دوره کې د سلطان حسین بایقرا په حکم پیل شو، دغه طلایي صحن دامیرعلی شیرنوایي په همت په 875 هـ ق کال کې جوړ شو بیا شاه عباس صفوی د ختیځ او شمال لوري تعمیرونه جوړ کړل ، د انقلاب د صحن مساحت 674 متره مربع دی چی پدې کې دشیخ حسن‌علی اصفهانی، شیخ حرعاملی او شیخ مجتبی قزوینی قبرونه موجود دي . دانقلاب صحن د عتیق په صحن هم مشهور دی او 4 تعمیرونه په کې شته دي .

د عباسی تعمیر: دغه تعمیر بی جوړی او ډیر ښایسته په کاشیو پوښل شوی دی چې په طبرسی بست پوري نښتی دی دهمدي سببه د طبرسی په دروازه باندې نومول شوی دی

-دطلا نادری تعمیر: دغه تعمیر دنادرشاه افشار له وخته پاتی شوی دی چې په جنوبی خواکې یی موقعیت لري او طلاکاری او جوړښت یې ډیرزړه راښکونکی دی .

-دساعت تعمیر: داد صحن په غربی خوا کې موقعیت لري چې پدی کې یو لوی ساعت ایښودل شوی داهم د صحن ایوان په بست او د شیخ طوسی په بست پوری نښتی دی او دطوس ددروازی په نوم یادیږي.

دنقاره‌خانه تعمیر: دغه تعمیردامام رضا دزیارت په ختیځه خواکې موقعیت لري چې دحرعاملی په دروازه باندي هم پیژندل کیږي چې دسهار او ماښام د لمونځونو څخه مخکې اوازونه په کې ویل کیږي.

-دفولادو پنجره: دغه تعمیر د تیموریانو په دوره کې دهغو خلکو لپاره جوړ شوی وه چی دامام رضا زیارت ته به نشوای تللی ، اودا دفولادو د پنجری په نوم یادیږي.

-اسماعیل طلایی:(سقاخانه نادری): دغه تعمیر دصحن په منځ کې جوړ شوی دی چی د نادرشاه په زمانه کې د مرمرو څخه جوړ شوی دی.

2-دازادی صحن: چی مخکنیني خلک یې د نوی صحن په نوم پیژني د فتح علی شاه قاجارپه حکم په 1233 هـ ق کال کې جوړ شو او 4335 مربع متره پراخوالی لري چی د طلا کاریی د ناصرالدین شاه په زمانه کې ترسره شو ، اودامام رضادزیارت په ختیځ لوری کې یی د پښو خو اته موقعیت لری .

ketabton.com - The Digital Library

دغه صحن 4 تعمیرونه لري چې دطلاتعمیرې په غربی ، د باب سلام تعمیرې په شرقی لوری ، د ساعت تعمیر یې په جنوبی لوري دباب الحکمت تعمیرې په شمالی لوری کې موقعیت لري ،

طلاپې ناصری تعمیر20 متره او چت دامام رضا دزیارت یو ډیر مهم اړخ تشکیلوی چی د طلاکاری د ناصرالدین شاه په زمانه کې ترسره شوی ، او هغه ساعت چې په جنوبی برخه کې په صحن کی نصب شوی د مظفرالدین شاه زیارت ته یی هدیه کړی وه چی مخکی تردی دانقلاب په صحن کی وه .

3-د جامع رضوی صحن: چی دا دزیارت ډیرپراخه صحن دی چی 117000 مترمربع پراخوالی لري او په 1381 ه کال کې افتتاح شو او داد انقلاب څخه وروسته جوړ شوی دی او 70000 کسان په کی ځائیږي او دغه صحن د مختلفو مراسمو او خبرو لپاره جوړ شوی او دری تعمیرونه لري چی هریو یې دوه ګلدستې په طلا باندې پوښل شوې او 30متره لوړوالی لري .

صحن رضوی دباب‌الجواد، باب‌الرضا، خسروی نو و خیابان‌های امام رضا لاره لري او څو حجرې او غرفی لري د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په صحن هم یادیږي .

4-داسلامی جمهوریت صحن: دغه صحن داسلامی انقلاب د بریالیتوب څخه وروسته په 1368 ش کال کې دامام رضا په زیارت کې جوړ شو او آزاده فضایې 7302 مربع متره ده ، دا صحن په څلورو خواوو کې د قرینې یا الهام په نوم تعمیرونه لري.

5-دامام خمینی صحن: (ددوی په اند امام دی) دغه دریم صحن دی چې په دغه زیارت کې په 1324 ش کال کې جوړشوی دی ، په لومړي سرکی ددې صحن څخه د هیوادونو د مشر انو د استقبال لپاره تری کار اخستل کیده چی قدیمی دکانونه ، موزه او کتابتون په کې موجودوه. په 1353 کال کې ددې صحن مختلفی برخې تخریب اوبیاپه کې زیاتوالی راغی چې پراخولی یې 10 زره مربع مترو ته ورسید ، او دغه صحن د بعثت په نوم هم یادیده او ددغه صحن په شرقی او غربی خواووکې دوه تعمیرونه موجود دي د زیارت کوونکو د ډیروالي له وجهې په 1381 کال کې یوه سرپټې فضا ورباندې اضافه شوه چی دامام خمینی په نوم باندې یاده شوه .

۶- دقدس صحن : د امام رضا د حرم په جنوبي ناحیه کې موقعیت لري، او په ۲۵۱۰ مساحت او د ۱۲۷۰۰ مربع مترو په زیربنا سره،جوړ شوی ، دا د حرم تر ټولو کوچنی دربار دی. دا صحن په ۱۳۷۳ کال کې جوړ

ketabton.com - The Digital Library

شوی او شاوخوا یې د ګوهرشاد جومات، شیخ بهایي جومات، رضوي جومات او د امام خمیني میوزیم لخوا محاصره شوی دی. د دې دربارپه مینځ کې، د ۱۰۰۰ مترو په پیمانه د معبد په شکل یو تالار شتون لري، او د هغې ګنبد د سرو زرو څخه جوړ شوی دی..

۷-- د هدایت صحن:

-د دې دربار مساحت نږدې ۱۷۹۸۰ مربع متره دی او دا د امام رضا د زیارت په شمالي برخه کې موقعیت لري. په ۱۳۹۹ کال کې دحسان مجتبی نامه ته یې تغییروکړ.

۸-د غدیر صحن :

د غدیر صحنه د امام رضا زیارت په جنوب لوېدیځ کې موقعیت لري او مساحت یې ۱۴۴۵۳ مربع متره دی. دغه چوک هم له انقلاب وروسته جوړ شو او له لویدیځې برخې څخه د غدیرله تجارتي خدمتي کمپلکس، له ختیځ څخه د جهمري له څلورلارې او له شمال لویدیځې حوزې څخه د شیرازي له ساحې سره نښلول شوی دی.

۹-دکوثر صحن :

د کوثر صحن دامام رضا د حرم شمال شرقي خو اته موقعیت لري او ۱۵۲۶۶ m2 مساحت سره په تیږو کاشیو او خښتو سره جوړ شوی او د جامي رضوي دصحن او هیدای دصحن او خیابان نواب صفوي ته رسیدلی شي .

-د امام رضا (ع) د زیارت مختلفې برخې :

-د امام رضا د زیارت هره برخه له حیرانتیا او ښایست څخه ډکه ده او تاریخي او عنعنوي معماري یې په زړه پورې ده. د دې برخو د جزیاتو او کیسو په اړه معلومات د خوښی پرته نه دی.

-د امام رضا د زیارت د ګنبد او ګلونو ترتیب:

د امام رضا د زیارت طلایی ګنبد چې د دغه زیارت د زیارت کوونکو زړونه لړزوی او په لیدلو به یې اوښکې تویوی د اسلامی معماری یوه بې ساری بیلګه ده. دا ګنبد له دوو داخلي (آهیانه) او خارجي (خود) پوستونو

ketabton.com - The Digital Library

څخه جوړ شوی دی. کله هم د حرم له دننه څخه د کنبدي لومړني پوړ ته قبه و ايي او دقبې بيرونی پوښ يی همغه په طلاجوړ شوی دی چې د دغو دوو پوښونو تر منځ ۱۳ متره خالي ځای دی. قبه د رو ايتونو له مخې هغه څه دي چې مامون يی دخپل پلار هارون الرشيد لپاره په طوس کې جوړه کړې وه. البته، ځينې خلک په دې باور دي چې دا ځای خوندي جوړښت نه دی او دا د حامد بن قهبته په باغ کې يی مخکې شتون درلود.

-په ځينو تاريخي کتابونو کې، دا يادونه شوې ده چې مامون ته منسوب گنبد د بريد او نورو پيښو له امله ويجاړ شو. بيا غزنوي سلطان محمود په 400 هجري کال کې يی بيا رغونه وکړه او په مقبره يې يو نوی گنبد کېښود. له هغې وروسته، د سلطان سنجر سلجوقي وزير شرف الدين ابو طاهر قمي چت بدل کړ او په هغې باندې يو گنبد يې جوړ کړ، چې ډيروخت وروسته لاهم پاتې وه .

-د لومړي ځل لپاره، شاه تهماسب دغه گنبد په طلا او هغو خښتو چې په طلا پوښلې وی جوړ کړ او امر يی وکړ چې کاشې يی په مسو او طلاسره ښايسته کړي .

-په 1084 ميلادي کال کې په مشهد کې سخته زلزله وشوه چې بيا يې گنبد ويجاړ کړ. تر دې زلزلې وروسته شاه سليمان صفوي د رغولو امر وکړ. يو ځل بيا د روسيې د بريد په پايله کې گنبد زيانمن شو او دا ځل پهلوي حکومت مداخله وکړه او دا گنبد يې ترميم کړ. د وخت په تېرېدو سره په گنبد کې کارول شوې خښتې له کاره لوېدلې وې او په ۱۳۵۸ لمريز کال کې د زړو خښتو پر ځای د مسو تختې د سرو زرو په تختې جوړې شوې او قوت يې زيات شو.

دامام رضا دحرم گلدانونه :

گلدان د اسلامي معماری د عناصرو يوه مهمه برخه ده چې په مذهبي ځايونو کې ليدل کيدی شي. دامام رضا حرم ۱۲ گلدانونه لري چې لوړوالی يې له يو بل څخه توپيرلري.

د حرم منارونه دا دي:

- د انقلاب د تالاردوه منارونه چې ۴۰/۵ متره لوړوالی او د سرو زرو چت لري؛

ketabton.com - The Digital Library

-د ایران د اسلامي جمهوریت په انګړکې دوه منارونه چې ۳۵ متره لوړوالی لري او په سرو زرو او مرمرو سره رغول شوي دي؛

-د دربارپه ختیځو او لویدیځو برخو کې ۴ منارونه چې ۵۷ متره لوړوالی لري؛

-د جومات په انګړکې ۲ منارونه دي چې ۷۰ متره لوړوالی لري؛

-د ګوهرشاد په جومات کې ۲ برجونه چې ۴۱ متره لوړوالی لري.

دامام رضا دحرم رو اقونه (برنډې) :

رو اقونه هغو ستنې لرونکې او سرلوڅې فضاء (خالی ځایونو) ته ویل کیږي چې په مذهبي ځایونو کې وي (د زیارت شاوخوا چت لرونکي او تړلي ځایونه د رواق (برنډې) په نوم یادیږي.).

ټول مساحت ۵۷۰۰۰ مربع متره دی. دغه رو اقونه دمختلفو تاریخي دورو نښې دي چې په مختلفو شکلونو په حرم کې شته دي او ټول ۲۷ رو اقه دي چې عبارت دي له :

رواق دارالحفاظ;

رواق ګنبد حاتم‌خانی؛

رواق دارالسیاده؛

•رواق توحید خانه;

•رواق ګنبدالله وردیخان;

•رواق دارالفیض;

رواق دارالشرف؛

•رواق دارالشکر;

•رواق دارالسعاده;

ketabton.com - The Digital Library

رواق دار الضیافه؛

رواق دار السلام؛

•رواق دارالعزه;

رواق دارالسرور;

•رواق دارالذکر;

•رواق دارالزهد;

•رواق دارالعباده؛

•رواق شیخ بهای;

رواق دارالاخلاص؛

رواق دارالاجاجه;

•رواق دارالولایه;

رواق دار الرحمه؛

•رواق دارالهدایه;

رواق دار الحجه;

•رواق دارالکرامه؛

رواق دار المرحمه؛

•رواق دار القرآن.

•دحضرت معصومې او حضرت زهرا رو اقونه ، رواق کوثر، غدیر او دوه نور رو اقونه چې د شیخ طوسی او شیخ حر ملی تربست لاندې موقعیت لري ټول مساحت یې ۵۷۰۰۰ مربع متره مساحت لري .

ketabton.com - The Digital Library

-د دې ځانګړتیاو څخه هریو د ځانګړي کاروني لپاره په پام کې نیول شوي. د خمیني د زیارت ترټولو لوی رواق (تالار)دی چې مساحت یې نهه زره مربع متره دی او هلته مذهبي، سیاسي پروګرامونه اود جمعې لمونځ ادا کیږي.

-رواق شیخ طوسي : دنکاح د هغه عقد لپاره استعمالیږی چی نوی ناوې اوزوم غواړي خپل ژوند دامام رضا دحرم ترڅنګ پیل کړي .

-د حرم ترټولو نوې رواق هم دارالمرحمه نومیږي چې په ۱۳۹۲ شمسي کال کې جوړ شوې او ترټول وړوکی رواق دارالعزه دي چې مساحت یې ۷۳ زره مربع متره دی.

- ددارالحفاظ رواق هم د ګوهرشاد په امرجوړ چی د قرآن کریم د تلاوت لپاره ځانګړی شو.

<u>د امام رضا د حرم صندوق :</u>

دامام رضا دحرم صندوق ، هغه لومړنی صندوق چی دامام رضا په مزارکیښودل شو څلورمې هجري پیړی ته ورګرځي .

-دوهم صندوق چې دلرګي وه او په نقره پوښل شوی وه د انوشیروان له خوا دامام حرم ته تحفه ورکړل شو چې د خراسان د پاچا دډیرو کراماتو په لیدلو سره مسلمان شوی وه ، او دغه صندوق په ۵۰۰ هـ ق کال دامام په مزارکیښودل شو.

په ۱۰۲۲ میلادي کال کې د شاه عباس صفوي له خوا دویم صندوق د سرو زرو له صندوق سره بدل شو. دا صندوق څوکاله د امام په مقبره کې ایښودل شوی و، تردې چې په ۱۳۱۱ ش کال د خرابوالي له امله له حجرې څخه را و ایستل شو او میوزیم ته ولیږدول شو. همدارنګه په طلاوو یی دحرم لپاره څمکي واخستلې شوي .[9]

-دریم صندوق ؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟ [10]

[9] - داچی د شیعه ګانو دین ټول په دروغو جوړ شوي دوهم صندوق یو ځل انوشیروان ته منسوبوی او بل ځل یی شاه عباس صفوي ته !!!!!!

[10] - ددریم صندوق هیڅ یادونه نده شوي .

ketabton.com - The Digital Library

-په همدې کال (۱۳۱۱ ش) کې د شینډیس مرمر څخه جوړ شوی څلورم صندوق په مقدس ځای کې نصب شو. چې تر ۱۳۷۹ ش کال پورې همدلته وه چې بیا صندوق لرې کړی شو او یو مترشنو مرمرو یی ځای ونیو.

دامام رضا د مزار جوړل :

لومړی کټاره چې د امام رضا په زیارت کیښودل شوه د لرګیو څخه جوړه او په سرو زرو او سپینو زرو پوښل شوي وه. دا زیارت د شاه طهماسب په زمانه کې جوړ شوی او د لرګیو په صندوق کې نصب شوی چې د قبر په سر کې ایښودل شوی و.

لومړنی کټاره دحرم څخه لری شوه او موزیم ته انتقال شوه دهغه په ځای د نادری د نښې نګین په حرم کیښودل شو ، دغه کټاره د نادرشاه لمسي حرم ته وقف کړه چې تر ۱۳۷۹ ش کال پوري د څلورمې کټارې په داخلي برخه وه .

دریمه کټاره د قاجار په دوره کې جوړه شوه. دا فولادي او طلايي جوړښت او د شیرو اني چت په درلودلو سره یو داسی جوړښت و، چې په ۱۳۳۸ لمریز کال کې یې د زمري او شکر کټآرې (زیارت)ته ځای ورکړ. دشیر او شکر کټاره چې په طلا او نقرې سره هم مشهوردی د ۱۴ معصومو په نښانونو سره یی ، ۱۴ محرابه هم لرل دا کټاره د ۱۳۷۳ کال د ترهګریزې پیښې وروسته د هغې د ښکته برخې سره لرې شو او د آستان قدس موزیم ته ولیږدول شو. ؟

پنځمه کټاره هم د ماستر فرشچیان کار دی، چې د لوړ پوړو هنرمندانو په همکاری بشپړ شو. د دې کټارې جوړولو ۷ کاله وخت ونیو او بالاخره په ۱۳۷۹ کال کې د لوی اختر په ورځ د شمس الشموس په مزار نصب شو. اوسنی کټاره ۱۲ ټنه وزن لري، په ۴/۷۸ په ۳/۷۳ کې جوړ شوی چې ۳/۹۶ لوړوالی لري او له فولادو، اوسپنې، سپینو زرو او سرو زرو څخه جوړه شوی ده.

-دامام رضا دحرم تیږې :

دامام رضا دحرم لپاره دری تیږې کارول شوې دي :

ketabton.com - The Digital Library

- لومړی تیږه په ۵۱۶ هـ.ق کال کې دسلجوقیانو په دوره پورې تړلی. دا ډبره د 6*30*40 سانتي متره طول لري او له مرمر وڅخه جوړه شوې وه چې د ځای په ځای کولو وروسته د آستان قدس موزیم ته لیږدول شوې ده.

دوهمه تیږه :چې دامام رضا دسر سره ایښودل شوې ده ،دا ډبره ۶۰ سانتي متره اوږده او ۴۰ سانتي متره په سور سره جوړه شوې ده.

- دمزار دریمه تیږه : ، په ۱۳۷۹ کال کې او په ورته وخت کې پنجمه کټاره دامام رضا په حرم کیښودل شوه په دا ډبره د توران له کوڅو څخه ایستل شوې وه، او دا شنه چمني رنګ لري او د ۲/۲۰ او ۱/۱۰ ابعادو سره د یو متر ضخامت سره جوړه شوی ده !!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!.[11]

-دامام رضا دحرم رضا جوماتونه :

د امام رضا دواړه جوماتونه په زیارت پا انګارکې موقعیت لري. د ګوهرشاد جومات د ایر اني دودیز ترکانی څخه جوړ شوی ودانی ده، چې د نهمې پیړی په هجري کې د میرمن ګوهرشاد په امر جوړه شوې وه.
ګوهرشاد د میرزا شاه رخ تیموري سره واده وکړ، او هغه په خراسان کې لومړی څلور ایو انه جومات جوړ کړ.

-د ګوهرشاد جومات د زیارت په سیمه کې موقعیت لري او ۲۸۷۳ مربع متره مساحت لري. دا معماری ودانی یوه شاهکار ده او ۷ الماری لري. د دې جومات ګنبد او ګلان، د هغې موزیک او د هغې لاندې نقاشی سره، د د تیموري دورې د جلال انعکاس دی.

-بل جومات چې د امام رضا په زیارت کې موقعیت لري د بلاسر حضرت جومات دی چې د شاه خراسان په سر کې موقعیت لري. دغه جومات چې ۱۰۰۰ کاله لرغونی دی د ۶ ولسوالیو په ښکلو ټایلونو او مرمر ډبرو رغول شوی دی.

د امام رضا میلمستون :

[11] - ایا دا عقل منی چی یو متر ضخامت لرونکي تیږ ځنګه کارول کیږی .

ketabton.com - The Digital Library

د امام رضا میلمستو د قدس رضوي ولایت کې یو خیریه ځای دی، چې د امام رضا د مقدس زیارت لپاره وقف شوی دی. د خراسان شاه د همدې ماڼی څخه د برکتونو ترلاسه کولو لپاره، تاسو د رضوان د مقدس زیارت څخه بلڼې ته اړتیا لرئ، یا د 3 څخه تر 88000 پورې پیغام واستوئ، تاسو کولی شئ نوم لیکنه وکړئ او په لاټرۍ کې یې ترسره کړئ.

-د امام رضا د زیارت نورې برخې :

د امام رضا د زیارت د نورو برخو په مینځ کښې مرکزی موزیم، د فرش موزیم، عامه موزیم او خزانې ته مراجعه ممکنه ده. په دې موزیمونو کې ډیر ارزښتناک او تاریخي اثار لیدل کیږي، چې د مقدساتو د روحاني ځایونو ترمنځ په زړه پورې او مختلفه تجربه ده. اسلامی څیړنیز بنسټ، دار الشفاء امام رضا ،مرکزی کتابتون او گوهرشادجومات مقبره شیخ بهایی ،گنبد خشتی امامزاده محمد،کلیسای مسروپ مقدس

آرامگاه پیرپالاندوز، بازاررضا مشهد ،مرکز خرید آرمان ،مسجد هفتاد و دو تن (مسجد شاه) ،خانه تاریخی ملک ،خانه تاریخی داروغه ،خانه تاریخی توکلی ،حمام مهدی قلی بیک ،مدرسه عباسقلی خان ،میدان شهدا ، باغ نادری مشهد.[12]

د امام رضا د زیارت ځانگړتیاوې او امکانات:

د امام رضا زیارت هر کال شاوخوا ۳۰ میلیونه سیلانیان لري چې په ځانگړو ورځو کې زیاتیږي. د حرم د امکاناتو په منځ کې، دا ممکنه ده چې په حرم کې پارکینگ وشي، د معلولینو لپاره برقي ویلچیرونه، د حفظ الصحې اسانتیاوې، تشنابونه او یخچالونه، او نور.

د امام رضا د زیارت په اړه پوهاوی:

دا مذهبي او معنوي ځای، د آرامۍ او خدای ته د نږدېوالي ځای سربیره،!!!!!!!!! په زړه پورې کیسې او اسرارهم لري. موږ لاندې ځینې په زړه پورې حقایق تشریح کړي دي:

[12] -ایران هتل آنلاین.

ketabton.com - The Digital Library

•د امام رضا په زیارت کې د لیکلو، چاپ شویو او ډبرو کتابونو خزانه شتون لري چې ځینې کتابونه یې ۱۲ پیړیو ته رسیدلي دي.

د امام رضا زیارت ته لاسرسی:

- زیارت ته د رسیدو لپاره مختلفې لارې شتون لري، چې موږ به یې په لاندې ډول وڅیړو.

۱ – موټر:

-هغه سړکونه چې د امام رضا د زیارت سره پای ته رسیږي معمولا له تر افیکو ډک وي او تاسو باید زیارت ته د رسیدو لپاره ډیر وخت مصرف کړئ. په هرصورت، که تاسو غواړئ د خپل موټر سره حرم ته لاړ شئ، په حرم کې د پارکینګ مختلف ځایونه شتون لري چیرې چې تاسو کولی شئ خپل موټر پارک کړئ.

-که تاسو له لویدیځ څخه حرم ته ځئ، د هغه سړک څخه چې د شهدا چوک پای ته رسیږي د شیرازي سړک ته لاړ شئ او د حرم لاندې پارکینګ ته ننوځئ. د ختیځ څخه حرم ته د رسیدو لپاره، د نواب سړک څخه حرم ته ننوځئ او له جنوب څخه حرم ته ننوځئ، بیا د امام رضا بلوډ ته ننوځئ.

۲- د میټرو له لارې د امام رضا زیارت ته لاسرسی:

ډیرمسافرغوره ګڼي چې د میترو څخه کارواخلي ترڅودوی په تر افیکوکې خپل وخت ضایع نه کړي. د میټرو له لارې زیارت ته د رسیدو لپاره، تاسو کولی شئ د شهدا (ختیځ)، شهید شهریور او شهید مفتاح (لویدیځ) او بسیج (جنوب) سټیشنونو ته په پښو لاړ شئ او ځان زیارت ته ورسوئ.

۳- بس:

بسونه د ښارپه بیلابیلو برخو کې لیدل کیږي د ټکسي، او نورو انتخابونو په پرتله خورا ټیټ لګښت لري. له هر ځای څخه چې تاسو یاست، یو بس کې سپاره شئ چې مزار ته ځي او د بس په څیر د زیارت سره نږدې سټیشنونو ته ولاړ شئ او ځان زیارت ته ورسوئ.

-د امام رضا د زیارت کوڅې او اطراف :

ketabton.com - The Digital Library

د حرم په اطراف کې خیابانونه او فرعي ډیرې کوڅې شته مګر ۴ لوی اصلي خیابانونه دي چې حرم ته رسیږي د نواب خیابان ، طبرسي خیابان ، دامام رضا او شیرازی خیابانونه دی چې : دنواب خیابان ختیځ لورته ، طبرسي خیابان شمال ، امام رضا خیابان جنوب اود شیرازی خیابان لویدیځ لورته موقعیت لري .

-مشهد هر کال د ملیونونو لیدونکو او سیلانیانو کوربه توب کوي چې د استوګنې لپاره هوټلونو، میلمستونونو او چاپیریال دوستانه ځایونو ته اړتیا لري. د امام رضا زیارت ته ځېرمه ډېر هوټلونه لیدل کېږي، چې هریوې د اسانتیاوو او له زیارت څخه د فاصلې له مخې مختلف قیمتونه لري. ځینې هوټلونه یې دادي :

•د ضیافت قصر: دا هوټل د حرم شاوخوا یو له خورا مجهزو هوټلونو څخه دی، چې دودیز او ښکلی جوړښت لري.

•د مدینه الرضا هوټل: دا پنځه ستوري هوټل د امام رضا زیارت ته نږدې موقعیت لري؛ یعنې له هغه څخه ۸۶ متره لرې دی.

•جهاد درویشي: دا لوکس هوټل ۲۳ پوړونه لري او د امام رضا حرم څخه شاوخوا ۱/۴ کیلومتره لرې موقعیت لري.

•د الماس هوټل ۲: دا هوټل د حرم شاوخوا یو له لوکسو هوټلونو څخه دی، چې په مختلفو ستایلونو سره سینګار شوی .

• نور هوټلونه هم شته چې لاندې یې دیادولو وړدي : جواد هوټل ، عترک هوټل ، الامس هوټل ، کیانا هوټل ، رضویه،هوټل ،لیان هوټل عدریس هوټل او...

کله دامام رضا زیارت ته ورشو ؟

-دامام رضا حرم د کال په هر فصل کې لیدلی کیدی او په زړه پورې وي مګر موږ وړ اندیز کوو چې تاسو دې ځای ته د سفر پرمهال دا ټکي په پام کې ونیسئ.

-لومړی ټکی دا دی چې د هوا شرایطو ته پام وکړئ. په داسې موسم کې دې ښار ته سفر وکړئ ترڅو هوا متوازنه وي.

ketabton.com - The Digital Library

-دوهم ټکی دا دی چې ډیره ګڼه ګوڼه نه وي. دامام رضا حرم تل د زرګونو سیلانیانو کوربه توب کوي چې د زیارت لپاره دې ځای ته ځي. مګر په یاد ولرئ چې د رخصتیو په ورځو کې، د لیدونکو شمیر ډیر لوړ وي، چې ستاسو لپاره لیدل ستونزمن کوي. همدارنګه، د رخصتیوورځو لپاره په ارز انه بیه د الوتکې ټکټ اخیستل خورا ستونزمن دي او باید د ورځو او اونیو لپاره مخکې له مخکې چمتو شي.

-دامام رضا حرم (خراسان رضوي) ته د سفر تجربه :

دامام حرم په ایران کې ترټولو لوی مذهبي مرکز دی چې هر کال ډیر خلک هلته د زیارت لپاره ځي. دا مذهبي ځای د بې ساري دودیز او ایراني معماری سره د تاریخ په اوږدو کې ډیر بدلونونه په کې راغلي دي، چې ځینې یې موږ پدې مقاله کې یادونه کړې ده. که تاسو د زیارت او سیاحت سفر تجربه کولو لیوالتیا لرئ، مشهد ستاسو لپاره مناسب ځای دی. دا ښارد هولیزد کور سربیره ، ډیر سیاحتي ځایونه لري چې تاسو به ډیر خوند ترې واخلی .

-دامام رضا د زیارت په اړه لاندې پوښتنې:

دامام رضا زیارت څو صحنونه لري؟

ج : ۹ صحنونه لري چې په لاندې ډول دي: د آزادی صحن ، دخمیني صحن ، د قدس صحن ، دغدیر صحن ، دکوثرصحن ، درضوی جامع صحن ، دهدایت صحن ، د بعثت صحن.

دزیارت نژدې هوتلونه کوم دي ؟

ج : لاله رستور انت (2/1 کیلومتره)، فیروزه رستور انت (2/1 کیلومتره)، دعلی او زامنو رستور انت (2 کیلومتره)، د الماس ستور انت (2/1 کیلومتره) ادیب رستور انت (2/9 کیلومتره).

:د امام رضا زیارت د لیدلو لپاره څو نور ځایونه هم شته :

الف: د امام رضا بازار، دنادرشاه افشار مقبره، مشهد تاریخي ماڼی، ربیع قعبه، دملټ پارک، دلمر آبی بارک، د خراسان لویا موزیم اونور.....

ketabton.com - The Digital Library

-قدس چوک د امام رضا زیارت په سویلي اړخ کې موقعیت لري او د ۲۵۱۰ مساحت او د ۱۲۷۰۰ مربع متره فرعي جوړښت سره، دا د آستان قدس رضوي ترټولو کوچنی مربع دی. دا مربع په ۱۳۷۳ کال کې جوړ شوی او د گوهرشاد جومات، شیخ بهایي بست، رضوي جام چوک او د امام خمیني موزیم لخوا محاصره شوی دی. د دې مربع په مینځ کې، د بیت المقدس په شکل کې د اوبو ټانک شتون لري چې د اتمې برخې پیمانه لري، چې گنبد یې د سرو زرو څخه جوړ شوی دی..

<u>د هدایت چوک</u>: د دې چوک مساحت تقریبا ۱۷۹۸۰ مربع متره دی او د امام رضا د زیارت په شمالي برخه کې موقعیت لري. د دې انگړنوم د ۲۰۲۰ کال په می میاشت کې د حسن مجتبی (ع) انگړته بدل شو.

د غدیر انگړ:

د غدیر انگړ د امام رضا د زیارت په جنوب لویدیځ کې موقعیت لري او ۱۴،۴۵۳ مربع متره مساحت لري. دا انگړهم د انقلاب وروسته جوړ شوی او په لویدیځ اړخ کې د غدیر سوداگریز او خدماتي کمپلیکس، ختیځ ته د جمهوریت انگړ او شمال لویدیځ اړخ کې د شیرازي دروازې سره وصل دی.

د کوثر انگړ:

د کوثر انگړ د امام رضا د زیارت په شمال ختیځ کې جوړ شوی او ۱۵،۲۶۶ مربع متره مساحت لري. دا انگړ د ډبرو، موزیک ټایلونو او خښتو سره سینگار شوی او د رضوي لوی انگړ، هدایت انگړ او نواب صفوي سړک څخه ورته رسیدلی شي.

د امام رضا د زیارت مختلفې برخې:

د امام رضا د زیارت هره برخه له حیرانتیاو او ښکلا ډکه ده، او د دوی تاریخي او دودیز معماری ډیره په زړه پورې ده. د دې برخو د جزیاتو او هغو کیسو په اړه زده کړه کول بې ارزښته نه دي چې دوی یې له لارې تیر شوي دي. له همدې امله، پدې برخه کې، موږ د زیارت مختلفو برخو ته تللي یو او اراده لرو چې ځینې یې په گډه وخیړو ..

د امام رضا د زیارت گنبد او نغري:

ketabton.com - The Digital Library

د امام رضا د زیارت طلایي ګنبد، چې د دې زیارت د زیارت کوونکو زړونه لړزوي او اوښکې یې له خپلو مخونو څخه بهیږي، د اسلامي معماری یوه بې ساري بیلګه ده. دا ګنبد له دوو داخلي خولیو (احیان) او بهرنی خولیو (خود) څخه جوړ شوی دی..

-احیان د زیارت له دننه څخه لیدل کیږي او د ګنبد لومړی او پخوانی خولی ده، چې ګنبد بلل کیږي. د ګنبد بهرنی برخه اوسنی طلایي ګنبد دی. د دې دوو پوښونو ترمنځ ۱۳ متره خالي ځای شتون لري. د رو ایتونو له مخې، لومړی ګنبد هماغه قبر دی چې مامون په طوس کې د خپل پلار لپاره جوړ کړی و. په هرصورت، ځینې په دې باور دي چې دا قبر مامون نه دی جوړ کړی او دا دمخه د حامد بن قحطة په باغ کې شتون درلود.

-په ځینو تاریخي کتابونو کې، دا یادونه شوې چې مامون ته منسوب ګنبد د سبکتکتین د برید او نورو پیښو له امله ویجاړ شو. بیا د غزني سلطان محمود په ۴۰۰ هجري کې ددې بیا رغونه وکړه او په مقبره یې یو نوی ګنبد کېښود. له هغه وروسته، د سلطان سنجر سلجوق وزیر شرف الدین ابو طاهر قمي، زیارت بدل کړ او د ګنبد په سر یې یو ګنبد جوړ کړ، چې تر ۹ پیړیو وروسته هم ولاړ دی..

-د لومړي ځل لپاره، شاه طهماسپ دا ګنبد طلایي کړ او د هغې خښتې یې په سرو زرو سینګار کړې. هغه امر وکړ چې د مقبرې ټایلونه راټول او د سرو زرو سره د مسو په تخته سینګار شي. په هرصورت، وروسته له هغه چې د ازبکانو لخوا ګنبد لوټ شو، دا شاه عباس و چې د سرو زرو خښتو د بیا رغونې امر یې وکړ..

-په ۱۰۸۴ کال کې، یوې سختې زلزلې مشهد ولړزاوه، چې یو ځل بیا یې ګنبد زیانمن کړ. له دې زلزلې وروسته، شاه سلیمان صفوي د ودانۍ د بیا رغونې امر صادر کړ او د هغې بیا ګنبد یې پیل کړ. یو ځل بیا، ګنبد د روسي د برید له امله زیانمن شو، او دا ځل د پهلوي حکومت اقدام وکړ او ګنبد یې ترمیم کړ. د وخت په تېریدو سره، په ګنبد کې کارول شوې خښتې زړې شوې، او په ۱۳۵۸ کال کې، د سرو زرو پوښل شوي مسو پاڼې د زړو خښتو ځای ونیوه، چې د ودانۍ ځواک یې زیات کړ..

د امام رضاد زیارت منارونه :-

ketabton.com - The Digital Library

منارونه د اسلامي معماری عناصرو یوه مهمه برخه ده چې په مذهبي ځایونو کې لیدل کیږي. ځینې یې ګنبد او نغری د هغه کس د سر او لاسونو سره پرتله کوي چې خدای ته دعا کوي! د امام رضا زیارت، د ګوهرشاد جومات د دوو نغریو په ګډون، ۱۲ نغري لري، چې لوړوالی یې توپیرلري.

د زیارت منارونه دا دي ::

• د انقلاب په انګړکې دوه منارونه، ۴۰.۵ متره لوړ او په سرو زرو پوښل شوي؛

د اسلامي جمهوریت په انګړکې دوه منارونه، ۳۵ متره لوړ او په سرو زرو او ټایلونو سینګار شوي؛

د رضوي انګړپه ختیځ او لویدیځ برخو کې ۴ منارونه چې ۵۷ متره لوړوالی لري؛

• په جام انګړکې دوه منارونه چې لوړوالی یې ۷۰ متره دی؛

• په ګوهرشاد جومات کې دوه منارونه چې لوړوالی یې ۴۱ متره دی.

د امام رضا د زیارت برنډې.

د امام رضا د زیارت د قبرډبرې.

په عمومي ډول، ترنن ورځې پورې د امام رضا د مقبرې لپاره ۳ ډبرې کارول شوي دي. لومړی ډبره د ۵۱۶ هجري او د سلجوقي دورې پورې اړه لري. دا ډبره ۶*۳۰*۴۰ سانتي متره ابعاد درلود او د مرمر څخه جوړه شوې وه، چې د بدلولو وروسته د آستان قدس موزیم ته لیږدول شوې وه..

دوهمه ډبره هغه ډبره ده چې د سرداب په مقبره کې نصب شوې وه. دا ډبره د سپینې چونې ډبرې مرمر څخه جوړه شوې وه او ۶۰ سانتي متره اوږده او ۴۰ سانتي متره پلنوالی یې درلود. دریمه د قبرډبره په ۱۳۷۹ کال کې کېښودل شوه، په ورته وخت کې چې پنځمه د قبرډبره د امام رضا (ع) په زیارت کې کیښودل شوه. دا ډبره د یزد په توران پشت کانونو کې استخراج شوې، د واښو شنه رنګ لري، او د 20.2 10.1 x په ابعادو کې جوړه شوې ده او یو مترضخامت لري.

د امام رضا په زیارت کی جوماتونه :

ketabton.com - The Digital Library

د امام رضا په زیارت کې دوه جوماتونه موقعیت لري. د گوهرشاد جومات یوه زړه راښکونکې او دودیزه ایراني معماری ودانی ده چې په نهمې هجري پیړی کې د میرمن گوهرشاد په امرجوړه شوې وه. گوهرشاد د میرزا شاه رخ تیموری میرمن وه، او هغه ودانی چې دوی د هغې په امرجوړه کړې وه په خراسان کې د څلورو برنډو لومړی جومات وه..

-د گوهرشاد جومات د امام رضا د زیارت په جنوبي اړخ کې موقعیت لري او 2,873 مربع متره مساحت لري. دا ودانی د معماری یو له شاهکارونو څخه ده چې 7 ناوې خونې لري. د دې جومات گنبد او سرونه د خپلو بې ساري موزیکونو او گچو کارونو سره د تیموریانو د دورې د معماری د شان شاهدي ورکوي..

-د امام رضا په زیارت کې یو بل جومات د بالاسر حضرت جومات دی، چې د خراسان د شاه د سر څخه پورته موقعیت لري. دا جومات، چې ۱۰۰۰ کاله زوړ دی، د ښکلي شپږگوني ټایلونو او مرمرډبرو سره سینگارشوی دی..

-د امام رضا میلمستون:

د امام رضا زیارت میلمستون په آستان قدس رضوي کې یو خیریه مرکز دی چې حاجیانو ته وړیا خواړه چمتو کوي. د شاه خراسان میلمستون څخه د نذر او برکت ترلاسه کولو لپاره، بلنه اړینه ده (دادشیعه گانو دین دی)، کوم چې په لاټرۍ کې ثبت کیدی شي او د رضوان پروگرام له لارې یا د ۳ شمیرې لرونکي ایس ایم ایس په لیږلو سره چې ۸۸۰۰ سیستم ته لیږل کیږي...

-د امام رضاد زیارت نورې برخې:

د امام رضا د زیارت نورې برخې مرکزي موزیم، د قالینو موزیم، د بشرپېژندنې موزیم، او د ښکلو گاڼو خزانه شامله ده. دا موزیمونه ډیر ارزښتناک او تاریخي اثار لري، کوم چې د زیارت په روحاني فضا کې یوه په زړه پورې او مختلفه تجربه ده. د اسلامي څېړنو بنسټ، د امام رضا (ع) دارالشفاء، د مرکزي او گوهرشاد کتابتونونه، د داتم امام هدیره، او د آستان القدس کنفرانس او نندارتون مرکز د زیارت نورې د پام وړ برخې دي...

-د امام رضا د زیارت برخې او اسانتیاوې:-

ketabton.com - The Digital Library

د امام رضا زیارت هر کال شاوخوا ۳۰ میلیونه زیارت کوونکي لري، او په ځانګړو ورځو کې د زیارت کوونکو شمېرزیاتیږي. په هرصورت، د دې عالي ودانۍ هره نقطه تل پاکه، خوشبویه او منظمه وي. د رضوي زیارت د اسانتیاوو په منځ کې، موږ کولی شو د زیارت د تمځایونو، د معلولینو لپاره د برقي زیارت کوونکو د وړلو وسایلو، تشنابونو، اودس خونو او د اوبو کولرونو او نورو یادونه وکړو...

د امام رضا دحرم په اړه پوهاوی :

دا مذهبي او روحاني ځای، د سولې او خدای ته د نږدېوالي ځای سربېره، په زړه پورې کیسې او رازونه لري. موږ لاندې ځینې په زړه پورې حقایق بیان کړي دي:

• د لاس لیکل شوي، چاپ شوي او لیتوګراف شوي کتابونو خزانه د امام رضا په زیارت کې موقعیت لري، چې ځینې یې ۱۲ پیړۍ زاړه دي.

• د امام رضامقدس زیارت ۱۲ ټنه وزن لري او د سرو زرو او سپینو زرو څخه جوړ شوی دی.

• په دې ځای کې شاوخوا ۲۸۰۰۰ څراغونه او ۶۰۰۰ د مختلفو عمرونو فانوسونه نصب شوي دي، چې د شپې ډېرپه زړه پورې او په زړه پورې دي.

• د امام رضاد زیارت شاوخوا ۱۴ خلاصې ساحې دي، چې د ۱۴ معصومانو سمبول دي.

او هرکال ۷۰۰۰۰۰ مهرونه د امام رضا د زیارت د زیانمنو او ماتو شویو مهرونو باندې بدلیږي.

• د ودانۍ تاریخي عمر، دودیز معماری او د قیمتي شیانو شتون دا ځای د مذهبي موزیم په نوم پیژندل شوی دی.

• په دې مذهبي ځای کې، د نورو خلکو لکه پیرپالندوز، حرعاملي، شیخ بهایي او شیخ طبرسي قبرونه هم شتون لري...

دامام رضا د زیارت په اړه لندې پوښتنې-

دامام رضا زیارت څو صحنونه لری ؟

ketabton.com - The Digital Library

ج : 9 صحنه چې عبارت دي له : د آزادی صحن ، جمهوریت صحن ، د قدس صحن ، دغدیر صحن ، دکوثرصحن ، درضوی جامع صحن ، دهدایت صحن ، د بعثت صحن، دخمینی صحن . .

دزیارت نژدی هوتلونه کوم دي ؟

ج : لاله رستوران (۲/۱ کیلومتر)، فیروزه رستوران (۲/۱ کیلومتر)، دعلی اوزامنو رستوران (۲ کیلومتر)، رالماس ستوران (۲/۱ کیلومتر) ادیب رستوران (۲/۹ کیلومتر.

دامام رضا زیارت ترڅنګ کوم د لیدنې ځایونه دی ؟

ج : امام رضا بازار، دنادرشاه افشارقبر، داروغه مشهد تاریخي کور، دخواجه ربیع بقعه ، دملت پارک، دلمر آبی پارک، موزیم دخراسان لویه و...

امام رضا زیارت څومره پراخوالی لري ؟

ج: امام رضا زیارت تقریبا یو میلیون مترمربع مساحت دی چې د 700 زیارت کوونکو ګنجایش لري.

ددې برخې منابع :

دانشنامه‌ها.

اخوان مهدوی، علی (۱۳۹۳). «بهشت ثامن». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

اسعدی، هومان (۱۳۸۸). «بنیاد پژوهش‌های اسلامی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

امیرآبادی، مجید (۱۳۹۳). «امام خمینی، رواق». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

باغستانی، اسماعیل (۱۳۸۳). «حریم رضوی». دانشنامه جهان اسلام. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

ketabton.com - The Digital Library

بیات، کاظم (۱۳۹۳). «ایوان نقاره‌خانه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

پات، فریبا (۱۳۸۸). «بنیاد پژوهش‌های اسلامی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

پسندیده، محمود (۱۳۸۳). «پریزاد، مدرسه». دانشنامه جهان اسلام. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

پسندیده، محمود (۱۳۹۳). «ابدال‌خان، مدرسه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

پسندیده، محمود (۱۳۹۳). «باقریه، مدرسه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

پسندیده، محمود (۱۳۹۳). «پایین پا، مدرسه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

تفضلی، عباسعلی (۱۳۸۳). «بالاسر، مدرسه». دانشنامه جهان اسلام. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

حسینی، محسن (۱۳۹۳). «ایوان طلای نادری و ناصری». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

حسینی، محسن (۱۳۹۳). «بارگاه رضا، کتاب». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

دلیری اصل، مرضیه؛ شیخ، فاطمه (۱۳۹۳). «ایوان ساعت». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

ketabton.com - The Digital Library

رجبی قدسی، محسن (۱۳۹۳). «اذان و مناجات». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

سجادی، صادق (۱۳۸۸). «آستان قدس رضوی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

سجادی، صادق؛ حافظیان رضوی، کاظم (۱۳۸۸). «کتابخانه آستان قدس رضوی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

سوهانیان حقیقی، محمد (۱۳۹۳). «توپ‌بندی حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

ایزدی، صابر (۱۳۹۳). «بازنویسی مجموعه وقف‌نامه‌های آستان قدس رضوی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

فخاری، حسین (۱۳۹۳). «اداره آگاهی حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

قصابیان، محمدرضا (۱۳۹۳). «تحویل سال نو، مراسم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

کفیلی، حشمت (۱۳۹۳). «آینه‌کاری حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

کمندلو، حسین (۱۳۹۳). «پنجره‌های حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

سوهانیان حقیقی، محمد؛ نقدی، رضا (۱۳۹۷). آستان قدس رضوی: متولیان و نایب‌التولیه‌ها. مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی. شابک ۹۷۸-۶۰۰-۰۶-۰۲۴۴-۴.

ketabton.com - The Digital Library

میرحسینی، یحیی (۱۳۹۴). «ثواب و گناه پس از اسلام». دانشنامه مردم‌شناسی و فولکلور. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

محمدی، مریم (۱۳۷۶). «مجموعه آرامگاهی آستان قدس رضوی (مشهد)». دایرةالمعارف بناهای تاریخی. به کوشش محمدمهدی عقابی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنرهای اسلامی.

محمدی، مریم (۱۳۷۶). «آرامگاه پیر پالان‌دوز (مشهد)». دایرةالمعارف بناهای تاریخی. به کوشش محمدمهدی عقابی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنرهای اسلامی.

متین، پیمان (۱۳۹۴). «بست، سفرنامه». دانشنامه مردم‌شناسی و فولکلور. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

ناجی، محمدرضا؛ باغستانی، اسماعیل (۱۳۹۴). «الرضا، امام». در حداد عادل، غلامعلی. دانشنامه جهان اسلام. ج. ۲۰. تهران: بنیاد دائرةالمعارف اسلامی.

نبی‌سلیم، محمد (۱۳۹۳). «آرامگاه شیخ بهایی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نقدی، رضا (۱۳۹۳). «آثارالرضویه، کتاب». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «آرامگاه شیخ حر عاملی و شیخ طبرسی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «ایوان عباسی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «ایوان ولی عصر». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

ketabton.com - The Digital Library

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «ایوان طلای صحن جمهوری اسلامی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

یحیایی، علی (۱۳۹۳). «پرچم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.کتاب‌ها

بینش، تقی (۱۳۵). «مشهد». مجموعه خطابه‌های نخستین کنگره تحقیقات ایرانی. به کوشش غلامرضا ستوده. تهران: دانشگاه تهران. ص. ۲:۳۷۰.

پطروشفسکی، ایلیاپاولویچ (۱۳۴۸). اسلام در ایران: از هجرت تا پایان قرن نهم هجری. ترجمهٔ کریم کشاورز. تهران: شرکت کتاب.

جعفریان، رسول (۱۳۸۷). حیات فکری و سیاسی امامان شیعه علیهم السلام. قم: انصاریان. شابک ۹۷۸۹۶۴۴۳۸۰۰۱۳.

جلالی، میثم (۱۳۹۲). «تاریخ و فرهنگ اسلامی: کاشی‌های زرین فام حرم امام رضا علیه السلام سندی از هویت تاریخی شهر مشهد». مشکوة. مشهد (۱۱۹): ۱۳۸–۱۵۶ – به واسطهٔ نورمگز.

حسینی کازرونی، سید احمد (۱۳۷۴). پژوهشی در اعلام تاریخی و جغرافیایی تاریخ بیهقی. تهران: آیات.

حر، حسین (۱۳۹۳). «موقوفات امام رضا علیه السلام و بررسی کارکردهای آن». وقف میراث جاوید. مشهد (۸): ۷۹–۱۱۸ – به واسطهٔ نورمگز.

دوانی، علی (۱۳۸۶). هزاره شیخ طوسی. تهران: امیرکبیر. شابک ۵-۲۲۹-۳۰۴-۹۶۴-۹۷۶.

زنگنه، ابراهیم (۱۳۷). «حرم مطهر رضوی و رویدادهای مهم آن». مشکوة. مشهد (۵۷ و ۵۶): ۱۶۵–۱۸۸ – به واسطهٔ نورمگز.

شبیریان، علی‌اکبر (۱۳۴۶). «چند نمونه از نفائس موزه آستان قدس رضوی». نامه آستان قدس. مشهد (۳۲): ۱۳۴–۱۴۰ – به واسطهٔ نورمگز.

ketabton.com - The Digital Library

شریعت‌زاده، علی‌اصغر(۱۳۵۵). «نقاره خانه آستان قدس رضوی». هنرو مردم. تهران (۱۶۵ و ۱۶۶): ۸۳–۸۸ – به واسطهٔ نورمگز.

عالم‌زاده، بزرگ (۱۳۹۴). حرم رضوی به رو ایت تاریخ. مشهد: به نشر. شابک ۹۸۷۹۶۴۰۲۲۲۷۰۶.

علیزاده بیرجندی، زهرا؛ ناصری، اکرم (تابستان ۱۳۹۱). «تأثیرکارکردهای متولیان آستان قدس رضوی در فرهنگ تشیع (مطالعه موردی: عصرقاجاریه) .(PDF) «پژوهشنامه تاریخ اسلام (۶): ۸۴–۸۷.

سمانه، غفاریان؛ سیدقطبی، مهدی (۱۳۹۲). «گزارش: خدمات الکترونیکی کتابخانه تخصصی موزه‌های آستان قدس رضوی». کتاب ماه. تهران (۱۹): ۹۴–۹۸ – به واسطهٔ نورمگز.

فیروزیان پوراصفهانی، آیدا و آیلین؛ مجرد کاهانی، ابراهیم (۱۳۹۰). «وجه تسمیه برخی از اماکن متبرکه «حرم مطهررضوی»». پژوهشنامه خراسان بزرگ. مشهد (۵): ۸۷–۱۰۵ – به واسطهٔ نورمگز.

قصابیان، محمدرضا (۱۳۸۲). «تاریخ و فرهنگ اسلامی: نقاره نوازی و نقاره خانه در ایران و جهان». مشکوة. مشهد (۸): ۸۳–۱۰۶ – به واسطهٔ نورمگز.

قرشی، باقرشریف (۱۳۸۲). پژوهشی دقیق درزندگانی امام رضا علیه السلام. ترجمهٔ محمد صالحی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

قرشی، باقرشریف (۱۳۸۰). حیاة الامام الرضا علیه السلام (به عربی). ج. دوم. قم: سعید بن جبیر.

کوپرسون، مایکل (۱۳۹۶). مأمون خلیفه عباسی. ترجمهٔ طرزی، مریم. تهران: نامک. شابک ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۲۱-۶۴-۴.

محسنی، فرید (۱۳۹۲). «تولیت آستان قدس رضوی». شهرقانون (هشتم): ۷۵–۷۷.

مرتضوی، محمد (۱۳۸۵). ولایتعهدی امام رضا (ع). مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۱۴۵۴.

موسوی‌پناه، ابراهیم (۱۳۹۱). حرم درواژه‌ها. به کوشش آستان قدس رضوی. مشهد: قدس رضوی.

ketabton.com - The Digital Library

موسوی خوانساری، محمدباقر (۱۳۹۰). روضات الجنات. قم: اسماعیلیان.

موسوی روضاتی، مریم‌دخت (۱۳۸۹). گنجنامه: فرهنگ آثار معماری اسلامی ایران: امامزاده‌ها و مقابر. ج. سیزده جلد. تهران: دانشگاه شهید بهشتی. شابک ۹۷۸۹۶۴۴۵۷۱۸۷۹.

مهدوی‌پارسا، حسین (۱۳۹۱). اولین‌ها و قدیمی‌ترین‌ها در حرم امام رضا علیه السلام. به کوشش آستان قدس رضوی. مشهد: قدس رضوی.

نتاج مجد، عطیه؛ محمدزاده، رضا (۱۳۹۸). «تزیینات در حرم امام رضا در تزیینات قدیم .(PDF) » دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی. دوم) ۱۸.(

فاضل، محمود (۱۳۵۱). «کتابخانه‌های عمده مشهد (کتابخانه جامع گوهرشاد)». وحید (۱۰۰):۴۳–۴۴ – به واسطهٔ نورمگز.

ولایی، مهدی (۱۳۴۲). «یادی از نواب پیشین، تولیت آستان قدس رضوی». نامه آستان قدس (شانزدهم): ۵۹–۶۴.

-منابع آنلاین:

آستان نیوز. «مهمانسرای امام رضا (ع) .news.razavi.ir». آستان نیوز. دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.

ایسنا. «تولیت آستان قدس رضوی از آغاز تا دوره صفویه .isna.ir». ایسنا. دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.[پیوند مرده]

ایکنا (۱۳۹۳). «آشنایی با مشاهیر مدفون در حرم مطهر امام رضا (ع) .khorasan.iqna.ir». دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.

دانشنامه مشهد (۱۳۹۴). «کتابخانه گوهرشاد .mashhadenc.ir». مجله دانشورز. دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.

درگاه فرهنگی تبلیغی حرم مطهر رضوی (۱۳۹۶). «پارکینگ‌ها .haram.razavi.ir». آستان قدس رضوی. دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.

ketabton.com - The Digital Library

منابع انگلیسی:

al-Qarashi, Bāqir Sharif (2012). The life of Imām 'Ali Bin Mūsā al-Ridā (به انگلیسی). Translated by Jāsim al-Rasheed. Qom: Ansariyan Publications.

Zabeth, Hyder Reza (1999). Landmarks of Mashhad. Alhoda UK. ISBN 964-444-221-0.

Bayhom-Daou, Tamima (2009). "ʿAlī al-Riḍā". In Fleet, Kate; Krämer, Gudrun; Matringe, Denis; Nawas, John; Rowson, Everett (eds.). Encyclopaedia of Islam (به انگلیسی). (3rd ed.). Brill.

Lewis, Bernard (1986). "ʿAlī Al-Riḍā". Encyclopaedia of Islam (به انگلیسی). (2nd ed.). E. J. Brill.

El–Hibri, Tayeb (2010). "The empire in Iraq, 763–861". In Robinson, .Chase F (ed.). The New Cambridge History of Islam (به انگلیسی). Vol. 1. Cambridge University Press. pp. 269–304.

Donaldson, Dwight M (1933). The Shi'ite Religion: A History of Islam in Persia and Irak (به انگلیسی). BURLEIGH PRESS.

Madelung, Wilfred (1985). "ʿAlī Al-Reżā". In Yarshater, Ehsan (ed.). Encyclopædia Iranica (به انگلیسی). New York: Bibliotheca Persica Press.

ketabton.com - The Digital Library

شیعه ګان او عقیده یی :

تعریف یی : دولس امامیه شیعه ګان د مسلمانانو هغه فرقه ده چې ادعا کوي چې علي د دوو شیخانو او عثمان رضی الله عنهم په پرتله د خلافت (*) د میراث تر ټولو مستحق دی، خدای دې له دوی ټولو راضي شي. دوی ته امامیان ځکه ویل کېږي چې دوی امامت اصلي مسله جوړه کړه او دوی یې بوخت کړل. دوی ته دولسمان هم ویل کېږي ځکه چې دوی په دولسو امامانو باور درلود، چې وروستی یې د دوی د عقیدې له مخې د سامرا په حجره کې ننوت. دوی هغه ډله هم ده چې د سنیانو سره په خپل ځانګړي فکر او نظر کې مخالفت کوي، او دوی د خپلې عقیدې د خپرولو لپاره کار کوي.

بنسټ ایښودونکي او مهم شخصیتونه:

هغه دولس امامان چې دوی یې خپل امامان ګڼي په لاندې ډول درجه بندي شوي دي:

-علي بن ابي طالب رضی الله عنه، چې المرتضی (رو ایت شوی خلیفه) بلل کیږي، د راشده خلیفه ؤ څلورم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم زوم. هغه په خیانت سره ووژل شو کله چې خارجي عبدالرحمن بن ملجم د رمضان په ۱۷ مه، ۴۰ هجري کال کې د کوفې په جومات کې هغه په شهادت ورساوه .

-الحسن بن علي رضی الله عنه، چې المجتبي بلل کیږي (۵۰-۳ هجري).

-الحسین بن علي رضی الله عنه، چې الشهید بلل کیږي (۶۱-۴ هجري).

-علي زین العابدین بن الحسین (38-95 هجري) چې د سجاد (سجده کوونکي) په نامه یادیږي.

-محمد الباقربن علي زین العابدین (۱۱۴-۵۷ هـ ق) چې الباقر(باقر) بلل کیږي.

جعفر الصادق بن محمد الباقر(۱۴۸-۸۳هـ ق) چې په الصادق هم مشهور دی.

موسی کاظم بن جعفر الصادق (۱۸۳-۱۲۸ هـ ق) چې په الکاظم هم مشهور دی.

علي رضا بن موسی کاظم (148-203 هـ) چې په الرضا هم مشهور دی.

محمد الجواد بن علي الرضا (195-220 هجري) چې په التقي هم مشهور دی.

ketabton.com - The Digital Library

علي الهادي بن محمد الجواد (۲۵۴-۲۱۲ هجري) چې د النقي په نوم هم پېژندل کېږي.

الحسن العسكري بن علي الهادي (۲۶۰-۲۳۲ هجري) چې د الزكي په نوم هم پېژندل کېږي.

محمد المهدي بن الحسن العسكري (۲۵۶ هجري -...) چې د الحجة القائم المنتظر په نوم هم پېژندل کېږي.

-دوی ادعا کوي چې دولسم امام په سرداب کې د خپل پلارپه کور کې یوې زیرزمینې ته ننوت او هیڅکله بیرته نه دی راستون شوی. د هغه د ورکیدو په وخت کې د هغه عمرپه اړه اختلاف دی، ځینې یې و ایي چې دا څلور کاله وو، ځینې نور یې اته کاله. په هرصورت، ډیرعالمان په دې باور دي چې هغه هیڅکله شتون نه درلود او د شیعه ګانو اختراع ده (*)، هغه ته "غیرموجود یا خیالي" و ایی.

•د دوی د تاریخي شخصیتونو په منځ کې عبدالله بن سبا دی، چې د یمن یو یهودی دی. هغه اسلام قبول کړ او هغه څه یې چې په یهودي فکر کې وموندل، شیعه مذهب ته یې انتقال کړل، لکه د بیرته راستنیدو باور (*)، ابدیت، د ځمکې و اکمني، د هغه شیانو د ترسره کولو وړتیا چې بل څوک یې نشي کولی، د هغه څه پوهه چې بل څوک پرې نه پوهیږي، او د بداء تصدیق (*) او د خدای تعالی لپاره هیرول - خدای د هغه څه څخه ډیرلوړ دی چې دوی یې و ایي. په خپل یهودیت کې، هغه ادعا وکړه چې یوشع بن نون د موسی علیه السلام ځای ناستی و. په اسلام کې، هغه ادعا وکړه چې علي د محمد صلی الله علیه وسلم ځای ناستی و. هغه له مدینې څخه مصر، کوفې، فسطاط او بصرې ته لاړ او علي ته یې وویل، "ته یې،" معنی چې ته خدای یې. دې کارعلي وهڅولو چې د هغه د وژلو په اړه فکروکړي، مګرعبدالله بن عباس هغه ته مشوره ورکړه چې دا کار ونه کړي، نو هغه یې مدائن ته وشړلو.

•منصور احمد بن ابي طالب الطبرسي، چې په ۵۸۸ هجري کې مړشو، د "الاحتجاج" (د رب العالمین د کتاب د تحریف ثبوت) لیکوال، چې په ۱۳۰۲ هجري کې په ایران کې چاپ شو. (فصل الخطاب فی اثبات تحریف کتاب رب الارباب) .

•الکليني، د "الکافي" (د رب العالمین د کتاب د تحریف ثبوت) لیکوال، چې په ۱۲۷۸ هجري کې په ایران کې چاپ شو. د سنیانوپه وینا، دا د صحیح البخاري (*) سره برابردی. دوی ادعا کوي چې دا ۱۶،۱۹۹ احادیث لري.

ketabton.com - The Digital Library

•حاجي ميرزا حسين بن محمد تقي النوري الطبرسي، چې په ۱۳۲۰ هجري کې مړ شوی او په نجف کې په مشهد المرتضوي کې ښخ شوی، د "فصل الخطاب فی اثبات تحریر کتاب رب الارباب" لیکوال دی (دا ادعا کوي چې قرآن کې اضافه شوی او له هغې څخه کم شوی هم دی. پدې کې د دوی په سورت الانشراح کې ادعا شامله ده چې "او موږ علي ستاسو زوم کړ" جمله حذف شوې وه. خدای مه کړه دا ادعا ریښتیا وي. دا کتاب په ۱۲۸۹ هجري کې په ایران کې چاپ شو.

•آیت الله الممقاني، د "تنقیح المقال فی احوال الرجال" (د ذکر شرایطو په اړه د مقالو اصلاح) لیکوال، د دوی لخوا د انتقاد او تایید مخکښ واک ګڼل کیږي. په دې کې، هغه ابوبکر او عمر ته د "الجبت" (دروغجن خدایان) او "الطغوط" په توګه اشاره کوي. (دروا غجن خدایان). وګورئ ۱/ ۲۰۷ – په ۱۳۵۲ هـ ش کال په نجف کې د مرتضوي په مطبعه کې چاپ شوی.

•ابو جعفر طوسي، د تهذیب الاحکام (د احکامو اصلاح) لیکوال؛ محمد بن مرتضی چې په ملا محسن الکاشي مشهور دی، د الوفي لیکوال؛ محمد بن الحسن الحر العاملی، د وصل الشیعه احادیث الشریعه (د شیعه ګانو معنی د شریعت د احادیثو) لیکوال؛ محمد باقر بن شیخ محمد تقي چې په المجلیسي مشهور دی، د بحار الانوار فی احادیث النبی ....لیکوال؛ فتح الله کاشاني، د منهاج الصادقین لیکوال؛ او ابن ابی الحدید، د شرح نهج البلاغه. لیکوال.

•آیت الله خميني: د معاصر شیعه شخصیتونو څخه یو (*)، هغه په ایران کې د شیعه انقلاب مشري وکړه چې واک یې ترلاسه کړ. هغه د کشف الاسرار (رازونه افشا کول) کتاب او د الحکومه الاسلامیه (اسلامي حکومت) کتاب ولیکه. هغه د فقیه د سرپرستۍ (ولایت الفقیه) مفکورې ملاتړ وکړ. که څه هم هغه د انقلاب په پیل کې عمومي اسلامي شعارونه پورته کړل (*)، هغه ډیرژر یو تنګ، متعصب شیعه تمایل او د خپل انقلاب د اسلامي نړۍ نورو برخو ته د صادرولو هیله څرګنده کړه. هغه اقدامات وکړل، چې ځینې یې د نورو لاملونو سره یوځای د عراق سره د اته کلنې جګړې لامل شول.

ketabton.com - The Digital Library

نظرونه او عقیدې:

•امامت: دا د متن پر بنسټ ولاړ دی، ځکه چې پخوانی امام باید راتلونکی امام د نوم له مخې وټاکي، نه د توضیح له مخې. امامت یوه مهمه موضوع ده چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم نشي کولی پریږدي او له پامه یې وغورځوي، هر فرد خپل نظر لري. بلکه، هغه باید یو داسې کس وټاکي چې حواله او تکیه ورته وشي. کیدای شي جوړ شي.

دوی د ثبوت په توګه دا خبره یادوي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم په څرګنده توګه د غدیرخم په ورځ علي رضی الله عنه د ځان وروسته د امام په توګه وټاکه، دا یوه پیښه ده چې د سني حدیث پوهانو یا تاریخ پوهانو لخوا تایید شوې نه ده.

دوی ادعا کوي چې علي خپل زامن، حسن او حسین او داسې نور ټاکلي دي. هر امام د خپل وصیت له مخې بل امام ټاکي. دوی هغوی ته ځای ناستی وایي.

•عصمت: ټول امامان د غلطۍ او هېرولو، او د لویو او کوچنیو ګناهونو له امله معصوم دي.

•الهي پوهه: هر امام ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له خوا علم سپارل شوی و، کوم چې د شریعت بشپړونکی دی. دوی الهي پوهه لري، او د دوی او پیغمبر ترمنځ هیڅ توپیر نشته پرته له دې چې دوی وحی نه ترلاسه کوي. د خدای رسول صلی الله علیه وسلم دوی ته د شریعت رازونه سپارلي وو ترڅو دوی خلکو ته هغه څه تشریح کړي چې د دوی وخت ورته اړتیا لري.

•معجزې: دا معجزې ممکن د امام په لاسونو کې واقع شي، او دوی دا معجزه بولي. (*). که چیرې د هغه د مخکیني امام په اړه کوم متن نه وي، نو د امامت ثبوت باید وي په دې حالت کې یو ملت معجزه ده.

•غیب: دوی باور لري چې وخت هیڅکله د خدای لپاره له عقلي او مذهبي پلوه له ثبوت څخه خالي نه دی. دا پدې معنی ده چې دولسم امام په خپله حجره کې ورک شوی دی، لکه څنګه چې دوی ادعا کوي، او دا چې هغه به یو کوچنی غیب او یو لوی غیب ولري، کوم چې د دوی له افسانو څخه دی.(لږه موده ورکیدل یاډیره موده غیب کیدل) .

ketabton.com - The Digital Library

•بیرته راستنیدل (*): دوی باور لري چې الحسن العسکري به د وخت په پای کې بیرته راشي کله چې خدای هغه ته د ظهور اجازه ورکړي. ځینې به د ماښام له لمانځه وروسته د حجرې په دروازه کې ودریږي، کښتۍ به راوړي، او د هغه نوم به یادوي، ترهغه چې ستوري سره برابرشي. بیا به دوی لاړ شي او موضوع به تربلې شپې پورې وځنډوي. دوی و ایي چې د هغه په راستنیدو سره، هغه به ځمکه له عدالت ډکه کړي، لکه څنګه چې دا د ظلم څخه ډکه ده، او هغه به د تاریخ په اوږدو کې د شیعه (*) له مخالفینو څخه غچ واخلي. امامیان په ټولیزه توګه په بیا راژوندي کېدو باور لري، په داسې حال کې چې د دوی ځینې نورې فرقې د مړو په بیرته راژوندي کېدو باور نه لري.

•تقیه (*): دوی دا د دین یو بنسټیز اصل ګڼي، او څوک چې یې پرېږدي هغه د هغه چا په څېر دی چې لمونځ پرېږدي. دا واجب دی او ترهغه وخته پورې نه شي پرېښودل کېدای ترڅو چې مهدي ظهور ونه کړي. څوک چې د هغه د ظهور څخه مخکې تقیه پرېږدي هغه د الله تعالی له دین او د امامت له دین څخه وتلی دی. دوی د دې لپاره د ثبوت په توګه د خدای تعالی دا خبرې نقلوي: (مګر که تاسو د هغوی په وړ اندې په احتیاط سره ځان وساتئ) او دوی پنځم امام ابو جعفر ته ځان منسوبوي، دا وینا: "تقیه زما او زما د پلرونو دین دی، او د هغه چا لپاره هیڅ ایمان نشته چې د تقیه څخه ځان وساتي." دوی د تقیه مفهوم ترډېره حده پراخوي.

•متعه (لنډمهاله واده): دوی لنډمهاله واده د غوره دودونو او د عبادت غوره بڼه ګڼي، خدای تعالی د دې قول په حواله: (نو د هغو کسانو لپاره چې تاسو ورسره خوښي لرئ، د دوی لپاره د دوی مناسبه بدله د یو فرض په توګه ورکړئ) [1]. اسلام دا ډول واده منع کړی دی، چې محدود وخت ته اړتیا لري، پداسې حال کې چې ډیرسنیان د تل پاتې کیدو نیت غواړي. متعه واده په ټولنه باندې ډیری منفي اغیزې لري چې د هغې منع کول توجیه کوي.

•دوی باور لري چې دوی د قرآن کریم یوه کاپي لري چې د فاطمې مصحف [1] په نوم یادیږي. الکليني په خپل کتاب الکافی، مخ 57، 1278 هجري نسخه کې د ابو بصیر په حواله رو ایت کوي، چې معنی یې "جعفر الصادق" و ایی : "موږ د فاطمې مصحف لرو، په هغې باندې." ما وویل: "د فاطمې مصحف څه شی دی؟" هغه وویل: "یوه داسې نسخه چې ستاسو د قرآن درې چنده لویه ده. په خدای قسم، په هغه کې ستاسو د قرآن یو توری هم نشته".

ketabton.com - The Digital Library

•البراة: دوی د دریو خلیفه ګانو، ابوبکر، عمر او عثمان څخه انکارکوي، او دوی یی په خورا کرغیړنو صفاتو سره بیانوي ځکه چې، لکه څنګه چې دوی ادعا کوي، دوی د علي په وړ اندې خلافت غصب کړ، څوک چې د دوی څخه ډیر مستحق وو. دوی په هره مهمه مسله کې د دوی نوم اخیستلو پرځای د ابوبکر او عمر په لعنت سره پیل کوي. دوی ډیر صحابه کرام هم لعنت کوي، او دوی د مومنانو مور، عایشه، خدای دې له هغې څخه راضي شي، د نیوکې کولو څخه ډډه نه کوي.

•مبالغه: ځینو د علي (رض) شخصیت مبالغه کړ، او شیعه افراطیانو (*) هغه د الهیتوب کچې ته لوړ کړ، لکه صابیان (*). ځینو یې ویل چې جبرائیل علیه السلام په خپل پیغام کې تېروتنه کړې او د علي رضی الله عنه پر ځای محمد صلی الله علیه وسلم ته راښکته شو، ځکه چې علي رضی الله عنه له پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره داسې ورته والی درلود لکه څنګه چې کارغه له کارغه سره ورته والی لري، او له همدې امله دوی ته "کارغه" ویل کېدل.

•د غدیر اختر: دا د دوی رخصتي ده چې د ذی الحجې د اتلسمې ورځې په ورځ راځي، او دوی دا د لوی اختر په پرتله یی غوره ګڼي. په دې ورځ روژه نیول د دوی لپاره یو تایید شوی سنت دی. دا هغه ورځ ده چې دوی ادعا کوي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم (*) د هغه وروسته علي ته د ځای ناستي سپارښتنه کړې ده.

•دوی نوروز ته درناوی کوي، چې یوه فارسي رخصتي ده، او ځینې یې وایي چې د نوروز په ورځ غسل کول سنت دي.

•دوی د ربیع الاول په نهمه ورځ جشن لمانځي، چې د دوی د پلار (بابا شجاع الدین) جشن دی، دا لقب دوی ته د (ابو لؤلؤ المجوسي) لخوا ورکړل شوی و، چا چې عمر بن الخطاب رضی الله عنه شهید کړ.

•دوی د محرم په لومړیو لسو ورځو کې د ماتم مراسم، ماتمونه، ماتم، انځورونه جوړول، سینه وهل او ډیر نور حرام کارونه ترسره کوي، په دې باور دي چې دا د خدای تعالی عبادت دی او دا د دوی ګناهونه کفاره کوي. هغه څوک چې د کربلا، نجف او قم په مقدسو زیارتونو کې د دوی زیارت کوي، دوی به له دې څخه حیران شي.

ketabton.com - The Digital Library

فکري او عقیدوي ریښې:

•شیعه ګان د فارسیانو د عقیدې څخه اغیزمن شوي وو،. فارسیان په دې کې د اسلام په نوم د غچ اخیستلو لپاره مرسته وکړه - چې د دوی ځواک یې مات کړی و.

•د شیعه فکر د آسیایي مذهبونو لکه بودیزم، مانیچیزم او برهمنیزم څخه وارد شوو نظرونو سره تړلی و. دوی په بیا زیږون او تجسم باور درلود.

•شیعه خپل نظرونه د یهودیت څخه اخیستي، په کوم چې د آشوري او بابلي بت پرستۍ اغیزې وي.

•د علي بن ابي طالب او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د کورنۍ امامانو (اهل بیت) په اړه د دوی عقیدې د عیسی علیه السلام په اړه د عیسویانو له عقیدې سره سمون لري. دوی په خپلو ګڼ شمیر رخصتیو، ګڼ شمیر انځورونو، او د مافوق الفطرت پیښو اختراع کې ورته والی درلود، چې دوی یې امامانو ته منسوب کول.

خپریدل او د نفوذ ساحې:

د دولسو امامانو شیعه فرقه اوس په ایران کې پراخه او متمرکزه ده، چې په عراق کې لوی شمیر نفوذ لري. د دوی شتون ترپاکستان پورې غځیدلی، او دوی په لبنان کې هم یوه فرقه لري. په سوریه کې، یې یوه کوچنۍ فرقه شته، مګر دوی د نصیریانو سره نږدې تړاو لري، کوم چې د خورا افراطي شیعه ګانو څخه دي.

له پورته څخه دا څرګنده ده:

لومړی شیعه مذهب د یوې داسې ډلې (*) په توګه پیل شو چې د علي ابن ابی طالب د خلافت په حق یې باور درلود. بیا دا په یوه ایډیالوژیکي او سیاسي ډلې بدله شوه چې د هغې تر بیرغ لاندې ټول هغه کسان چې د اسلام او اسلامي دولت د زیان رسولو هڅه یې کوله یوځای شول. په دې توګه، هرڅوک چې د اسلامي تاریخ پیروي کوي په سختۍ سره انقلاب (*)، د مور دولت څخه جلا کیدل، یا د عقیدې ستونزه پرته له شیعه نشي موندلی ، د دوی مختلفې فرقې د هغې ترشا وي یا په هغې کې لاس لري. د دې دلیل لپاره، اسلامي تاریخ د ډیرو انقلابونو او ټوټو لخوا په نښه شوی. د مسلمانانو په مینځ کې د نفوذ کوونکو عناصرو د شتون له امله چې د دې شخړې د دوام لپاره لیوالتیا لري، ستونزه پای ته ونه رسیده. بلکه، شخړې دوام وموند، او

ketabton.com - The Digital Library

شیعه تقریبا یو مذهب (*) شو چې له اسلام څخه په بشپړ ډول توپیر لري. لویدیځو حلقو او ختیځ پوهانو له دې شخړې څخه ګټه پورته کړه ترڅو مسلمانان د فرقو او جنګیالیو ګوندونو په توګه انځور کړي. دوی حتی دا د عیسویت (*) سره پرتله کړل، کومو چې سلګونه فرقې یې درلودې.

<u>د وضاحت لپاره حوالې:</u>

-د امامي شیعه عقیدې سرچینه؛ د ډاکټر ناصر القفاري لخوا.

د فکر اسلامي مکتبونه، محمد ابوزهره، النموذجیه پریس، قاهره.

د اسلامی پوهانو مقالې، ابو الحسن اشعري، لومړی چاپ، ۱۳۷۹ هـ ق/۱۹۶۹ ع.

الشافعي، محمد ابوزهره، دارالفکر العربی، مصر.

د امامیه او د هغوی د شیعه پلرونو تاریخ، ډاکټر عبدالله فیاض، اسد پریس، بغداد، ۱۹۷۰ ع.

په فرقو کې مطالعه، ډاکټر صابر طعیمه، مکتبه المعارف، ریاض، ۱۴۰۱ هـ ق/۱۹۸۱ عیسوی.

مختار التحفة اثناعشریه، د محب الدین الخطیب، قاهره، السلفیه مطبعه، 1373 هـ ش.

-مذهبونه او فرقې:

ابو الفتح الشهرستاني – دار المعارف – بیروت – دوهم چاپ. - ۱۳۹۵ هـ ش/ ۱۹۷۵ ع.

-شیعه او سني، احسان الهي ظهیر- ترجمان السنة اداره - لاهور، پاکستان - پنځم چاپ. - ۱۳۹۷ هـ ق/ ۱۹۷۷ ع.

-شیعه او تشیع، احسان الهي ظهیر- ترجمن السنة اداره - لاهور - لومړی چاپ. - ۱۴۰۴هـ/ ۱۹۸۴ع.

-شیعه او اهل بیت، احسان الهي ظهیر- ترجمه السنة اداره - دریم ټوک. - ۱۴۰۳هـ/ ۱۹۸۳ع.

-کتاب الفصل في الملل والأهواء والنحل، ابن حزم - جده - ۱۴۰۲ هـ ق / ۱۹۸۲ م چاپ.

-پراخې کرښې، محب الدین الخطیب، پنځم چاپ، قاهره، السلفیه پریس، ۱۳۸۸ هـ ش.

ketabton.com - The Digital Library

-د شیعه او شیعه مذهب ترمنځ شخړه، ډاکټرموسی الموسوي، ۱۴۰۸هـ ق.

-عبدالله بن سبا او په اسلام کې د اختلاف په رامنځته کولو کې د هغه اغیز، ډاکټرسلیمان بن حمد العوده، دوهم چاپ، ریاض، دارطیبه.

-د سني او شیعه ترمنځ روغه جوړه، ډاکټرناصربن عبدالله القفاري، څلورم چاپ، ریاض، دارطیبه، ۱۴۱۶ هـ.

-شاه اسماعیل او دولتي مذهب) :

- په ۱۵۰۱م کې شاه اسماعیل اول په رسمي توګه شیعه اثنا عشری د ایران د دولت رسمي مذهب اعلان کړ. هغه ټولو جوماتونوته امروکړچې اذان په شیعه بنه وړ اندې کړي (په اذان کې یې "اشهد ان علی ولی الله" جمله شامله کړه)، او هر څوک چې مخالف یې و، د سزاوو سره مخامخ کېده.

-د اذان نه یوازې فکري بلکې سیاسي اهمیت درلود، ځکه دا د رسنیو په شان د مذهبي او دولتي پیغام لپاره کارول کېده.

-اجباري تبشیر او زورونه:

- د صفویانو په دوران کې، قزلباش پوځیان، دیني عالمان چې له عربو اتحادونو (لبنان، عراق، بحرین) راوستل شوي وو، په زور او تهدیدونو سره یی د مذهبي تبدیلي هڅه وکړه.

- زرګونو سنیان په تبریز، اصفهان او شیراز کې وژل شوي، قاضیان، واعظان او اهل علم چې مخالفت یې کاوه، په ډاګه یی وهل یا یی اعدام کړل.

- قوې شیعه مذهب ته داړونې له لارې عام خلکو ته امرکاوه چې د ابوبکر، عمر، عثمان نومونه لعنت کړي حتی رسوم یې په ښارکې ترسره شول[en.wikipedia.org]) 1

- .دیني عالمان او دیني اداره :

ketabton.com - The Digital Library

نوی مذهبي پوښښ جوړ شو: صدرالاسلام د ديني واګو د تنظيم مسؤل و، او حوزوي عالمان يې ترتيبول، تصديقول، او واک ته يې ورساوه.

- د صفوی حکومتونو په عصرکې د مراجعو، فقهاوو او نظام مذهبي اتراکو وده وکړه. په ځانګړي توګه د لومړنيو حاکمانو په دور کې، عرب عالمان راوستل شول، او د تقليد توليد هم پيل شو.

- په پاسنيو مرحلو کې، د شاه عباس کبير او سلطان حسين، نقش زيات شو، تر څو د سني، صوفيانو او فلسفي نظرياتو پرور اندې واکمن شي.

<u>- .مذهبي او کلتوري تحول :</u>

- شيعه جشنونه لکه عاشورا، د امام حسين د شهادت مراسمو رسمي بڼه وموندہ او په ټول هېواد کې خپرېدل يې پيل شول.

- صوفيانه ډلې، غيرمطابقت لرونکي فقهاو، او د سني تعليم مرکزونه يې په سرعت سره محدود، بند يا له منځه يوړل ..

- د کتابت، هنر، معماري او فقهي په برخه کې شيعه اندول زيات شو؛ د مذهب اړوند مطالعات، تشريح، فقهي تأليفات زيات شول.

<u>-د صفوی دورې څه بدلونونه راوړل؟</u>

-دولت او مذهب خپل يوځای اعلان کړ: ايران په شيعه اثناعشري فقيه‌پرور دولت بدل شو.

-فزيکي زور: سنيان او مخالفين د اجباري تبشير، شکنجې، وژنې او جايدادونو ضبط کولو سره سره شيعه شول.

د روحانيت او دولت ملي اتحاد : ديني چارو اکو مهمې عمومي او عدلي دندې ترلاسه کړې، ميراث يې د ايران د مذهبي سياست برخه شو.

ketabton.com - The Digital Library

-مذهبي، فرهنګي او هویتو جوړونه : شیعه شعائر او تعلیمي نظام، او د ایران مشخصه قومي-دیني هویت یی جوړ کړ.[13]

- اسماعیل صفوي (وینه بهوونکې ځیرې نامعلومه کیسه) :

محمد صابر۲۰۱۷-۰۰:۰۰/۱۰/۰۹/۲۷

-اسماعیل صفوي: (نامعلومه کیسه)، چې په ایران کې یی د سنیانو په وړ اندې د جرمونو هغه تیاره اړخ روښانه کوي، کوم چې شیعه ګانو له پامه غورځولی.

-په عمومي توګه د سني نړۍ او په ځانګړي ډول عربي سیمې ته د ایران د زیاتیدونکي ګواښ سره، د "صفویزم" اصطلاح راڅرګنده شوې او په پراخه کچه د سني ټولنو دننه د فرقه ایزو شیعه نفوذ ویره

---

13 _

R.J. Abisaab, *Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire*, 2004 *، چې په دې اړه مفصل بحث کوي (.[en.wikipedia.org][2]).

BBC / Facts & Details: *تشریح یې کړې چې څرنګه شاه اسماعیل مذهبي تبلیغات او فرهنګ جوړ کړی .

Onur Yıldız *، The Nature of the Shi'ite-Imamiyyah Sect in the Shah Ismail Era*, 2023*، تفصیل یې وړاندې کړی چې څنګه زور او تبلیغات دواړه وکارول شول (.[dergipark.org.tr][3]).

*منابع آنلاین لکه ویکیپیډیا او بریتانیکا: د شاه اسماعیل ژوند او حکمراني کې مؤثره مذهب جوړونه بیانوي .

1- .الکامل في التاریخ – ابن الاثیر جلد: ۱۰ صفحه: ۱۴۵–۱۵۰ (د شاه اسماعیل صفوي د ظهور او د مذهبي سیاست شرح)

2 .تاریخ الدول الإسلامیة – د الزحیلي کتاب جلد: ۲ صفحه: ۳۱۰–۳۳۰

3 .دائرة المعارف بزرگ اسلامی (فارسي) – د مرکز مطالعات ایرانشناسي جلد: ۹ مقاله: "صفویه"، لیکوال: دکتر رسول جعفریان

4 .تاریخ تشیع در ایران – رسول جعفریان (فارسي)جلد: ۱ صفحه: ۲۲۱–۲۸۰

5) Rula Abisaab – Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire. انګلیسي)

Publisher: I.B. Tauris, 2004

Chapter 2 "State and Shi'ism" (pp. 45–78)

د اذان، خطبه، لعنت، مذهبي سکو، امامي خطونو، او شعایرو تحلیل

6Dwight M. Donaldson – The Shi'ite Religion .

چاپ: 1933

ketabton.com - The Digital Library

ځرګندولو لپاره کارول کیږي، او ورسره تړلي ځیني ترهګریز عملیات چې د ځینو عربي هیوادونو ثبات یې کمزوری کړی دی.

-د سني ایران لنډ تاریخ :

-د صفویانو اصطلاح د "صفویانو دولت" څخه اخیستل شوې ده، چې له ۱۵۰۱ میلادي کال څخه تر ۱۷۲۴ میلادي کال (۹۰۶ څخه تر ۱۱۳۶ هجري) پورې شتون درلود. دا کورنۍ د شاه اسماعیل اول لخوا تاسیس شوه، او د ایران په تاریخ کې یې یو مهم بدلون راوست، چې د خلیفه عمربن الخطاب رضی الله عنه د واکمنۍ پرمهال په ۱۳ هجري (۱۳۰۰ هجري) کې د فتحې له پیل راهیسې سني پاتې شوی وه. د مسلمانانو فتحو دوام درلود، په شمول د ۲۱ هجري (۱۳۰۰ هجري) کې د نهاوند جګړه، تر هغه چې ایران په ۳۱ هجري (۱۳۰۰ هجري) کې په بشپړ ډول فتحه شو، کله چې د ساسانیانو دوره پای ته ورسیده او ایران د مسلمانانو ټاټوبی شو.

-په دې توګه، ایران له هغې نیټې راهیسې د اسلام ترسیوري لاندې ژوند کړی او د اموي او عباسي سلطنتونو له لارې د راشده خلفاوو د واکمنۍ پرمهال نږدې نهه پیړۍ په بشپړ ډول سني پاتې شوی، تر هغه چې صفویانو خپل دولت جوړ کړ او په زوریې هیواد شیعه مذهب ته واړوه.

-صفویان :

د "صفویانو" لقب د شیخ صفی الدین الاردبیلي څخه اخیستل شوی، چا چې د افراطي باطني صوفي حکم مشري کوله چې د سخت باطني شیعه مذهب ډیر اصول یې منلي وو. د اردبیلي اولادې هڅه وکړه چې شیعه مذهب خپور کړي او د ایران په مختلفو سیمو کې یې تاسیس کړي. دوی د بې اتفاقۍ له فضا څخه ګټه پورته کړه چې ایران د نهې هجري پیړۍ په وروستیو (۱۹ پیړۍ) کې تجربه کړې وه او په اسلامي تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د شیعه دولت د جوړولو هیله یې پیل کړه.

-صفویانو د خپل دولت د جوړولو لپاره خپلو هڅو ته دوام ورکړ، په ۹۰۶ هجري (۹۰۶ عیسوي) کې یې نسبي بریالیتوب ترلاسه کړ. بیا، په ۹۵۷ هجري (۹۵۷ عیسوي) کال کې، صفویانو د امامي شیعه فرقه د خپل

ketabton.com - The Digital Library

دولت رسمي مذهب اعلان کړه. له هغې نیټې څخه، ایران د شیعه رنګ غوره کول پیل کړل، او دا شیعه فرقه ترنن ورځې پورې واکمنه ده.

د شاه اسماعیل صفوی جرمونه :

-شاه اسماعیل صفوی د صفوی دولت د بنسټ ایښودونکي په توګه راڅرګند شو. هغه د فارس د کنټرول لپاره د خپلو ملاتړو سره جګړې وکړې، په ځانګړې توګه په هغو سیمو کې چې عثماني امپراتوری شتون نه درلود. په ۱۵۰۲ عیسوي (۹۰۷ هجري) کې، هغه تبریز ته ننوتل، چې د هغه وخت د امپراتوری پلازمینه وه، ترڅو خپله بریا اعلان کړي او پاچا شي. هغه د خپل نوي دولت د رسمي مذهب په توګه د شیعه اسلام نافذول هم اعلان کړل.

-په هغه وخت کې خلکو د دې پریکړې هرکلی وکړ، ځکه چې د تبریز د نفوس درې پرځلورمه برخه سني وو، پداسې حال کې چې د ایران ډیرو سیمو د شیعه اسلام په اړه هیڅ معلومات نه درلود..

-اسماعیل صفوی د تورې په واسطه د شیعه اسلام د نافذولو مخالفین تعقیب کړل، خلک یې شیعه مذهب ته اړول. هغه همدارنګه هڅه وکړه چې د خلکو ترمنځ د شیعه اسلام د تدریس او خپرولو لپاره ګڼ شمېر ښوونځي جوړې کړي.

-اسماعیل صفوی هڅه وکړه چې په ټول فارس کې خپل نفوذ پراخ کړي، د لارې په اوږدو کې د فارس په شمال ختیځو سیمو کې د سني ازبک قبیلو سره په جګړه کې ښکیل شو.

-د سني ازبک قبیلې د محمد شیباني لخوا رهبري کیدې، چې د اسماعیل صفوی د ارمانونو سره د مقابلې هڅه یې کوله. هغه حتی له هغو څخه وغوښتل چې شیعه مذهب پریږدي او سني اسلام ته راستون شي، چې د دواړو خواوو ترمنځ جګړه پیل شوه.

-د دوکې او چالاکۍ په کارولو سره، اسماعیل صفوی د محمد شیباني ځواکونو ته ماتې ورکړه. هغه بیا سني قبیلو ته مخه کړه، دوی یې ووژل او بې ځایه یې کړل ترڅو دوی شیعه مذهب ته واړوي.

ketabton.com - The Digital Library

-شیعه مذهب په زورسره ایران ته راوړل شو، او په زرګونو سنیان یی په زورسره د انکویزیشن سره ورته طریقو په کارولو سره یی بدل کړل، کوم چې عیسوي مشرانو په اروپا کې د اوو پیړیو څخه ډیروخت لپاره د مسلمانانو په وړ اندې کارولی و. پدې وختونو کې، زرګونه خلک اړشول چې د جبري پریښودو یا مرګ ترمنځ انتخاب وکړي.

-صفویان او عثمانیان :

-کله چې اسماعیل شاه د خپل صفوي دولت د تاسیس اعلان وکړ، نو هغه د عثماني خلافت سره د ټکر هڅه ونه کړه. سني عثمانیان د خپل واک په اوج کې وو. کله چې سلطان بایزید دوهم په فارس کې د سنیانو په وړ اندې د اسماعیل شاه د جرمونو په اړه واوریدل، نو هغه ته یې ولیکل چې له هغوی سره په عقل او هوښیارۍ چلند وکړي.

-په هرصورت، کله چې سلطان سلیم اول د عثماني خلافت واګې په لاس کې واخیستې، نو هغه د صفویانو او سني ځمکو ته د هغوی د ګواښ په اړه شکمن شو. هغه هوډ وکړ چې ورسره مقابله وکړي.

-سلطان سلیم اول سیاستوال راټول کړل او هغوی ته یې د اسماعیل شاه او د هغه د شیعه حکومت د کړنو جدیت بیان کړ. هغه څرګنده کړه چې هغه پر سنیانو برید کړی او د خپل شیعه دولت له لارې یې د منځنۍ اسیا، هند او افغانستان مسلمانان په ترکیه، عراق او مصر کې له خپلو ورونو څخه جلا کړي دي. هغه دا هم څرګنده کړه چې د صفویانو کړنې د اسلامي ملت د یووالي لپاره یو جدي ګواښ دی.

-په حقیقت کې، عثماني سلطان خپل ځواکونه د صفویانو سره د جګړې لپاره رهبري کړل ترهغه چې دواړه خواوې د اګست په ۲۴، ۱۵۱۴ (۹۲۰ هجري قمري) د ختیځې اناتولیا په چالدیران صحرا کې سره مخامخ شوې. جګړه د اسماعیل اول د سختې ماتې سره پای ته ورسیده، چې هغه یې د جګړې له ډګر څخه آذربایجان ته وتښتاوه.

-سلطان سلیم اول هڅه وکړه چې فارس د شیعه صفویانو له منګولو څخه آزاد کړي او په هغه هیواد کې د سنیانو ظلمونه لرې کړي. د اسماعیل اول سره د هغه له جګړې څخه له دوو اونیو څخه لږ وروسته، هغه

ketabton.com - The Digital Library

د صفویانو پلازمینې تبریز ته په ننوتلو او د هغه د خلکو په آزادولو کې بریالی شو. په پارس کې پنځه ویشت ښارونو د عثماني واکمنۍ سره خپله مینه اعلان کړه.

-اسماعیل اول هڅه وکړه او بیا منظم شو، او د عثماني امپراتورۍ په وړ اندې په جګړه کې د خپلې ویجاړونکې ماتې سره مخ شو، هڅه یې وکړه چې د سلطان سلیم اول سره سوله وکړي. په هرصورت، عثماني سلطان انکاروکړ، او د اسماعیل پروژه د سختې ناکامۍ سره مخ شوه. د نا امیدۍ په احساس کولو سره، هغه په انزوا سره شاته شو، او د شیعه دود په تعقیب یې د "غچ" کلمه په خپلو تورو بینرونو ولیکله چې هر ډول جګړه په تاریخي غچ بدله کړي چې حافظه به یې هیڅکله له منځه لاړه نشي.

-پداسې حال کې چې اسماعیل د عثمانیانو په وړ اندې د غچ اخیستلو په لټه کې و، عثماني سلطان سلیم اول مړشو. د صفویانو د غچ اخیستلو هیلې بیا راژوندۍ شوې، مګر مرګ د هغه هیلې ماتې کړې. هغه د می په 31، 1524 میلادي کال (930 هجري) کې اذربایجان ته نږدې د نري رنځ له امله مړشو او په اربیل کې ښخ شو.

-په هرصورت، کیسه د اسماعیل صفوی په مرګ سره پای ته ونه رسیده. شیعیانو تل د خپلو مشرانو ستاینه کړې او د دوی د ژوند شاوخوا افسانې یې جوړې کړې دي.

-شیعه ګانو د اسماعیل صفوی په اړه د عظمت او درناوي ټولې ځانګړتیاوې ورکړې. دوی تاریخي حقایق تحریف کړل او د تاریخي شواهدو برعکس یې د هغه د زړورتیا او تقوا په اړه بې شمیره کیسې ایجاد کړې.

-دا ښه معلومه ده چې شاه اسماعیل صفوی یو ډیر شراب څښونکی و، د روږدي کیدو حد ته رسیدلی و. هغه د مخالفینو سره د چلند په برخه کې د خپل ظلم سربیره، په فسق او حرامو کارونو کې د ډیرې لیوالتیا سره هم مخ و. دا د تاریخ پوهانو په وینا د سنیانو په وړ اندې د هغه د دولت د جوړولو په لاره کې د هغه د شکنجې د پراخو جرمونو څخه څرګندیږي، چې جنګیالي یا معلولین یې نه پریښودل.

-ایراني فرقه پرستانو او خلکو د شاه اسماعیل صفوی لپاره یو خیالي روح رامینځته کړ چې په یهودي تلمود کې د پاچا سائرس هاخمینید څخه ډیرلوړ و. دوی هغه د هغه په نوم د معصوم امام او واکمن د مرستیال مقام ته لوړ کړ، سره له دې چې هغه نه فقیه و او نه هم عادل واکمن و.

ketabton.com - The Digital Library

-دا حیثیت چې په هغه وخت کې اسماعیل صفوی ته ورکړل شوی و، هماغه حیثیت دی چې وروسته د "ولی الفقیه" په تیوري بدل شو، چې معنی یې د پټ امام مهدي مرستیالی ده. دا ورته تیوري نن ورځ په ایران کې په عام ډول د "ولایت الفقیه" په نوم پیژندل کیږي، چې خمیني پراختیا ورکړه، د دې څخه یې ګټه پورته کړه ترڅو د یو مطلق فرد د دیکتاتوری پربنسټ د حکومت یوه ځانګړی بڼه جوړه کړي چې ټول مذهبي او سیاسي واکونه بې له مخالفه ولري ، ځکه چې دوی ادعا کوي چې هغه په ځمکه کې د خدای سیوری دی.

-د هغه د فکري شالید مطالعه ښیي چې اسماعیل صفوی په قصدي ډول د شیعه توهماتو سره صوفیانه تجاوزونه ګډ کړل. که څه هم هغه د صوفی کورنۍ څخه و- د هغه نیکه، صفی الدین ال اردبیلي، د بکتاشي صوفي حکم پورې اړه درلوده - هغه ناڅاپه شیعه مذهب ته واوښت او یو نوی نسب یې رامینځته کړ چې هغه یې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره وصل کړ، یو "سعیدي" نسب، د قزلباش نسب ځای نیسي چې له مخې یې هغه پیژندل کیده.

-د نسب او فرقې د دې ناڅاپي بدلون د پوهیدو په هڅه کې، ایراني تاریخ پوهانو او ختیځ پوهانو د صفویانو د دې پریکړې لپاره هیڅ وضاحت نه دی موندلی چې خپل لقب له شیخ څخه سید ته بدل کړي، او د دولسو شیعه مذهب د خپل دولتي مذهب په توګه غوره کړي، سره له دې چې دوی د صفویانو دود ته غاړه ایښې وه.

-ځینې څیړونکي وړ اندیز کوي چې د اسماعیل صفوی د ناڅاپي او غیر عادلانه بدلون د صوفیانو تقیه د شیعه عقیدې له امله وه، او دا چې صفویانو ممکن د تقیې څخه کار اخیستی وي ترڅو خپل هدف ترلاسه کړي چې په ښکاره ډول ځان اعلان کړي وروسته له دې چې دوی په بریالیتوب سره د دوی شاوخوا خلک راټول کړل.

-د اسماعیل صفوی په اړه بله د پام وړ کیسه د خپلو مخالفینو سره په چلند کې د هغه ظلم و، حتی که دوی جنګیالي نه وو. په تبریز کې د هغه د تاجپوښې څخه یوه ورځ مخکې، کوم چې هغه د خپل نوي دولت پلازمینه جوړه کړې وه، د قزلباش شهزادګانو په منځ کې د هغه ملاتړو هغه ته د دوی د ویرې په اړه خبر ورکړ چې د تبریز سني خلک به د هغه د امرونو اطاعت کولو او شیعه مذهب غوره کولو څخه انکار وکړي. هغه خپله توره له پوښ څخه راوویستله او ځواب یې ورکړ: "زه له هیچا نه ډارېږم، او که چیرې تابعین هم اعتراض

ketabton.com - The Digital Library

وکړي، نوزه به خپله توره له پوښ څخه وباسم او هیڅوک به یې ژوندی نه پریږدم." اسماعیل صفوی خپل ګواښ ترسره کړ. بل سهار، هغه د خپلو سرتیرو سره جومات ته لاړ او د خپلو پیرو انو څخه یې یو، شیعه عالم مولانا احمد اردبیلي ته امروکړ چې خطبه وو ایی. سني عبادت کوونکي د اعتراض په توګه د وتلو په حال کې وو، مګر اسماعیل صفوی د قزلباش سرتیرو ته لارښوونه وکړه چې له بې وسلې عبادت کوونکو څخه وغواړي چې د دریو هدایت شویو خلیفه ګانو سره خپل انکار او بیعت اعلان کړي او د شیعه عقیدې له مخې له علي بن ابي طالب رضی الله عنه سره خپل بیعت ښکاره کړي. هغه خپلو سرتیرو ته امروکړ چې هر څوک چې دا کاروکړي هغه به وژغورل شي، او هر څوک چې انکاروکړي سر به یې پرې شي.

-که څه هم د تبریز ډیرو خلکو د صفویانو پوځ سره لږ مقاومت وکړ، د قزلباش سرتیرو په ښار کې یو وحشتناک قتل عام ترسره کړ، په شمول د ښځو او ماشومانو.

-دوی د سلطان یعقوب آق قویونلو الترکماني قبر او په ښار کې د نورو شهزادګانو قبرونه هم راویستل او د هغوی پاتې شوني یې وسوځول.

په دې ډول، اسماعیل صفوی د خپل نفوذ ساحه پراخه کړه او خپل نوی عقیده یې په ټولو ایراني ولایتونو کې خپره کړه، کومو چې د هغه د ظلم له امله یو په بل پسې سقوط پیل کړ. د سنیانو غمیزه عثماني سلطان ته ورسیده، چې پریکړه یې وکړه چې د صفویانو سره مقابله وکړي.

د "تاریخونو غوره" لیکوال د لویدیځ ایران په شکي ښارکې د سنیانو د قتل عام، د شیرو انیانو د قتل عام او د دوی د شیخ (فرخ یاسر) د جسد سوځولو او په ښارکې د وژل شویو کسانو د کوپړیو څخه جوړ شوي منار جوړولو یادونه کوي.

-تاریخ پوهان د باکو په کلا باندې د قزلباش برید، د کلا د اوسیدونکو ظالمانه قتل عام، د مړو د جسدونو سوځولو او د شهزاده عثمان آق قویونلو د پوځ د اتلس زره غړو د له منځه وړلو یادونه هم کوي.

اسماعیل صفوی په ۹۱۳ هجري کال کې هم په بغداد برید وکړ، ترټولو وحشتناک قتل عام یې وکړ او د یو سترسني امام ابو حنیفه النعمان قبر یې لوځ کړ.

ketabton.com - The Digital Library

-په ۹۱۴ هجري کال کې، اسماعیل صفوی په اهواز برید وکړ او په تبریز، بغداد او نورو ځایونو کې د هغه د پخوانیو قتل عامونو په پرتله د خونړۍ قتل عام وروسته یې د مشاعی دولت نسکور کړ.

-د ۹۱۵ هجري کال د قتل عامونو په منځ کې، تاریخ پوهان د شیراز قتل عام او مازندران قتل عام یادوي، چې د ایران په مرکزي ښار یزد کې د اوو زرو څخه زیاتو سنیانو د وژلو سربیره، له لسو زرو څخه د زیاتو خلکو ژوند یې واخیست. هغه په اصفهان کې د قتل، لوټمارۍ اعمال هم ترسره کړل، چې وروسته د صفویانو پلازمینه شوه.

-په ۹۱۶ هجري کال کې، اسماعیل صفوی د مرو قتل عام ترسره کړ، چې له شیبک خان الترکماني سره له جګړې وروسته یې له یوولسو زرو څخه ډیر کسان ووژل، چې جسد یې د قزلباش سرتیرو د ښارد اوسیدونکو په وړ اندې ټوټې ټوټې او وخوړ.

-په ۹۱۷ هجري کال کې، اسماعیل صفوی د قلعة القریشي پنځلس زره اوسیدونکي ووژل، چې په کې ښځې، ماشومان، سپي او پیشوګانې شاملې وې. په همدې کال کې، هغه په هرات برید وکړ، د هغه مشران او فقیهان یې ووژل. هغه په بادغیس هم برید وکړ، هلته یې یو وحشتناک قتل عام وکړ.

-تاریخ پوهان وایي چې شاه اسماعیل صفوی د علماوو د وژلو او شکنجه کولو په اړه هیڅ اندیښنه نه درلوده. هغه به له علماوو څخه غوښتنه کوله چې دا اعلامیه ولولي، "زه شاهدي ورکوم چې علي د خدای ساتونکی دی." هر هغه څوک چې دا وینا وکړي هغه به خوشې شي، پداسې حال کې چې هر هغه څوک چې انکار وکړي سر به یې پرې شي یا به په اور کې وغورځول شي.

-تاریخ پوهان د مثال په توګه په شیراز او اصفهان کې د دوو مشهورو سني عالمانو کیسه یادوي، مشهور قاضي میرحسین مبیدي او مشهور شهزاده غیاث الدین محمد الاصفهاني، چې د دریو خلیفه ګانو (الله تعالی له دوی څخه راضي شي) د سپکاوي څخه د انکار کولو له امله په وحشیانه ډول ووژل شول.

-دې قتل عامونو او نورو جرمونو عثماني امپراتورۍ، چې د سلطان سلیم اول په مشرۍ وه، وهڅوله چې په صفوي دولت برید وکړي او سنیان له بشپړې تباهۍ څخه وژغوري.

ketabton.com - The Digital Library

-د دې ټولو جرمونو سره سره، ایرانیان، د شیعه صفوي دولت وارثان، اسماعیل صفوي ته د تقدس د ورکولو څخه ډډه ونه کړه، که څه هم د هغه زوی طهماسپ د قصاب، شرابي او ښځې پلورونکي په توګه بیان شوی دی.

-دا خبره د شاه طهماسپ اول لخوا د اسماعیل صفوی د زوی سلطان سلیمان عالیشان ته د سلیم اول زوی ته په لیږل شوي لیک کې راغلې ، چې پکې هغه ویلي وو: "کله چې زما پلارستاسو د پلارسره په چالدیران کې جګړې ته ننوت، هغه ورځ نشه و. نه یوازې هغه نشه و، بلکې د هغه قوماندان، دورمش خان، او د پوځ نور قوماندانان او ډیرسرتیري هم نشه وو".

-د صفوی د پاچاهانو په مطالعه کې تخصص لرونکو ډیرو تاریخي سرچینو راپور ورکړی چې شاه اسماعیل ډیرشراب څښونکی و، خپله ږیره یې پاکه ساتله، او د تفریح او نڅا له محفلونو څخه یې خوند اخیست. د هرات له فتح کولووروسته، هغه غوښتنه وکړه چې د هغې ښځې جامې واغوندي او د هغه د هرکلي لپاره نڅا وکړي.

-سره له دې ټولو بدیو ، فرقه پرست او مشهور کسان د اسماعیل صفوی ستاینه کوي، او د دوی په نظر، هغه د پټ امام بې عیبه واکمن او استازی پاتې دی.

-خو، د شاه اسماعیل صفوی او د هغه د ځای ناستو کسانو لخوا ترسره شوي ترټولو د پام وړ جرمونه د ملت ویش، د سني اسلامي خلافت د ځمکو ترمنځ د اړیکو پرې کول، او په هر اړخیزو جګړو کې د عثمانیانو ستړیا وه چې دوی یې په ټوله نړۍ کې د عقیدې خپرولو څخه منع کړل. یو مستشرق هتی وویل، "که چیرې په ایران کې صفویان نه وای، نو موږ به نن په بلجیم او فرانسه کې د الجزایریانو په څیر قرآن لوستلی وای،" دا په ګوته کوي چې شیعه صفویان په ډیری لویدیځو هیوادونو کې د اسلام د خپریدو د مخنیوي یو عامل وو.[14]

- اسماعیل صفوي خپله مور یی چې حنفي مذهبه وه شیعه مذهب ته د نه اوښتو په خاطریی شهیده کړه .

[14] - قصة الاسالم ویب پاڼه شاه اسماعیل نامعلومه کیسه ، لیکنه : محمد صابر ، ، د ډاکټر راغب السرجاني ترڅارنې لاندې .

ketabton.com - The Digital Library

- اسماعیل صفوي به خلک دیته هڅول چې د مکې مکرمې په عوض مشهد کې دامام رضا حرم ته د حج لپاره لاړشي .

هارون الرشید :

په دې ډول بغداد خپله طلایي دوره تجربه کړه... هغه ورځ چې هارون الرشید عباسي خلافت په غاړه واخیست.

- د ارالحکمه ، چې د هارون الرشید لخوا تاسیس شوی، د اسلامي طلایي دورې په جریان کې یو علمي او فکري مرکزو- د عصري کیدو او چاپ څخه مخکې ... عربان د مینځنۍ پیړۍ په اسلامي دوره کې په فکري او ادبي ملکیت څنګه پوهیدل؟

داپوهه دهارون الرشید سره تړلې او دهغه سره مستقیم ربط لری راځی لومړی دغه سترعلمی او نړیوال شخصیت وپیژنو :

هارون الرشید څوک وه : هغه د عباسیانو یو له خورا مشهورو خلیفه ګانو څخه ګڼل کیږي، او د هغه د واک په ترلاسه کولو سره، د دوی د سوکالۍ دوره پیل شوه. خلیفه هارون الرشید د سپتمبر په ۱۴، ۷۸۶ میلادي کال کې په بغداد کې خلافت ترلاسه کړ..

-په هغه ورځ، د عباسیانو دولت یو نوي دور ته ننوت چې ډیری لاسته راوړنې یې ولیدلې. هغه سیمه چې له مرکزي اسیا څخه تر اتلانتیک بحر پورې غځېدلې وه، وده وکړه، او د راشده خلافت د واکمنۍ پرمهال یې شهرت څرګند شو. هغه د عالمانو سره د خپلې علاقې او مذهبي ژمنتیا، او همدارنګه د هغه لاسته راوړنو

ketabton.com - The Digital Library

لپاره پیژندل کیده چې د ټولې سیمې په پرمختګ کې یې مرسته کړې وه. کلتوري او اسلامي فعالیتونو وده وکړه، چې د هغه څه د راڅرګندیدو لامل شول چې اوس هم د "اسلامي زرین دور" په نوم پیژندل کیږي.

زیږیدنه او شخصیت :

هغه هارون الرشید و، پنځم عباسی خلیفه، د خلیفه المهدي محمد بن المنصور ابو جعفر عبدالله بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب الهاشمي زوی.

-د هغه د زیږون کال په اړه تاریخي سرچینې اختلاف لري. ځینې و ایي چې دا 146 هجري وه، نور و ایي چې دا 147 هجري وه، او نور و ایي چې دا 148 هجري وه (کوم چې ډیر احتمال لري). د عراقي تاریخ پوه او اکاډمیک بدیع محمد ابراهیم په وینا، هغه په 150 هجري کې زیږیدلی و..

ابراهیم د الجزیرې نیټ سره په خبرو کې زیاته کړه چې خلیفه الرشید د هغه د پلار، خلیفه المهدي لخوا روزل شوی و، چا چې خپل ژوند د هغه تعلیم او کلتور ته وقف کړی و. هغه خپلې زده کړې د مشهورو عالمانو او باوري امامانو څخه ترلاسه کړې. د انبار پوهنتون د تاریخ پروفیسور په دې باور دی چې د دې عالمانو په لاس د رشید روزنه او تعلیم د هغه د شخصیت او د هغه د علمي او کلتوري جوړښت په جوړولو کې مرسته وکړه. هغه په ګوته کوي چې دې روزنې هغه د ادب، عربي تاریخ، فقه او حدیث عالم کړ.

-عراقي تاریخ پوه په دې باور دی چې خلیفه المهدي په قصدي ډول رشید د خپل ورور الهادي وروسته د خلیفه کیدو لپاره چمتو کړ. المهدی په هارون کې د جهاد مینه واچوله او هغه یې د خپل وخت د ترټولو وړ قوماندانانو سره یوځای فتحو ته واستاوه. المهدی هغه ته د لویو نظامي دندو سپارلو لپاره د هغه شخصیت پیاوړی او ښایسته شکل ورکړ، چې هغه یې د خلافت بارپورته کولو او د هغې د چارو اداره کولو توان ورکړ.

عبدالستار مطلق، چې د عباسي دورې په جریان کې د اسلامي ختیځ د تاریخ متخصص دی، و ایي چې هارون الرشید په ځوانی کې له الکسائي څخه علم ترلاسه کړ، چې د هغه پلار المهدي ورته د ښوونکي په توګه وټاکه او د ژوند په اوږدو کې یې ورسره ملګرتیا کوله.

-مطلق، چې د انبار پوهنتون کې د اسلامي تاریخ استاد دی، الجزیره نیټ ته وویل چې رشید ادبیات، ګرامر، فقه او نور علوم له الکسائي څخه زده کړل. د "عربي متلونو" کتاب لیکوال المفضل الضبي د رشید په

ketabton.com - The Digital Library

شخصیت باندې د پام وړ اغیزه درلوده. هغه د شعر، ادب، حکمت او خطبو ډیره برخه حفظ کړه، او د عربانو په تاریخ او د هغوی په متلونو کې یې ښه مهارت ترلاسه کړ.

د عالمانو سره د هغه مینه :

-خلیفه رشید له عالمانو او فقهاوو سره دومره مینه درلوده چې کله به هغه د حج زیارت ته لاړ، نو هغه به ۱۰۰ فقها او د هغوی زامن له ځان سره بوتلل، د علمي او اسلامي تاریخ څېړونکي عمار مرزي په وینا.

-مرزي الجزیره نیټ ته وویل چې د امام عبدالله بن المبارک د مړینې په وخت کې، رشید په ماتم کې ناست و او مشر انو ته یې امروکړ چې خپله خواخوږي وړ اندې کړي. هغه پخپله الفضیل بن عیاض ته هم لاړ او د هغه خطبې یې واوریدې.

-د عراق پوهنتون د تاریخ یوپروفیسور په ګوته کوي چې الرشید د الکسائی او العسمایي سره غونډې وکړې. دا په دې حقیقت کې ښه ښودل کیږي چې هغه امام ابویوسف د مشر قاضي په توګه وټاکه او له هغه څخه یې وغوښتل چې د مالیې، لسمې برخې، خیرات او مالیاتو په اړه یو کتاب تالیف کړي. پایله لرونکی کتاب، الخراج "مالیه" یې په ښه ممکنه طریقه تالیف کړ.

د هغه خلافت او سیاست :

-الرشید د خپل مشرورور، خلیفه موسی الهادي له مړینې وروسته د ۱۷۰ هجري قمري کال د ربیع الاول (د سپتمبر ۱۴، ۷۸۶ میلادي کال) کې د خپل پلار، المهدي له خوا د یوترون له مخې د خلیفه په توګه لوړه وکړه. الرشید ۲۲ کلن و چې د خپل مشرورور، خلیفه موسی الهادي له مړینې وروسته د ۱۷۰ هجري قمري کال د ربیع الاول (د سپتمبر ۱۴، ۷۸۶ میلادي کال) په میاشت کې د خپل پلار، المهدي له خوا د یوې ژمنې له مخې خلافت په غاړه واخیست. تاریخ پوهان او څېړونکي په دې باور دي چې د هغه خلافت د عباسي دورې په جریان کې د اسلامي دولت لخوا تجربه شوي ترټولو لویه او سوکاله دور وه.

-د خلیفه هارون الرشید پالیسي د هیواد په ټولو سیمو کې د خلافت وقار او واک مسلط کول وو. هغه د څو داخلي او بهرنیو حرکتونو سره مخ شو چې د خلافت ستنې یې کمزورې کړې، په ځانګړې توګه د الولید بن

ketabton.com - The Digital Library

طریف الشري په مشرۍ د خوارجو پاڅون، د یحیی بن عبدالله العلوي پاڅون، د خراسان پاڅون، د قیس او یمني قبیلو ترمنځ شخړه، او د تاریخ پوه بدیع محمد ابراهیم په وینا، علوي مخالفت.

ولې هغه ته "الرشید" ویل کیده؟ :

-مرزي و ایي چې خلیفه هارون ته د هغه د ګڼو فتوحاتو، د هغه د پوځي وړتیا، د هغه د حکمت او د هغه د هوښیارۍ له امله "الرشید" نوم ورکړل شو. ویل کیږي چې پلارې دا لقب هغه ته د بازنطینیانو سره د هغه د یوې جګړې په جریان کې ورکړ.

-شیخ الطبري یادونه کوي چې خلیفه هارون د ځوانۍ په وخت کې د بازنطینیانو په وړ اندې د پوځي کمپاین مشري وکړه. د بریا سره بیرته راستنیدو سره، هغه یې د ولیعهد په توګه وټاکه او هغه ته یې د "الرشید" لقب ورکړ.

-مرزي زیاتوي چې الرشید د خپل پلار د خلافت په جریان کې د ۱۵ کلنۍ په عمر کې په رومیانو برید وکړ. هغه په قسطنطنیه برید وکړ، او ملکه ایرین له هغه سره سوله وکړه، خپل سلطنت یې له هغه څخه د ۷۰،۰۰۰ دینارو په بدل کې خلاص کړ چې هر کال به بغداد ته لیږل کیدل..

-د اسلامي تاریخ څیړونکی دوام ورکوي چې د هغه د پوځي لاسته راوړنو څخه د الجزیره څخه د لیونتین سرحدونه په دوو نظامي سیمو کې جلا کول وو. هغه ته یې د شام "پلازمینې" نوم ورکړ، چې معنی یې هغه کلاګانې او ښارونه دي چیرې چې سرتیري پناه اخیستلی شي. پلازمینه منبج وه. هغه ډیروخت پخپله د جګړو مشري کوله.

-د هغه له خوا، مطلق تاییدوي چې الرشید یو کال د حج کولو او بل کال د پوځي عملیاتو په ترسره کولو سره پیژندل کیده. هغه خپله واکمني د رومیانو په ځمکو باندې د چټک برید سره پیل کړه، له هغه ځایه هغه د حج لپاره راستون شو.

دارالحکمة :

ketabton.com - The Digital Library

-خلیفه هارون الرشید لویې لاسته راوړنې درلودې چې د تاریخ پوهانو او څیړونکو لخوا یې یادونه شوې، شاید ترټولو مهم یې "د ارالحکمت " و. مرزي ادعا کوي چې دا کور د هغه د علمي لاسته راوړنو څخه یو او په اسلام کې د راڅرګندیدو لومړنی عامه کتابتون ګڼل کیږي. هغه په ګوته کوي چې دا کتابتون د هغه د زوی، المامون د خلافت په جریان کې یې نوره هم وده وکړه.

-مرزي زیاتوي چې الرشید په لویه کچه په مختلفو ژبو کې د مختلفو لرغونو کتابونو او لاسوندونو راټولولو امروکړ، او د دوی د څارنې لپاره یې عالمان وټاکل. یوحنا بن مساویه د هغه لرغونو کتابونو ژباړونکی و چې په هغه کور کې ځای پر ځای شوي وو.

هغه یادونه کوي چې د حکمت کور د علمي څیړنو مرکز شو، او په هغې څانګو کې ژباړه، کاپي کول، لیکوالي او پابند کول شامل وو. دا د پوهې او تمدن په لیږد کې یې د پام وړ اغیزه درلوده.

-مطلق دا تاییدوي، او وایي چې هارون الرشید په ساینس او کلتور کې ډیره علاقه درلوده.

-هغه یادونه کوي چې هغه د حکمت کور تاسیس کړاو د خلیفه المنصور لخوا په خپله مانۍ کې ساتل شوي کتابونه یې ورته انتقال کړل.

د بغداد طلایي دوره:

د هارون الرشید د واکمنۍ پرمهال، بغداد په تمدن او د ادارو په جوړولو کې د پام وړ پرمختګ شاهد و. دا د ټولې نړۍ څخه د پوهې زده کوونکو لپاره هم یو مهم ځای شو.

-مطلق یادونه کوي چې د الرشید د واکمنۍ پرمهال د بغداد خلک په یوه غوره اقتصادي او ټولنیزه کچه ژوند کاوه، او بغداد یو له خورا مشهورو متمدنو ښارونو څخه شو.

هغه دوام ورکوي چې الرشید ترټولو لوی عامه کتابتون تاسیس کړ، چې د زده کوونکو او پوهانو لپاره یې دروازې پر انیستې. هغه په نوروژبو کې لیکل شوي کتابونو سربیره په عربي ژبه لیکل شوي ډیرکتابونه راوړل، او ژباړونکو ته یې په عربي ژبه د ژباړلو دنده وسپارله.

ketabton.com - The Digital Library

-مطلق دوام ورکوي، "په دې کې د خورا مهموکارونو په منځ کې د طب، فلسفې، ستورپوهنې او انسانیت په اړه کتابونه وو،" یادونه کوي چې خلیفه الرشید په سخاوت سره د هغې کارګر انو ته ډالۍ او بسپنې ورکړې.

-هغه زیاتوي چې د هغه د واکمنۍ پرمهال، بغداد د ډیرو ښوونځیو شاهد و چې هلکانو پکې زده کړې کولې، د تبلیغ او لارښوونې حلقو او علمي غونډو د خپریدو سربیره، بغداد د عالمانو او زده کوونکو لپاره یې یو مهم ځای وګرځاوه.

-د طبي ډګر او د هغې د متخصصینو لپاره د هغه د ملاتړ په اړه، اسلامي تاریخ پوه تاییدوي چې هارون الرشید د طب ملاتړ کاوه او د خپلو اتباعو د روغتیا د څارنې لپاره یې ډاکټرانو ته میاشتني معاشونه ځانګړي کول.

-مطلق په ګوته کوي چې که څه هم بغداد د خلیفه ابو جعفر المنصور لخوا جوړ شوی و، دا د خلیفه هارون الرشید سره تړاو لري. دا د پرمختګ دورې او د تمدن، کلتوري پرمختګ، او هغه سوکالۍ له امله دی چې خلکو پکې د الرشید د واکمنۍ پرمهال ژوند کاوه، کوم چې د بغداد د زرینې دورې په نوم پیژندل شوی.

-تاریخ پوه ابراهیم ادعا کوي چې د الرشید د واکمنۍ پرمهال، په عمومي توګه اسلامي خلافت، او په ځانګړې توګه د هغې پلازمینه، بغداد، د خپل سیاسي او کلتوري حیثیت اوج ته ورسید. هغه تشریح کوي چې هلته ادب، هنر او مختلفو علومو وده وکړه.

-هغه زیاتوي چې مشهور فقهاء، حدیث پوهان او قاریان بغداد ته راغلل، د هرځای څخه ډاکټران او انجینران هم راغلل. شاعران، ژباړونکي، لیکوالان، سندرغاړي او موسیقاران هم راغلل.

-ابراهیم په ګوته کوي چې پدې دوره کې پوهې وده وکړه، تر دې چې بغداد د هر عالم او د پوهې زده کوونکي لپاره منزل شو. هغه په ګوته کوي چې د خلیفه هارون الرشید لخوا د حکمت د کور تاسیس په لویه کچه د ساینسي غورځنګ په بیا ژوندي کولو کې مرسته وکړه.

-د هغه له خوا، څیړونکی مرزي ادعا کوي چې د بغداد نوم د هارون الرشید سره تړاو لري ځکه چې دا د هغه د خلافت په جریان کې خپل زرین دور ته رسیدلی و. ښاروده وکړه او خلافت د هغه د عدالت، عاجزۍ، او د پوهې او عالمانو سره د علاقې له امله وده وکړه.

ketabton.com - The Digital Library

-خطیب البغدادي دا خبره هغه وخت یاده کړه کله چې هغه وویل، "د الرشید په وخت کې ښار ترټولو ډیر نفوس درلود، ځکه چې نړۍ د بسترونو یوه لویه وچه، یوه لنده نرسري، حاصلخیزه څړځایونه او یو پراخ بازارو،" د مرزي په وینا.

-د هغه مړینه :

-الرشید لا پنځوس کلنۍ ته نه و رسیدلی چې مړ شو. تاریخ پوهان وایي چې د هغه د مړینې لامل د معدې ناروغي وه چې هغه له هرچا څخه پټه کړې وه، حتی د هغه له نږدې خپلوانو، د هغه دوه زامنو، المامون او الامین څخه. هغه اړشو چې د رافع بن اللیث د بغاوت د ځپلو لپاره خراسان ته سفروکړي. په لاره کې، هغه احساس وکړ چې د هغه پای نږدې دی او د هغه ناروغي نوره هم خرابه شوه. هغه دا خبره خپل یو نږدې ملګري ته څرګنده کړه. هغه په ۱۹۳ هجري قمري کال / ۸۰۸ میلادي کال کې د ۴۵ کلنۍ په عمر د فارس په طوس ښارکې مړ شو.[15] انالله و اناالیه راجعون .

[15] ـ الجزیره چینل / طه العاني د سپتمبر ۱۳، ۲۰۲۰لیکنه .

ketabton.com - The Digital Library

په ایران کې د سنیانو تاریخ او سني ټولنو ته کتنه :

د ایران ولسمشر مسعود پیزشکیان او د جمعې د لمانځه امام زاهدان مولوی عبدالحمید د سیستان او بلوچستان ولایت ته د سفر په جریان کې (د ایران د ولسمشرۍ رسمي ویب پاڼه)[16]

-د معلوماتو او مخابراتو ټیکنالوژۍ او نړیوال کیدو کې انقلاب د ټولنو او اشخاصو ترمنځ د متقابل عمل او متقابل انحصار زیاتوالي لامل شوی دی. دې کاریو دوه ګونی حالت رامینځته کړی چې له یوې خوا نړیوال ارزښتونه او باورونه پیاوړي کوي، پداسې حال کې چې له بلې خوا د مخالفو او متضادو باورونو او ارزښتونو د راڅرګندیدو لپاره لاره هواروي، کوم چې د ټولنیزو پیښو د تفسیر پیچلتیا زیاتوي. دا مقاله په ایران کې د سني ټولنو ځانګړتیاوې او د سني اسلام راتلونکی معاینه کوي. شواهد ښیي چې د پوهاوي زیاتوالی او ښه شوي اړیکو په ایران کې د سني رجحاناتو کې د طریقت (دودیز) اسلام څخه فقهي اسلام ته د بدلون لامل شوی، او د دین په اعتدال او متوازن تفسیر کې لیوالتیا زیاته شوې ده. په هرصورت، په ورته وخت کې، څیړونکی استدلال کوي چې عمومي نړیوال نفوذ د ځوانانو ترمنځ د مذهبي مراسمو په تعقیب کې د پام وړ کمښت لامل شوی، چې دا ډله د سیکولریزم او انفرادي مذهبي عمل په لور ډیره لیوالتیا لري.

پوښتنه دا ده: په ایران کې د سني اسلام په اړه د اوسني رجحاناتو او رو انو بدلونونو د دوام او پراختیا اغیزه څه ده؟ او سنیان څنګه دې پدیدې ته ځواب ورکوي؟ د دې پوښتنو ځواب لپاره، موږ لومړی د سني اسلام اوسنی حالت او پدې ټولنه کې فعال او اغیزمن ځواکونه معاینه کوو. د راتلونکو بدلونونو پر بنسټ، موږ بیا د راتلونکي وړ اندوینه کولی شو.

[16] - د ایران د ولسمشرۍ رسمي ویب پاڼه/ دخالد محمدی ژباړه ./ ادریس پیر صاحب / د نومبر ۲۵، ۲۰۲۴ لیکنه .

ketabton.com - The Digital Library

-د پیل لپاره، دا نشي ویل کیدی چې په ایران کې سني یو واحد هویت دی. بلکه، دوی یوه متحرک او څو کلتوري ټولنه ده چې د مختلفو قومونو څخه جوړه شوې ده چې مختلف فقهي مکتبونه او طریقې (فرقې) لري، د متنوع فکري جریانونو یوه لړۍ، او په مختلفو جغرافیایي سیمو کې موقعیت لري. موږ به هڅه وکړو چې په ایران کې د سني وضعیت بیاکتنه د فقهي، چلند او ټولنیزې طبقه بندي، او همدارنګه د فعالو او اغیزمنو ډلو او حرکتونو له مخې یې وړ اندې کړو. بیا، د لویو رجحاناتو، اغیزمنو او مخ پرودې پیښو په پام کې نیولو سره، موږ به په ایران کې د سني اسلام راتلونکی تحلیل کړو.

-په ایران کې سنیان :

-وروسته له هغه چې ایرانیانو اسلام ومانه، اسلام د ایران رسمي دین پاتې شو. د صفویانو څخه مخکې، ایران نږدې نهه پیړۍ سني و، که څه هم شیعه ګان د هیواد په ځینو سیمو کې په ویشل شویو بڼو کې شتون درلود. دا وضعیت د صفوي دولت (۱۱۳۵-۹۰۷ هجري) له راڅرګندېدو وروسته بدل شو، کوم چې د دولسو شیعه فرقې پر بنسټ ولاړ شیعه دولت منځ ته راغی ، چې په ایران کې د شاه اسماعیل لخوا تاسیس شو. شیعه مذهب په هیواد کې غالب مذهب شو، پداسې حال کې چې سنیان په ځینو سیمو کې متمرکزیا خپاره شوي پاتې شول. د شمیر له مخې، په ایران کې سنیان له شیعه ګانو وروسته ترټولو لویه ډله جوړوي. په هیواد کې د سنیانو د شمیر په اړه هیڅ رسمي او دقیق احصایې شتون نلري، او مختلف اټکلونه وړ اندې شوي، چې دقت یې تایید یا په ساینسي ډول د اعتبار وړ نه دی. غیررسمي اټکلونو د سنیانو نفوس د ۸ او ۱۰٪ (۱) ترمنځ ښودلی، پداسې حال کې چې نورو اټکلونو دا د ټول نفوس ۲۰٪ (۲) ښودلی، چې له ۹۱ ملیونو څخه ډیر دی.

-په جغرافیایي لحاظ، سنیان د هیواد د شمال څخه ترجنوب او له لویدیځ څخه ترختیځ پورې په شاوخوا او سرحدي سیمو کې خورا عام دي، که څه هم دوی په مرکز او نورو سیمو کې هم د پام وړ شتون لري. په عمومي توګه، سنیان په لاندې سیمو او ولایتونو کې موندل کېږي:

-آذربایجان (ولایتونه: اردبیل، ختیځ اذربایجان، زنجان، او لوېدیځ اذربایجان)

-کردستان (ولایتونه: کردستان، کرمانشاه، او د لوېدیځ اذربایجان کرد سیمې)

ketabton.com - The Digital Library

-خراسان (ولایتونه: رضوي خراسان، شمالي خراسان، او جنوبي خراسان)

-جنوب (ولایتونه: فارس، هرمزګان او بوشهر)

-په بلوچستان کې سنیان (ولایتونه: سیستان او بلوچستان او د کرمان، هرمزګان او جنوبي خراسان بلوچي سیمې)

-ترکمن صحرا (ولایتونه: ګلستان، شمالي خراسان، او مازندران)

-تالش (ولایتونه: اردبیل او ګیلان)

-مرکز (ولایتونه: تهران او البرز)

-په خوزستان ولایت کې، چې پخوا یې سیمه ییزسني نفوس نه درلود، سني مذهب ته د بدلون څپه راپورته شوه، چې په پایله کې یې د یو شمیرسیمه ایزو سنیانو شمیر) ۳.(

د پورته ذکرشویو ولایتونو سربیره، سنیان په یو شمیرنورو ولایتونو او ښارونو کې د مهاجرکارګرانو په توګه موندل کیږي.

-غیررسمي اټکلونه په ایران کې د سنیانو نفوس د ۸ او ٪۱۰ ترمنځ ښیي (څیړونکی).

-د اسلامي فقهې له مخې، د سنیانو څلور مکتبونه شتون لري، چې په هیواد کې په میشتو ډلو کې شافعي او حنفي مکتبونه شتون لري (۴). د حنبلي مذهب پیروان لږ شمیر لري. حنفیان د سیستان او بلوچستان، ګلستان، شمالي خراسان، رضوي خراسان، جنوبي خراسان او هرمزګان په ولایتونو کې متمرکز دي، او تر یوې اندازې پورې په کرمان، مازندران او اردبیل کې.

-د شافعي مکتب پیروان عموما د کردستان، لویدیځ آذربایجان، کردستان، ګیلان، اردبیل، فارس، بوشهر او هرمزګان په ولایتونو کې میشت دي، او تریوې اندازې پورې په ختیځ آذربایجان او زنجان کې میشت دي. د ایراني سنیانو یوه کوچنۍ ډله چې د حنبلي مکتب پیروان دي د هیواد په جنوب کې موقعیت لري.

ketabton.com - The Digital Library

-د هیواد د سنیانو ترمنځ د فقهي مکتبونو د توپیرونو سربیره، په ایران کې د سنیانو نورې ځانګړتیاوې د پام وړ دي. پدې کې د ایران د ډیرو سنیانو تمایل او تړاو شامل دي چې په ایران کې د دوو صوفي سلسلو څخه یو ته شتون لري. دا د ایراني سني مسلمانانو یوه برخه د دې صوفي سلسلو څخه یو تعقیبوي.

-په ایران کې، یوازې دوه لړۍ (طریقې) شتون لري.

-دوی قادریه او نقشبندیه دي، او دواړه پیروان لري. د سنیانو یوه برخه د دې دوو سلسلو پیروي کوي. د قادریه لارویان په کردستان، کرمانشاه، لویدیځ اذربایجان، هرمزګان او ګیلان ولایتونو کې ډیر دي. د پورته ذکرشویو دریو ولایتونو سربیره، نقشبندیه د ترکمنانو او تالچیانو (شمالي ایران) په منځ کې هم پیروان لري. البته، موږ باید دا حقیقت له پامه ونه غورځوو چې که څه هم صوفي لارې په عمومي توګه د سنیانو په منځ کې اوږده تاریخ لري، او په ځانګړي ډول په ایران کې، او ډیر پیروان لري، په وروستیو لسیزو کې د دوی شهرت د پام وړ کم شوی او دوی د خپلو پیرو انو یوه د پام وړ برخه له لاسه ورکړې ده. نن ورځ، دا د پام وړ ده چې ډیری خانقاوې او زاویې چې د دې لړۍ د پیرو انو لپاره د راټولیدو ځایونه وو تړل شوي یا په محدود ډول فعالیت کوي.

-همدارنګه، موږ د سنیانو په منځ کې د مذهبي حرکتونو او رجحاناتو دګڼوالی او تنوع شاهدان یو، او لږترلږه پنځه جلا ایډیالوژیکې نظریې لري چې په داسې پیژندل کیدی شي:

- ۱. دودیز فکر (د ټولنې یوه برخه، واعظان، او دودیز مولویان).

- ۲. عصري فکر او مذهبي تجدید (د ټولنې یوه کوچنۍ برخه، ډیروختونه د پوهنتون زده کوونکي او ځوانان).

- ۳. د طریقت او تصوف پیروان (چې په تیرو وختونو کې یې خورا پراخه لړۍ درلوده مګر اوس کمه شوې ده).

- ۴. سلفي فکر (یوه لړۍ چې د خاموش او سوله ایز چلند څخه جوړه شوې ده).

- ۵. جهادي او تکفیري فکر (یوه کوچنۍ او محدوده برخه چې د وسله والو ډلو په بڼه ښکاري). په هرصورت، د سازماني او اداري لید څخه، په ایران کې په سني ټولنه کې څو ډلې فعالې دي. درې خورا مهم یې لاندې ډول ذکرشوي دي:

ketabton.com - The Digital Library

-تبلیغي جماعت :

-تبلیغي جماعت (دیوبندي) په اسلامي نړۍ کې یو له لویو او مهمو غورځنګونو څخه دی، چې له ۱۶۰ څخه زیاتو مسلمانو هیوادونو کې فعال دی. په ایران کې، تبلیغي جماعت د ایران په جنوب ختیځ کې د حنفي مسلمانانو او بلوچانو سره تړلي یو له لویو غورځنګونو څخه ګڼل کیږي. د دې ډلې مرکز د سیستان او بلوچستان ولایت په زاهدان ښارکې موقعیت لري. که څه هم موږ په دې وروستیو کې د هیواد په نورو سني سیمو کې د تبلیغي جماعت شتون لیدلی دی، د غورځنګ تمرکز یوازې سویل ختیځ سیمو ته محدود دی. تبلیغي جماعت د هغو اشخاصو یوه ډله ده چې خپل وخت د خدای په لاره کې وقف کوي، په خپل لګښت، او خپل هیواد په ډله ایزه توګه د هغه وخت لپاره پریږدي چې دوی یې اعلان او راجسترکړی دی. دوی د تبلیغي جماعت مرکزونو په اختیارکې د تبلیغ لپاره لیږل کیږي.

تبلیغي جماعت د انفرادي او بیا ټولنیزو اصلاحاتو، پاکوالی، ځان نظم، د مذهبي دودونو او مراسمو ترسره کول، او د سیاسي ښکیلتیا څخه د مخنیوي سپارښتنه کوي چې د "شپږ ځانګړتیاوو" په نوم پیژندل شوي شپږو اصولو پراساس دي. دا غورځنګ، چې د بدلون په اړه د هر څه څخه ډیر تمرکز کوي، د صوفیانو میتود څخه کار اخیستل دي ترڅو د "شریعت پلي کولو، ځان لارښوونې ادارو او ځان تنظیم کولو" نوې تجربه وړ اندې کړي. د دې ادعاوو برعکس، د دې ډلې مذهبي ایډیالوژي له سیاست سره تړلې ده؛ د دوی سیاسي اجنډا د ساده وسیلو او میتودونو لکه جومات، وړیا بشري سرچینو او شخصي لګښتونو په کارولو سره واک ته لاسرسی دی. تبلیغي جماعت هیڅکله ځان په ځانګړو پولو پورې محدود نه کړی، او نه هم د یو ځانګړي دولت یا ایډیالوژۍ ملاتړ کوي. بلکه، دا ځان د یوې چترۍ په توګه ګڼي چې د هغې لاندې هرڅوک چې د هغې اصول مني کولی شي خپل ځای ومومي، او ننوتل او وتل اسانه دي)

-د تبلیغ او اصلاح جماعت:

-د تبلیغ او اصلاح جماعت د هیواد یو له مهمو سني غورځنګونو څخه دی. دا د مذهب او د اوسني دور د خلکو اړتیاوو ترمنځ د همغږۍ د ترلاسه کولو، اوسنیو مسلو ته د رسیدو او په ایران کې د سنیانو ترمنځ د مذهبي ژوند د بیا راژوندي کولو د یوې وسیلې په توګه خپل شتون اعلان کړ. دا ډله یوازینۍ ډله ده چې په ټول هیواد کې د سنیانو ترمنځ پراخه شتون لري. په "طریقې او حل لارې" کتاب کې، چې د تبلیغ او اصلاح

ketabton.com - The Digital Library

جماعت د خپلو نظرونو د تعریف لپاره لیکلی، ویل شوي چې په ایران کې د دې ډلې بنسټ په ایران کې د سني عالمانو او مفکرینو یوه ډله وه، چې د قرآن او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د سنتو له تعلیماتو څخه اغیزمنه وه، چې پایله یې دا وه چې د قرآن تعلیماتو پر بنسټ د مسلمان فرد، مسلماني کورنۍ او مسلماني ټولنې د زده کړې له لارې، دوی کولی شي خپل اهداف ترلاسه کړي. په پایله کې، دا مدني ټولنه، چې د اسلامي فکري واک پر بنسټ ولاړه ده، د هیواد په ټولو سني سیمو کې زیږیدلې او فعالیت کوي)

-جماعت الدعوة والاصلاح (تبلیغ او اصلاح)، د یوې پرمختللې مذهبي ډلې په توګه، هڅه کوي چې د سیاسي او مذهبي مسلو په اړه د نوي کولو او نوي فکر کولو ساحې ته وده ورکړي، پشمول د زغم، د نورو منل، قومي او مذهبي ګډ ژوند، په تنوع او څو کلتوریزم ټینګار کول، د سلفي تکرار څخه ډډه کول، د اساسي قانون په چوکاټ کې د سیاسي ګډون هڅول، د ډیموکراټیک سیاسي اصلاحاتو غوښتنه کول، په ایراني ټولنه کې د ښځو د وضعیت په اړه عصري لید، او د عصري نړۍ د لاسته راوړنو هرکلی کول)

مکتب قرآن (د قرآن مدرسه): د قرآن غورځنګ دفتر د ایران په معاصر تاریخ کې یو له لویو سني غورځنګونو څخه دی، چې په عمده توګه د هیواد په لویدیځه سیمه (کردستان ولایتونو) کې راڅرګندیږي. دا غورځنګ په قرآن، سنت، اجماع، او د علامه احمد مفتي زاده او د تیرو او اوسنیو نورو ژمنو عالمانو او مفکرینو په نظرونو او افکارو تکیه کوي چې د پوهې سرچینې دي. هغه څه چې د قرآن مکتب تعلیمات او بنسټونه بلل کیږي په لویه کچه د اسلام د دین په اړه د علامه احمد مفتي زاده ورته نظرونه، تفسیرونه او نظرونه دي، چې په اسلامي نړۍ او لویدیځ کې د مختلفو تاریخي او معاصرو فکري غورځنګونو تر اغیز لاندې ترتیب او تشریح شوي دي. پداسې حال کې چې د مکتب عقیده اساس اسلام دی، دا اساس دودیز اسلام نه دی، بلکې یو تفسیر دی چې هڅه کوي د نورو غورځنګونو عناصر یوځای کړي او ددوی سره مطابقت ولري. پایله یې یو اسلام دی چې د دودیز اسلام برعکس، د اسلام او سیاست په یووالي باور لري او مشورتي حکومت د حکومتداری د مستند ماډل او د اسلامي ټولنې د ناروغیو د درملنې په توګه یې تعریفوي. که څه هم دا په کلکه د لویدیځ سیکولریزم ردوي، دا زغم، کثرتیت او ډیموکراسي ښیي، د هغه مشورتي حکومت سره سم چې ښوونځی یې غواړي..

ketabton.com - The Digital Library

-په پای کې، هغه د فرقو او عرفانیانو د شاهدی او د عقلانیت ردولو په اړه د ټینګ ټینګار دروغ اعلانوي، پداسې حال کې چې شاهدي د حقیقت د پوهیدو لپاره د یوې وسیلې په توګه پرې ټینګار کوي، او مینه د مومنانو د خدای او یو بل سره د نښلولو لپاره د اړینو عناصرو په توګه ښیي. د علامه مفتي زاده له مړینې وروسته، قرآني مکتب په دریو څانګو ویشل شو چې مختلفې طریقې لري: د سید سعدي قریشي په مشرۍ د حکومت شورا (اکثریت طیف)؛ د کاکا حسن امیني په مشرۍ د کردستان قرآني مکتب؛ او د سید رضاګیر امیني په مشرۍ د اخوان المسلمین ډله.

-په ایران کې د سنیانو په راتلونکي اغیزه کونکي عوامل:

-د راتلونکي د ټاکلو لپاره لومړی ګام د مطالعې لاندې موضوع پورې اړوند اغیزمن او مؤثر عوامل او متغیرات پیژندل او تحلیل کول دي. په ایران کې د سنیانو په اړه، د فعالینو او ګټه اخیستونکو ډله په څلورو کټګوریو ویشل شوې ده:

-لومړی: دولتي او محلي فعالین او ګټه اخیستونکي.

-دوهم: غیردولتي فعالین او ګټه اخیستونکي.

-دریم: بهرني فعالین او ګټه اخیستونکي.

-څلورم: سني اتباع)

-په عمومي توګه، رجحانات، پیښې، درک او کړنې څلور عوامل او برخې دي چې راتلونکی شکل تعریفوي. رجحان تاریخي او وختي تسلسل ته اشاره کوي، پداسې حال کې چې میګاټرینډونه اوږدمهاله بدلون پروسې دي چې پراخه ساحه او بنسټیزې اغیزې لري. یوه پیښه په تاریخي نا انډولۍ تمرکز کوي. رجحان د وخت په تیریدو سره په معلوماتو یا پیښو کې منظم بدلونونه ښیي، چې په تیرو وختونو کې پیل کیږي او راتلونکي ته دوام ورکوي. په هرصورت، د رجحاناتو برعکس، پیښې د حقایقو یا پیښو محصول دي چې په عمومي ډول رجحانات او راتلونکي اغیزمنوي. تصورات د راتلونکي په اړه د مختلفو اشخاصو او ډلو د غوښتنو محصول دي. په پای کې، عملونه د راتلونکي په اړه د مختلفو لوبغاړو د نظرونو لخوا شکل کیږي. میګاټرینډونه ځواکمن او لوی رجحانات دي چې راتلونکی ته شکل ورکوي، او دلیل یې په کې ترټولو لوی نفوذ او رول لري.

ketabton.com - The Digital Library

-د دې عواملو د مطالعې او تحلیل لپاره یو پېژندل شوی مثال د PESTEL تحلیل دی، کوم چې خپل نوم د سیاسي، اقتصادي، ټولنیز، کلتوري، ټیکنالوژیکي، چاپیریالي او قانوني عواملو له ابتدایي حروفو څخه اخلي. دا ماډل د هغو لویو عواملو د ارزونې او تحلیل لپاره یو ستراتیژیک چوکاټ دی چې په ژوره توګه په فعالیت اغیزه کوي:

-سیاسي عوامل: په یوه ټولنه یا یوه ځانګړې ډله کې د حکومت د مداخلې طریقې او اندازې پورې اړه لري، چې د ټولنې او د هغې د افرادو تعاملات اغیزمن کوي.

اقتصادي عوامل: د اقتصاد فعالیت منعکس کوي، کوم چې په ټولنه او د هغې په اشخاصو باندې د پام وړ اغیزه کوي.

ټولنیز کلتوري عوامل: یو عمومي اړخ چې د ډیموګرافیک ځانګړتیاوې، باورونه، ارزښتونه، نورمونه، دودونه ، او نور ټولنیز متغیرات منعکس کوي چې ټولنه پکې فعالیت کوي.

ټیکنالوژیکي عوامل: پدې کې د نوښت او ټیکنالوژۍ پورې اړوند عوامل شامل دي چې د ټولنې فعالیت، لید، باورونه، چلندونه مثبت یا منفي اغیزه پرې کوي.

-د چاپیریال او ځمکې عوامل: پدې کې د ایکولوژیکي او چاپیریالي اړخونو پورې اړوند عوامل شامل دي لکه د چاپیریال مسلې، د اقلیم بدلون، او د ځمکې سرچینې، محدودیتونه، او فرصتونه چې ټولنه او د هغې افراد اغیزمنوي.

-دا ممکن د سیاسي عواملو سره ورته وګڼل شي، مګر دوی ځانګړو قوانینو او مقرر اتو ته اشاره کوي چې په روښانه او څرګنده توګه په ټولنه اغیزه کوي.

-دا ویل کیدی شي چې په ایران کې د سني اسلام راتلونکی د څلورو لویو لوبغاړو د تعامل، اړیکو او متقابل نفوذ محصول دی چې د PESTEL عواملو په چوکاټ کې فعالیت کوي، چې د راتلونکي تعریف کولو اجزاو د جوړولو لامل کیږي. په همدې اساس، او د بشپړو شویو مطالعاتو له مخې، د PESTEL شپږ عوامل، چې د لویو لوبغاړو د تعامل او نفوذ محصول دي، په ایران کې د سنیانو راتلونکی جوړوي او لارښوونه کوي، د

ketabton.com - The Digital Library

څلورو تعریف کوونکو اجزاو په چوکاټ کې څرګندیږي. د تحلیل اسانتیا لپاره، او د پورته ذکر شویو عواملو ترمنځ نسبي تداخل ته په پام سره، دا عوامل په پنځو کټګوریو ویشل شوي دي:

1. سیاسي-قانوني، 2. اقتصادي، 3. ټولنیز-کلتوري، 4. ټیکنالوژي او پوهه، او 5. چاپیریالي-سیمه ایز. 1-د ایران په شمال لویدیځ کې د کرمانشاه د امام شافعي جومات (څیړونکی)

الف) سیاسي او قانوني تغیرات:

-ډیر سیاسي او قانوني تغیرات په ایران کې په سني ټولنې اغیزه کوي، چې ترټولو مهم یې عبارت دي له: د حکومت او ملتپالو وسله والو ډلو، په ځانګړې توګه د کردانو، او د هیواد په جنوب ختیځ کې د مذهبي وسله والو ډلو ترمنځ سیاسي او نظامي کړکیچونه؛ د مذهب رسمي تفسیر او په ټولنه کې د هغه د پلي کولو هڅې؛ د حکومت دننه او د هیواد د سیاسي ډلو ترمنځ سیاسي کړکیچونه؛ د آزادۍ، ډیموکراسۍ، د اتباعو د حقونو د خبرو اترو او د قانون د حاکمیت په لور د رجحاناتو خپریدل؛ د بیلتون غوښتنې په لور مخ په زیاتیدونکي تمایلات او د مرکزي او استبدادي ماډلونو بې کفایتي؛ د سنیانو په وړ اندې سیاسي او اداري تبعیض او محدودیتونه؛ محدود او تبعیض کوونکي قوانین؛ او د ټولنې په ځینو برخو کې د سیکولریزم په لور تمایل.

ب) اقتصادي تغیرات:

نا مناسب اقتصادي شرایط او د سوداګرۍ نامناسب چاپیریال، د تقاعد فنډونو، بانکي سیستم او مالي سیستم کې د لویو بحرانونو سره یوځای؛ پراخه او دوامداره انفلاسیون؛ او ډیره بې کاري، د خلکو لپاره د ژوند شرایط ستونزمن کوي. دې کارد ټولنې اکثریت دې ته اړ ایستلی چې باور وکړي چې دا ناکامي د موجوده فقهي او مذهبي بنسټونو له امله ده.

ج) ټولنیز-کلتوري تغیرات:

-د نویو ټولنیزو ډلو لکه ځوانانو، ښځو او روڼ اندو وده؛ د نویو ځوانو ډلو جوړول؛ د ټولنې متقابل تړاو او متقابل انحصار؛ د عقلانیت او انتقادي فکر وده؛ د مدني فعالیتونو زیاتوالی او په ټولنیزو، کلتوري او مصرفي فعالیتونو کې د خلکو زیاته برخه اخیستنه؛ د ژوند په طرز کې بدلون؛ د کورنۍ جوړښت او ارزښتونو کې ژور بدلونونه؛ نسلي تشې؛ د عصري جلاوالی او ګډوډي چې هویتونه پکې ټوټې ټوټې کیږي؛ د ټولنیز ارزښت

ketabton.com - The Digital Library

سیستم کمزوری کول؛ د فیمینیست غورځنګونو وده؛ د اقلیتونو او ماشومانو حقونه؛ او د ټولنیزې پانګې کمزوری کول په عمومي توګه د ایران په ټولنه کې او په ځانګړي ډول د هیواد په سني ټولنه کې ترټولو مهم کلتوري او ټولنیز متغیرات دي. د "ښځو غورځنګ" جوړول * ژوند، آزادي" په ایراني ټولنه او د مذهب دودیز تفسیر کې ژور او پراخ بدلونونه راوستي دي، چې په طبیعي ډول به په ایران کې هم په سني اسلام اغیزه وکړي.

د) د ټیکنالوژۍ او پوهې متغیر:

-د رسنیو مخ په زیاتیدونکي اندازې او رول، د عصري اړیکو وسیلو پراختیا، د معلوماتو او مخابراتو ټیکنالوژۍ انقلابي پراختیا، او د ټولنیزو شبکو پراختیایي اړیکې، ژوند طرز او کاریی بدل کړی دی، او زده کړه یې اسانه کړې او پراخه کړې ده. د لوستو خلکو زیاتیدونکي شمیر، د معلوماتو راټولول، او د غیرپروسس شوو لویو معلوماتو حجم په ټولنه کې ډیر باورونه او ارزښتونه اغیزمن کړي دي. سربیره پردې، د نوي ټیکنالوژۍ لخوا فعال شوي د داخلي او بین الثقافتي اړیکو اسانتیا او زیاتوالی د سني ټولنې په خبرو اترو او لید اغیزه کړې ده.

(f د سیمه ایز چاپیریال متغیر کیدل:

-د دوامداره پراختیا بحث وده او پراختیا، د چاپیریال حرکتونه، د سرچینو غیر موثر مدیریت، او سیمه ایز ګواښونه د تیرپه پرتله د ټولنې لید بدل کړی دی.

-د پورته ذکر شویو عواملو سربیره، دا باید په پام کې ونیول شي چې د نړیوال کیدو پروسه، د څو اړخیزه پدیدې په توګه چې د خلکو په ژوند، فکرونو او چلندونو یې ژوره اغیزه کړې، په عمومي توګه د ټولنو او په ځانګړي ډول د نړیوالې ټولنې په جوړولو کې بنسټیز رول لوبوي. په ځانګړي ډول سني.ټولنه ډیر راتلونکي کاریوهان پدې باور دي چې نړیوال کیدل ترټولو مهمه پروسه ده چې په راتلونکي اغیزه کوي. د نورو پروسو رامینځته کولو سربیره، نړیوال کیدل په دریو ابعادو کې بنسټیز بدلونونه راوړي.

- په سیاسي اړخ کې، دا به د ملي حکومتولۍ جوړښت او همدارنګه په نړیوالو اړیکو کې د بدلونونو لامل شي.

-په ټولنیز کلتوري اړخ کې، دا به د یو متحد نړیوال کلتور رامینځته کیدو لامل شوی، کوم چې به تر یوې اندازې پورې فرعي کلتورونه ځنګ ته کړي. دا په ټوله نړۍ کې د همجنسي نورمونو او متحد ټولنیزو

ketabton.com - The Digital Library

خوځښتونو رامینځته کولو لپاره یی چاپیریال هم رامینځته کړی، لکه د ښځو، اقلیتونو او بشري حقونو.مسایل .

په اقتصادي اړخ کې، نړیوال کیدل د هیوادونو ترمنځ د اقتصادي اړیکو پراختیا او په ټولو هیوادونو کې د یو متحد مصرف کوونکي کلتور رامینځته کیدو لامل شوی. که څه هم په منځني ختیځ کې د نړیوال کیدو له امله رامینځته شوي فشارونه تر دې دمه د نورو سیمو په پرتله خورا کم دي، دا باور کول ګران دي چې د دې سیمې هیوادونه به په راتلونکې لسیزه کې په ورته ډول د دې پروسې په وړ اندې مقاومت ته دوام ورکړي. د بهرنیو ارزښتونو او ژوند طرز العملونو، بهرنیو ایډیالوژیو او متضادو نورمونو فشارونه په ایران باندې له پامه غورځول کیدی نشي، لکه څنګه چې د بهرنیو فابریکو څخه راغلی توکي له پامه غورځول کیدی نشي .)

-په ایران کې د سني اسلام راتلونکی:

په ایران کې د سنیانو وضعیت د نړۍ عمومي و اقعیت، او نړیوال مسایل او چاپیریال منعکس کوي. اسلام او په هیواد کې موجوده وضعیت، که څه هم دا خپل ځانګړي شرایط لري. د دین حالت، په ځانګړې توګه په ایران کې د سني اسلام راتلونکی، یو متضاد دوه ګونی دی. له یوې خوا، لکه څنګه چې جغرافیه پوه او انتروپولوژیست ډیویډ هاروي باور لري، د وخت او ځای راټولیدل داسې نړۍ ته یی لاره هواره کړې چې هره ورځ او هره شیبه د نړیوال مخابراتي سیستم دننه د نړۍ لویه برخه ګرځي. دا حالت د تیرو، دودونو، ډلو ایزو هویتونو سره د اړیکو د پرې کولو لامل کیږي، چې د پانګوالۍ یا عصري کولو دوامداره پروسې او د مذهب کمزوري کیدو لامل کیږي ، په ژوند کې د مذهب کمیدل او په مذهب کې د ټولنیز باور کچه راټیټیدل د ښکته کیدو په حال کې دي. له بلې خوا، لکه څنګه چې ماسیو وایي، د مذهب راتلونکی، په ځانګړي توګه نوی مذهب، په راتلونکو شلو کلونو کې، که منظم وي یا غیر منظم، به د لوړیدو په حال کې وي. په رسنیو کې مذهب به د اوس په پرتله پیاوړی وي. که څه هم ځینې مذهبونه ممکن خپل پیروان له لاسه ورکړي، دا سلنه به د ټول نفوس په پرتله کوچنۍ وي، او نور مذهبونه به راڅرګند شي. ټولنپوه کاستیلز هم په دې باور دی چې د کاتولیکزم او نړیوال اسلام اصول ممکن حتمي ګټونکي وي. د دې نظر پر بنسټ، د مذهب رول به پیاوړی شي او موږ به په ژوند او ټولنیزو تعاملاتو کې د هغې د لوی شتون شاهدان شو.

ketabton.com - The Digital Library

-له بلې خوا، په معاصر ایران کې مذهب خورا اغیزمن ټولنیز رول لوبولی دی، او پدې وروستیو کې، په حکومت کې د مستقیم ښکیلتیا له امله، د مذهب لپاره پایلې شتون لري. که څه هم مذهبي عقیدې او عملونه د مومنانو د ورځني ژوند سره دومره تړلي دي چې دوی د دوی د هویت برخه ګرځیدلي دي. د هویت دا اړخونه نه یوازې نه حل کیدونکي دي، بلکې د دې اشخاصو چلند او تعاملات هم جوړوي. په هرصورت، په اوسني عصرکې، هغه څه چې د مذهب سره پیښیږي په لویه کچه د مذهب د بادارانو او استازو (مومنانو) لخوا ترسره شوي انتخابونو پورې اړه لري) .

-په هیواد کې ترسره شوې څېړنې ښيي چې په تیرو پنځو کلونو کې په پادریانو کې د ځوان نسل د باور کچه راټیټه شوې ده ، د انقلاب دریم نسل هم د دود او عصري کولو نوی ترکیب غواړي، یا په بل عبارت، د نن ورځې نړۍ کې د دود نوی تعبیر، چې په هغو پخوانیو ترکیبونو کې ریښې لري. په هرصورت، هغه څه چې دا نسل د دې هدف او ترکیب په ترلاسه کولو کې مغشوش کوي، له یوې خوا، د رسنیو لکه سپوږمکیو او انټرنیټ له لارې په نړیواله کچه د لاسوهنې شوو معلوماتو جریان دی. له بلې خوا، د مفکرینو نشتوالی چې د دې ترکیب د جذبولو توان لري. د نن ورځې د انقلاب دریم نسل هڅه کوي چې د خپلو دودونو دقیق تفسیر او نړیوال پوهاوی چمتو کړي، ترڅو دوی د نړیوالو رسنیو په شر ایطو کې هم درک شي. له همدې امله، دا ویل کیدی شي چې د نن ورځې تنکي ځوانان او ځوان نسل د تیرو نسلونو څخه توپیر لري؛ د دوی خبرې اترې، ژوند طرز، ارزښتونه، او د حوالې سیټونه د پام وړ متنوع او څو اړخیز دي. د ټولنې د غړو، په ځانګړې توګه د ځوان نسل د حوالې په سیټ کې بدلون د دوی د ارزښتونو، نورمونو، دودونو او د لویدیځ چلند تقلید کې د بدلونونو له لارې لیدل کیدی شي. د هیواد د سني ټولنې په دریم نسل کې دا بدلون هم تریوې اندازې پورې لیدل کیدی شي)

-که څه هم په اسلام او مذهب باور د ډیرو سنیانو په منځ کې ثابت پاتې دی، او د دوی یوه لویه برخه په خدای او اسلام باور لري او مذهبي مراسمو او عبادت ته غاړه ایږدي، ځوانان د مذهبي عقیدې او مذهب مختلف ماډلونه لري. شواهد ښيي چې د منځنۍ طبقې او پورته اکثریت په ایران کې سني ټولنه په دودیز ډول مذهبي مراسمو او عبادتونو ته غاړه ایږدي، خو د مذهب په نمونو کې بدلون او تنوع، په ځانګړې توګه د ځوانانو په منځ کې، په دوامداره توګه مخ په زیاتیدو ده. د مذهبي لید څخه د سني ټولنې دننه کثرتیت او تنوع

ketabton.com - The Digital Library

ورځ په ورځ زیاتیږي، چې د مذهب، بې دیني، رسمي مذهبیت، بنسټپاله مذهبیت، او صوفي مذهبیت سره د مخالفت پراخه لړۍ پکې شامله ده. له بلې خوا، په هیواد کې د لویو رجحاناتو سره سم، موږ د مخ په زیاتیدونکي عمومي احساس شاهدان یو چې مذهبیت کمیږي، او د حکومتداری د منلو وړ لاربه سیکولریزم وي. دا ټولنه به د مذهب او سیکولریزم ترمنځ د دوه گونیتوب سره مخ شي، مگر داسې ډلې شتون لري چې د شرعي قانون سره د دوی د اطاعت لپاره پیژندل کیږي چې دا بحث به سیالي وکړي. دا کولی شي په ټولنه کې شخړې او تضاد رامینځته کړي، او په پایله کې، د نسل ویشرامنځ ته شي ..

-په هرصورت، د مذهبي ژمنو اشخاصو ترمنځ، موږ به د بدلونونو شاهدان هم شو. په عمومي طبقه بندي کې، په ایران کې سني ټولنه په څلورو مذهبي جهتونو ویشل کیدی شي، او بیا په ایران کې د سني اسلام راتلونکی د دې جهتونو د نفوذ او خپریدو پر بنسټ تحلیل کیدی شي. دا رجحانات دا دي: تصوف، روښانتیا، سلفیزم، او منځلاری متوسطیت.

-د کردانو په منځ کې د صوفي احکامو نفوذ د پام وړ کم شوی دی. د صوفیانو د استوگنځایونو او خانقاوو احصایې، او همدارنگه د درویشانو او د هغوی دننه فعالو صوفیانو شمیر، په کرد سیمو کې د دوی د پخوانی حالت سره د پرتلې وړ ندي. په ټولو کرد سیمو کې د فعالو درویشانو شمیر په چټکۍ سره کم شوی، او د دوی ټولنې په تیرو څولسیزو کې په ځانگړو ښارونو او کلیو پورې محدودې شوې دي تر ډیرو کوچنیو ډلو پورې. د دې کوچنیو ډلو شمیر هم مخ په کمیدو دی، او دا امکان نلري چې د دې ټولنو کومه نښه به په راتلونکو کلونو کې د کردانو په منځ کې پاتې شي. په ورته وخت کې، د هیواد په جنوب کې د سنیانو په منځ کې تصوف د پام وړ شتون نلري. په ختیځ او جنوب ختیځ کې د دیوبندیانو د خپریدو او د اهل حدیثو د نفوذ سره، تصوف د پام وړ کم شوی، او ډیر صوفي زیارتونه ویجاړ شوي دي. په دې وروستیو کې، په ټولنه کې د دودیزې طبقې د یوې برخې ملاتړ او په سني سیمو کې د ځینو جمعې د لمانځه د مشرانو او واعظانو د ټاکلو له امله، موږ د طریقې رجحاناتو کې نسبي وده لیدلې ده، که څه هم د دوی ټولنیز نفوذ پراخ نه دی.

-په هرصورت، سلفي فکر عموما په دوو کټگوریو ویشل شوی: سلفي-دعوت او تکفیري-جهادي سلفیت. جهادي او تکفیري سلفیت په ایران کې د سنیانو په منځ کې ژورې ریښې نلري. دوی په تدریجي ډول شتون لري، د اسلامي نړۍ شاوخوا چاپیریال څخه اغیزمن شوي، او په عمومي توگه د سنیانو په منځ کې پراخه شهرت

ketabton.com - The Digital Library

نه لري. په ورته وخت کې، سلفي-دعوت یا تکفیري سلفیت، چې تاوتریخوالي ته لاره نه هواروي مګر سخت نظرلري، د سنیانو په منځ کې نسبتا فعال شتون لري. سره له دې چې غړیتوب یې لږ دی، خو تو انبدلی چې خپل شتون د هیواد څخه بهر په انټرنیټ او سپوږمکۍ چینلونو کې د پراخ شتون له امله د پام وړ احساس کړي. البته، د هیواد په جنوب کې ځینې شافعي سنیان د سلفیزم سره تړاو لري او د منځلارو سلفیانو په توګه پیژندل کیږي. په هرصورت، سلفیزم، په خپله تخنیکي معنی کې، د هیواد په جنوب کې د سنیانو له مذهبي تمایل سره توپیرلري، او د سني مذهبي څرګندونو اهمیت باید د سلفیزم په توګه تعبیرنشي)

د عصري کولو سره دتړلې روښانتیا تګلاره د سنیانو په منځ کې پراخه نه ده؛ محدود شمیر تعلیم یافته اشخاص په هیواد کې د روښانتیا د موجوده فضا څخه اغیزمن دي او پدې برخه کې په انفرادي فعالیتونو کې ښکیل دي، مګر دا د سني نفوس په منځ کې پراخه منل شوې نظریه نه ده. د مذهب په اړه معتدل او متوازن چلند، د اسلامي بیداری څخه ډیر اغیزمن شوی، سره له دې چې د خپل لنډ عمرسره سره، په هیواد کې د سنیانو په منځ کې نسبتا ښه ترلاسه شوی او د تعلیم یافته او ټولنیز پلوه اغیزمنو اشخاصو او شخصیتونو دلوی شمیر لخوا تعقیب کیږي. په سني ټولنه کې د دې چلند نفوذ مخ په زیاتیدو دی، او د ځوانانو د یوې برخې پام یې د خپلو عقلي او عصري نظرونو له امله ځانته اړولی دی، که څه هم د هغې لاسرسی او نفوذ نړیوال نه شي ګڼل کیدی.

-پورته ذکر شویو ټکو ته په پام سره، تمه کیږي چې په ایران کې د سني اسلام راتلونکی به د نړیوال کیدو، د معلوماتي او مخابراتي ټیکنالوژۍ انقلاب، او ملي او نړیوالو کلتوري او ټولنیزو خوځښتونو څخه رامینځته شوو ننګونو سره مخ شي. د مذهبي حکومت تر اغیز لاندې د ژوند تجربه او د هغې ناکامی، د سیکولر او مذهبي ضد غورځنګونو د ودې سربیره، په لنډمهاله کې د مذهبي عقایدو کمښت او د مذهبي مراسمو په تعقیب کې یې د پام وړ کمښت لامل شوی. د ځینو منځلارو اسلامي غورځنګونو او اصلاح غوښتونکو هڅې چې دین عصري کړي او د نن ورځې دنړیوال چاپیریال سره یې تطابق وکړي ممکن د ټولنې د یوې برخې پام ځانته راجلب کړي او د بدلون لپاره لاره هواره کړي. په هرصورت، هغه څه چې روښانه دي دا دي چې په نږدې راتلونکي کې، د ایران سني اسلام به د دود او عصري کیدو دوه ګونی حالت ته راشي. له دې څخه د راپورته کیدو لپاره، دا باید وکولی شي یو نوی تعبیر وړ اندې کړي چې د اوسني و اقعیت سره سم وي. د

ketabton.com - The Digital Library

سنیانو ترمنځ د مذهبي ګواښ احساس ته په پام سره، د ایران د ټولنې د دې برخې د ټولنیز شتون لپاره لومړنی انګېزه د پرمختګ پر بنسټ همکاری کې د ریښتینې ګډون پر ځای د تبعیض څخه د تېښتې په څېر انګېزو له امله پاتې ده.[17]

<u>ددې فصل حوالې :</u>

-هوشمند، احسان، ۱۳۹۶، په ایران کې سنیان، شرغ ورځپانه، ۲۹۵۳ ګڼه.

-د مولوي عبدالحمید په وینا، د جمعې لمونځ په زاهدان کې.

-داودي، علیرضا، سید وحید اغلي، او محمد رضا رسولي، په خوزستان کې د اتباعو ترمنځ د مذهبي فرقو په بدلولو کې د وصال سپوږمکۍ شبکې په اړه د نظریاتي پروګرامونو د رول مطالعه، د ټولنیزو او کلتوري ستر اتیژیو درې میاشتنۍ ژورنال، لسم کال، ۳۷ ګڼه، ۱۳۹۹ هجري، مخونه ۳۱-۵.

-سلطاني، عبدالظاهر، په ایران کې سني: فرصتونه او ننګونې (پیر انشهر: ارس خپرونې)، لومړی ګڼه، ۱۳۹۵ هجري لمریز، مخونه ۵۳-۵۱.

-هوشمند، احسان، کتاب.

-خواجه، نصرالله، د جماعت غورځنګ: په جنوب ختیځ ایران کې دعوت او تبلیغ، د ماسټرۍ تیزس، علامه طباطبایي پوهنتون، تهران، ۱۳۹۱ هجري لمریز.

-فریش، الف نور: په لویدیځ پاپوا (ایران) کې د تبلیغي جماعت راتګ او خپریدل

(ian Jaya، اندونیزیا، 2010S. Ranjaratnam School of International Studies Singapore, , لاسرسی: 18 نومبر https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/rsis-2024): pdf191pubs/WP.

[17] - ادریس پیر صاحب د ایران پوهنتون پروفیسور او فعال، د جماعت الدعوة والاصلاح (تبلیغ او اصلاح) غړی

ketabton.com - The Digital Library

-قاسمي، محمد طیب، ژباړه عبدالرحیم سالارزي، د تبلیغي جماعت او اصلاح اصلاح، (خراسان رضوي، توربت جام: شیخ الاسلام احمد جام مطبعه)، ۱۳۹۵ هـ ش.

-جهان طاغوت، حسین، د تبلیغي جماعت په غورځنګ کې سیاسي پدیده، د بسیج ستر اتیژیکو مطالعاتو مجله، ۱۷ کال، پرله پسې ۶۳، ۱۳۹۳ هـ.ش. طریقې او حل لارې، www.Islahweb.com

-انبارمو، منصور، ۱۳۹۹، په ایران کې د سلفیانو د پوهې تیوري: یوه قضیه مطالعه: د سني مذهبي ډلو د طریقې مطالعه، د اسلام او ایران د تاریخ علمي ژورنال، الزهرا پوهنتون، دریم کال، ګڼه ۴۷، ګڼه ۱۳۷، مخونه ۱۹۸-۱۷۳.

www.Maktabquran.blogfa.com

-شریعتي مازناني، سارا او سمن ابراهیم زاده، مکتب القرآن؛ مومناني د "ملت" په یاد کې: په ایران کې د کردانو یوه قضیه مطالعه، د ایران کلتوري څېړنیزژورنال، ۱۳۹۶، ۱۰(۳)، مخونه ۹۹-۷۹.

-زندي، امیر، محمد رحیم زندي، مهدي احمدیان او حسین موسوي. ۱۴۰۱. د ملي امنیت په لوړولو کې د مذهبي اقلیتونو د نفوذ لپاره راتلونکي سناریوګانې: د سنیانو یوه قضیه مطالعه، په اسلامي نړۍ کې د اساسي او تطبیقي مطالعاتو ژورنال، څلورم کال، ۱۴ ګڼه.

-نصره اصفهاني، علی رضا او احمد کوهي اصفهاني، د اووم پراختیایي پروګرام لپاره د ایران لپاره د لویو نړیوالو رجحاناتو او راتلونکي رجحاناتو تحلیل، د اسلامي مشورتي مجلس څېړنیز مرکز، ۱۴۰۱ هجري.

-سیاسي، اقتصادي، ټولنیز، ټیکنالوژیکي، چاپیریالي، حقوقي.

-حافظیان، محمد حسین، په منځني ختیځ کې ایران: د سیمې راتلونکي رجحانات، د مرکزي یوریشیا مطالعات، دوهم کال، ۱۳۸۸ هجري.

-ویبسټر، آر. کې. فرانک، د اسماعیل قدیمي لخوا ژباړل شوی، د معلوماتو ټولنې تیوري، (تهران، قصیده سارا، ۱۳۸۳)، دوهم چاپ، مخ. ۳۰۴.

ketabton.com - The Digital Library

-خان محمدي، کریم، په نړیوال افق کې د مذهبونو راتلونکې، ۱۳۸۶ هجري، ژمنه شوې انتظارویب پاڼه، www.Entizar.ir.پایه، علي، په عصري نړۍ کې د مذهب راتلونکې، مذهبي فکر درې میاشتنۍ، شیراز پوهنتون، ۱۳۸۵ هجري، ګڼه ۱۹، مخونه ۲۴-۱.

-حاتمي، محمد رضا، قادري عمي، او عشمي عمي، ۱۳۹۵ هجري، د حوالې ډلو په ساحه کې د دریم نسل د چلندونو د پراختیا مطالعه، ۱۳۹۵ هجري، په اسلامي نړۍ کې سیاسي څېړنه، مخونه ۴۲-۲۵.

-شکري، عظیم، او نور، په تعلیمي او مذهبي حوالې ډلو کې د نسلونو ترمنځ بدلونونو ټولنیزه مطالعه او تحلیل: د کرمانشاه یوه قضیه مطالعه. د ټولنیز-کلتوري ستر اتیژۍ درې میاشتنۍ، ۱۳۹۹ هجري، لسم کال، ۳۷ ګڼه، مخونه ۶۲-۳۳.

-هزارجریبي، جعفر، اورضا صفاري شالي، ۱۳۹۵ هجري، د زده کونکو په منځ کې د حوالې ډلو کې د بدلونونو د لاملونو مطالعه، د اسلامي پوهنتون کلتور درې میاشتنۍ، ۱۳۹۵ هجري، مخونه ۴۴-۱۷.

-فراستخواه، مقصود، "په ایران کې مذهبي سناریوګانې په آینده کې" (په راتلونکي کې په ایران کې څلور مذهبي سناریوګانې)، د ایران فردا مجله، ګڼه ۱۳، ۱۳۹۴ هجري، مخونه ۶۹-۶۶.

-مصالي، مهدي، د ایران د سنت خلکو یوه تشریحي اتلس: د ایران د سنت خلکو جغرافیه او فرقه ایز تاریخ (تهران، امریکایی خپرندویه اداره، ۱۴۰۱)، مخونه ۱۱۹-۱۱۸.

ketabton.com - The Digital Library

-په ایران کې د سني مذهب تاریخ او و اقعیت:

-دا د هیڅ ځیړونکي یا کتونکي لپاره پټه نه ده چې ایران، یا هغه څه چې پخوا د فارس په نوم پیژندل کیدل، د اسماعیل اول تر راتګ پورې د سني فرقې پیروي کوله، چې ځان یې د اووم امام موسی الکاظم لمسی اعلان کړ. اسماعیل اول، دصفویانو، په ۹۰۶ هجري (۱۵۰۰ میلادي کال) کې د شیعه امامي دولت لومړنی حکومت تاسیس کړ.

-د خمیني انقلاب د صفویانو د دولت له تاسیس وروسته د فارس د دولت په تاریخ کې دوهم مهم بدلون ګڼل کیږي. سنیان د خمیني په انقلاب کې شریکان وو او د شاه په نسکورولو کې یې ونډه درلوده. دوی د شیخ احمد مفتي زاده په مشرۍ د سني شورا لخوا رهبري کیدل. په هرصورت، د انقلاب له بریالیتوب وروسته، خمیني دوی رد کړل، له خپلو حقونو څخه یې محروم کړل، او مفتي زاده یې زنداني کړ. دا د خمیني په وړ اندې د سنیانود سخت غبرګون لامل شو. د سني ځوانانو د راټولولو لپاره یو سازمان جوړ شو. دا سازمان په دوامداره توګه پراختیا وموندله، نږدې ۲۱۰۰۰ غړو ته ورسید. دا پراخ شو ترڅو ټولې سني کرد، ترکمن، عرب، فارسي او بلوچ سیمې پکې شاملې شي، تر هغه چې دا د سني ځوانانو سازمان د ټولو سنیانو لپاره ریښتینی سیاسي، ټولنیز او فکري مشرتابه مقام شو، د خمیني د پلان غندنه یې وکړه چې دوی یی له پامه وغورځول. نن ورځ، په ایران کې سني نفوس د ټول ایران دنفوس شاوخوا ٪۲۸ استازیتوب کوي، او دا سلنه په دوامداره توګه مخ په زیاتیدو ده، تردې چې دا مسله د ایراني اکاډمیکو لپاره د اندیښنې سرچینه ګرځیدلې ده. د المصطفی نړیوال پوهنتون د اکاډمیک بورډ یو مهم غړی، ډاکټر ناصر رفیعي، د "فاطمیه او د دعوت فرصتونه" تر سرلیک لاندې د یوې غونډې په پر انیسته کې وویل چې په ایران کې سني نفوس په چټکۍ سره مخ په زیاتیدو دی، پداسې حال کې چې شیعه نفوس کمیږي. هغه اشاره وکړه چې د سني لومړني ښوونځي زده کوونکو شمیر په ایران کې د ټولو زده کونکو ٪۵۰ سره مساوي دی، پدې معنی چې د دوی شمیر د شیعه ګانو سره مساوي شوی دی.

ketabton.com - The Digital Library

آیت الله مکارم شیرازي (یو له مشهورو شیعه عالمانو او په قم کې د شیعه مدرسې یو له مشهورو استادانو څخه) په ایران کې د سنیانو د زیاتوالي په اړه خبرداری ورکړی و، او په عامه توګه یې د "امام سجاد نړیوال کنفرانس" کې خپله ژوره اندیښنه څرګنده کړه.

-په ایران کې سنیان تقریبا یوه بشپړه حلقه جوړوي چې د ایران د ټولو ګاونډیو سره د پولو په اوږدو کې غځیږي، پداسې حال کې چې شیعه ګان په مرکز کې متمرکز دي. ډیریې په وروستیو کلونو کې سني مذهب ته اړولي دي. د دې سیمو شمال ته، د کردانو سیمه د ایران په لویدیځه پوله عراق سره پیل کیږي. ډیریې د دې سیمو شافعیان دي، که څه هم ځینې یې افراطي شیعه ګان دي. د ایران د شمالي پولې سره د ترکې سره،

-د سني ترکمنانو ډله شتون لري. نور شمال ته، د اذربایجان او سمندري ساحل سره په پوله کې، د تولیش په نوم یوه سني قبیله شتون لري. د تهران شمال ته، د سمندر په اوږدو کې، د شیعه ګانو سیمه شتون لري. په هرصورت، په شمال ختیځ کې، چې د ترکمن صحرا په نوم یادیږي، سني حنفي ترکمنان شتون لري. په جنوب کې، د ایران په ختیځو سیمو کې، اصلي خراسانیان شتون لري، چې سني حنفي ترکمن دي. نور جنوب ته، د پاکستان پولې ته، د سني بلوچ قبیلې شتون لري. په دې توګه، د سنیانو حلقه، چې د ایران د نفوس ۲۸٪ جوړوي، د مرکزي شیعه سیمو شاوخوا ګرځي، کوم چې د سني جیبونو پرته نه دي، لکه شیراز سیمه، یا هغه شیعه ډلې چې سني مذهب ته بدل شوي دي، په شمول د اصفهان یوه ډله. د ایران حکومت په ایران کې د سنیانو په وړ اندې د ظلم پراخه کمپاینونه پرمخ وړي، پشمول د عالمانو او واعظانو له منځه وړل، د بې ځایه کیدو او میشتیدو پالیسۍ، د سیاسي او اداري پوستونو څخه یې محرومول، او د شیعه اکثریت سیمو کې د جوماتونو، مرکزونو او ښوونځیو جوړولو څخه د سنیانو مخنیوی. د مثال په توګه، نږدې یو ملیون سنیان په تهران کې ژوند کوي، مګر دوی یو جومات یا مرکز نلري چې پکې لمونځ وکړي یا راټول شي. په هرصورت، د عیسویانو او یهودیانو لپاره کلیساګانې او د زرتشتیانو لپاره معبدونه شتون لري.

د یادونې وړ ده چې د ایران رژیم د شیعه فرقې څخه د سیاسي پوښښ په توګه کار اخلي، او دا پراخه فرصت ورکوي چې په ایران کې او بهر کې د شیعه ګانو د مشهور ملاتړ ترلاسه کولو لپاره کاروکړي. د پیغمبر د کورنۍ د هغو غړو لپاره چې په فرقه ایزو جګړو کې شهیدان شوي وو، د دوی مبالغه شوې مینه د نورو سره د دوی

ketabton.com - The Digital Library

د مینې څخه ډیره ده. هدف دا دی چې خلک وهڅوي او د دوی احساسات د خالص سیاسي موخو لپاره وکاروي.[18]

- شاه اسماعیل صفوی چې کله قدرت ترلاسه کړ خپله مور یی سنې او حنفی مذهبه ورته وپی ویل : یا شیعه دین قبول کړه یا هم مرګ ته ځان برابر کړه هغی د شیعه مذهب قبلو لو څخه انکار وکړ پدې سره یی په شهادت ورسوله .

- په مشهد کې دامام رضا زیارت ته یی زیاته توجه وکړه چې بالاخره یی د خلکو څخه وغوښتل چی د مکې مکرمې په عوض خلک دحج لپاره باید مشهد ته راشي .[19]

[18] - مسلم ویپ پاڼه / یحیی صهیب د اکتوبر په ۲، ۲۰۱۵ .
[19] -عالم آرای شاه اسماعیل، چاپ ۱۳۸۴، مخونه ۳۴۶–۳۴۷"

ketabton.com - The Digital Library

په ایران کې ځینې ناروا او حرام کارونه :

پدې سفرکې مې ځینې دا سې ځیزونه ولیدل چې صریحا ناروا او حرام دي:

1-دعلی بن موسی زیارت ته دحرم نوم ورکول: دغه پدې باندې ناروا او حرام دی چې دحرم حدود د الله جل جلاله لخوا ټاکل شوی لکه څنګه چې رسول صلی الله علیه وسلم پخپل مبارک حدیث شریف کې د مکی او مدنی حرم حدود داسې ښولي دي :

دلومړي ځل لپاره د مکی مکرمې حدود ابراهیم علیه السلام د الله جل جلاله په امر اووحی سره ټاکلي دي ، امام نووی رحمت الله علیه و ایي : امام ازرقی رحمت الله علیه او نورو امامانو پخپلو اسانیدو سره ذکر کړي دي چې : ابراهیم علیه السلام ښودلي دي او نښې یې پرې لګولې دي او جبریل علیه السلام دغه ځایونه ابراهیم علیه السلام ته ښودلي وه بیا یې زموږ خوږ نبی محمد صلی الله علیه وسلم ته امروکړ چې دغه نښې تازه کړي بیاداکار عمر رضی الله عنه وکړ بیاعثمان رضی الله عنه داکاروکړ بیا معاویه رضی الله عنه تر دې دمه دا نښې واضحې دي ولله الحمد ، امام ازرقی رحمت الله په آخر دخپل کتاب مکه کې ویلي دي : دحرم شریف هغه نښې او حدود چې دثنیه نومی ځای په سر مخی خو اته شته هغه حرم دی او کومې نښې چې شااوخو اته یې دي هغه حل دی یعنې دحرم د باندې دي ...

دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما څخه رو ایت دی چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم تمیم بن آسد الخزاعی رضی الله عنه د حرم شریف د حدودو د بیا نوی کیدو په خاطرولیږه چې حضرت ابراهیم علیه السلام دغه نښې ایښې وې اوده ته حضرت جبریل علیه السلام ورښودلې وي .

فقهای کرامو مکه مکرمه او چاپیره یې حرام بللی دی ځکه چې دا حرمت الله جل جلاله په قرآن کریم کې بیان کړی دی فرمایي : أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ 67 [20]

[20] - سورت عنکبوت ایت 67.

ketabton.com - The Digital Library

ژباړه : "آیا هغوی نه دي لېدلي چې موږ هغوی ته یو امن حرم ورکړی دی، حال دا چې خلک د هغوی له شاوخوا څخه نیول کېږي (تښتول کېږي، وژل کېږي)؟ نو ایا دوی په باطل ایمان راوړي او د الله نعمت نه مني (کفرپرې کوي)؟"

امام قرطبی رحمت الله علیه و ایي : ددوی لپاره یې حرم دامن ځای وګرځاوه چې د ددښمن دحملې او اسیر کیدو څخه وژغورل شول .

-رسول الله صلی الله مبارک حدیث شریف دی چې فرمایي : : عن عبد الله بن عباس رضی الله عنهما قال قال الرسول صلى الله عليه وسلم {إنّ هذا البلد حرّمه اللّه تعالى يوم خلق السّماوات والأرض} أخرجه البخاري (1834)، ومسلم (1353) واللفظ له .[21]

ژباړه : د غه سیمه (مکه مکرمه) د خدای تعالی له خوا په هغه ورځ مقدسه شوی کله چې الله جل جلاله اسمانونه او ځمکه پیدا کړل.

-وقوله صلى الله عليه وسلم: {إنّ اللّه حرّم مكّة فلم تحلّ لأحد قبلي ولا تحلّ لأحد بعدي، و إنّما أحلّت لي - ساعة من نهار، فهو حرام بحرمة الله إلى يوم القيامة }. متفق عليه .[22]

ژباړه : " رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي : بېشکه دا ښار (مکه) الله هغه ورځ حرامه کړی ده چې اسمانونه او ځمکه یې پیدا کړل، نو دا د الله په حرمت سره تر قیامته حرامه ده. ما نه مخکې هېچا ته پکې جنګ روا نه و، او تر ما وروسته به هم هېچا ته روا نه وي. ما ته هم دا یوازې د ورځې یوه شېبه روا شوه، بیا هم دا د الله په حرمت سره تر قیامته حرامه ده."

-امام زرکشی رحمت الله علیه ددې په حکمت کې ډیر وجوهات ذکر کړي دي له دې څخه : په ثابت شوو احکامو باندی التزام ، دهغو برکاتو ظاهریدل چې دغه حرم ته ځانګړی شوی دي .

د مکې دحرم اندازه :

[21] - أخرجه البخاري (1834)، ومسلم (1353) واللفظ له .

[22] - صحيح البخاري , كتاب الحج، باب فضل مكة وبنيانهارقم الحديث1353 : صحيح مسلم:كتاب الحج، باب تحريم مكة وصيدها وخلاها وشجرها ولقطتها إلا لمنشد رقم الحديث: 1833

ketabton.com - The Digital Library

-دمدینې منورې له لوري: د تنعیم څخه دری میله اندازه ، د مالکي مذهب په کتابونو کې 4 یا 5 میله مسافه ده، اوس د عائشې رضی الله عنها په جومات یادیږي چې دکعبې شریفې او تنعیم ترمنځ مسافه حرم دی او تنعیم حل دی .

-دیمن له لورې 7 میله دی.

-د جدې له لوري 10 میله دحدیبیی تر آخره پورې .

-دجعرانې له لوري 9 میله د عبدالله بن خالد ترشعب پورې .

-دعراق له لوري 7 میله دی په مالکی کتابونو کې 8 میله دی .

-دطائف له لوري دعرفات دنمرې د نیمائی څخه 7 میله دی.

2- دحجاب نشتوالی : داچې ایران اسلامي جمهوریت یادیږي ، خو حجاب یو واجب او لازمي امر دی

۱-د حجاب نشتوالي داسلام په مبارک دین کې ډیرې بدې پایلې لري ، په اسلام کې حجاب د ښځې د عفت او پاکی نښه ده. قرآن کریم اونبوي سنت ښځو ته د خپل بدن ساتنه او سترګو پټولو توصیه کوي.

-د حجاب نشتوالی دځینو اسلامي مفسرینو او علماء له نظره د الله امر نه اطاعت کول ګڼل کېږي

-ممکنه ده چې د حجاب نه مراعات کول لویه ګناه ده .

۲-اجتماعي او اخلاقي اړخ :-

- حجاب د ښځو د شخصیت او وقار نښه ګڼل کېږي، او د ټولنې په کچه د عزت او درناوي سبب کېږي.

- د حجاب نشتوالی ځینې وخت د ناوړه نظرونو، بدفهمیو او احتمالي ناامنیو لامل کېدای شي.

- په ځینې کلتورونو او ټولنو کې د اخلاقي بحران یا بې احتیاطی ښکارندوي هم ګڼل کېږي.

۳ .-رو انې او فکري اغېزې:

-د حجاب درلودل ډېرې ښځې ته د اعتماد او ځان ساتنې احساس ورکوي.-

ketabton.com - The Digital Library

-دحجاب نشتوالی کېدای شي ځینې وخت د ځان په اړه د فشار، اضطراب یا د ټولنیز قضاوت سره مخامخ کړي..

-البته:

-ځینې (آزاد خیاله) ښځې حجاب د خپل شخصي انتخاب او خپلواکۍ نښه ګڼي، او د حجاب په اړه پرېکړه د دوی د عقیدې او احساساتو پورې تړلې بولي.

- او ځینې نورې (سکولر انې) بیا حجاب د تخلف اووروسته والي نښه هم بولي .

-د حجاب حکم د قرآن کریم په رڼا کې :

الله جل جلاله فرمایلي دي : يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَابِيبِهِنَّ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ .[23]

ژباړه : ای نبي! خپلو مېرمنو، لوڼو او د مؤمنانو ښځو ته وو ایه، چې خپل چادري (جلابیب) پر ځان راکش کړي؛ دا ډېره مناسبه ده چې وپېژندل شي (چې باحیا دي) او آزارور ونه رسېږي.

تفسیر: -جلابیب: اوږده چادري ده چې ټول بدن پوښي

-دا آیت د دې لپاره نازل شو چې ښځې وپېژندل شي چې پاکدامنه دي، او څوک یې ونه ربړوي

الله وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا .[24]

ژباړه : او مؤمنو ښځو ته وو ایه، چې خپل نظرونه ټیټ کړي او خپل عفت وساتي، او خپل زینت (ښکلا) ښکاره نه کړي، پرته له هغې چې طبیعي ښکاره وي .

-تفسیر(ابن کثیر، قرطبي)

-زینت د بدن ښکلي برخې دي، لکه ویښتان، غاړه، لاسونه، او نور؛ ښودل یې د فتنې سبب دی –

[23] - سورت الاحزاب آیت ۵۹ .
[24] - سورت النور آیت ۳۱ .

ketabton.com - The Digital Library

-د حجاب په اړه احادیث :

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلی دی المرأةُ عورةٌ، فإذا خرجَتِ استشرفَها الشيطانُ . [25]

:ژباړه: ښځه پرده ده (ستر ده) ، کله چې له کوره ووځي، شیطان هغې ته ګوري (یعنې د فتنې سبب ګرځي).

مطلب داچې : دلته د ښځې سترته اشاره شوې، او دا چې بېرون وتل یې که حجاب ونه لري د فتنې باعث ګرځي،

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : صنفانِ من أهلِ النارِلم أرَهُما بعدُ: ... ونساءٌ كاسياتٌ عارياتٌ، مائلاتٌ مميلاتٌ، رؤوسُهنَّ كأسنِمةِ البُختِ المائلةِ، لا يدخلنَ الجنةَ ولا يجدنَ ريحَهاوإن ريحها ليوجد من مسيرة كذا وكذا» . [26]

-ژباړه: د دوزخ دوه ډلې دي چې ما لا نه دي لیدلي: ... او ښځې چې کالي اغوندي، خو داسې ښکاري (لکه) لوڅې چې وي، (بدن ښکاره کوي)، میلان لري او نور هم ور اړوي (بد اخلاقې وي)، د دوی سرونه به د اوښ د کوهان په څېروي (یعنې ویښتان یی لوڅ کړي وي یا یې لوړ تړلي وي)، دوی به جنت ته نه ننوځي او د جنت بوی به ورته نه رسیږي ، او بېشکه د جنت خوشبویي له ډېرې ډېرې فاصلې نه احساسېږي."

-یادونه :

د "کذا وکذا" معنی دا ده چې د جنت بوی له ډېرو اوږدو فاصلونو (مثلاً له پنځوس یا سل کلومتره) څخه احساسېږي، خو رسول الله ﷺ دا اندازه په مشخص ډول نه ده ذکر کړې، بلکې په مبهم ډول یې فرمایلي، چې مطلب یې لویه او لرې فاصله ده.

دا جمله د دې لپاره راغلې چې دا ګناهکاران به دومره محروم وي چې حتی د جنت بوی به هم نه شي احساسولی، سره له دې چې د جنت بوی له ډېره لرې ځایه تر مشام رسېږي.

د دین له نظره)د حجاب دنشتوالي بدې پایلې:

[25] - رواه الترمذي (1173)، وقال: حسن صحيح .
[26] - رواه مسلم (2128).

ketabton.com - The Digital Library

- د الله د امر مخالفت دی ځکه چې حجاب فرض دی؛ نشتوالی یې د معصیت لامل دی .

- دحجاب په نشتوالي فتنه خپرېږي او حجاب د ټولنې د عفت ساتنه کوي .

-د حجاب نشتوالی دعزت کمښت دی ، بې حجابه ښځه د بدو نظرونو هدف ګرځي.

د حجب نشتوالی دعذاب، اووعید لامل کیږي "کاسیات عاریات" ته د جنت نه ننوتو خبرداری ورکړل شوی .

:مهم یادښت :

اسلامي تعلیمات حجاب ته د عفت، وقار او د ټولنیز امن د ساتنې په نظرګوري، نه د ښځې بندګی په نظر. حجاب د کرامت ساتنه ده، نه محرومیت .

د حجاب په اړه د معاصرو اسلامي شخصیتونو نظرونه :

:شیخ عبدالعزیزبن باز(رحمه الله)-د سعودي عربستان پخوانی لوی مفتي :

شیخ ابن بازحجاب فرض ګڼلی دی اوویلې یې دي چې ښځې باید د خپلې شرعي اړتیا له مخې حجاب وساتي، ځکه چې حجاب د ښځې د عزت او د ټولنې د پاکوالي ساتنه کوي .

حجاب په هره بالغه مسلمانه ښځه فرض دی، او د دین له ضروراتو څخه دی، نه شي کېدای پرېښودل چې.شي .

:شیخ محمد صالح المنجد-مشهور عالم او مفتي :

-د حجاب نشتوالی د دیني فساد او د ټولنیزو ستونزو لامل ګرځي. حجاب د ښځې د شخصیت محافظت کوي .[27]

-.مسلمانې ښځې ته حکم شوی چې شرعي حجاب ولري، ځکه دا هغه د فتنې او خطرونو څخه ساتي

[27] -الموقع الرسمي للشيخ محمد صالح المنجد .

ketabton.com - The Digital Library

- شیخ یوسف القرضاوي:

د معاصر اسلامي فقیه او مفکر مشهور عالم قول :

حجاب یوازې د سترګو پټول نه دي، بلکې ټول بدن باید د نامحرمو سترګو څخه پټ وي، پرته له هغه څه چې طبیعت یی ښیي .

حجاب هغه شرعي جامه ده چې مسلمانې ښځې له نورو جلا کوي او په ټولنه کې یې عزت ساتي.[28]-

-علامه محمد بن صالح العثیمین (رحمه الله):

یو له لویو سعودي علماء څخه دی و ایي :

-حجاب فرض دی، او د ښځې لپاره د دیني اطاعت او د الله د رضا د ترلاسه کولو وسیله ده .

-هغه څوک چې خپله سر او هغه برخې نه پټوي چې پټول یې لازم دي، نو په خپل ځان او دین یې حق نه دی ادا کړی [29]

-شیخ محمد ناصر الدین الألباني (رحمه الله)، چې یو له مشهورو معاصرو محدثینو څخه و، د حجاب

په اړه :

شیخ الألباني رحمه الله حجاب فرض ګڼی، او دا د ښځې د بدن پوره پوښښ لازمي ګڼي. خو یو مهم بحث چې د هغه نظرته ځانګړی کوي، دا دی :

هغه د مخ پټول (نقاب) فرض نه، بلکې مستحب یی ګڼی .[30]-

-د هغه څرګند نظر(لنډ اقتباس) :

[28] - برنامج "الحجاب بين الدين والتقاليد" على قناة الجزيرة، .
[29] - رسالة الحجاب" التي نشرها مركز الشيخ محمد بن صالح العثيمين.
al-amen.com
. -[30] - حجاب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة ص 49-ليكوال:** شيخ محمد ناصر الدين الألباني طبعه: دار المعارف، بيروت.

ketabton.com - The Digital Library

-فإن ستر الوجه والكفين ليس فرضا، و إنما هو من الفضائل والمكرمات التي يستحب للمرأة أن تتحلى بها، وليس من الواجبات التي يأثم تاركها .

-ژباړه :

د مخ او لاسونو پټول فرض نه دي، بلکې له هغو فضیلتونو او ښایستونو څخه دي چې ښځې ته مناسبه " ".ده چې ځان پرې ښکلی کړي؛ خو دا له واجباتو نه دي چې پرېښودونکی به پرې ګناهګار شي

-مهم ټکي د شیخ الألباني له نظره :

-د بدن پوښ فرض دی (بدن، ویښتان، غاړه، او نور)

-د مخ او لاسونو پټول مستحب دی، نه فرض.

-د حجاب ترک کول او د بدن د حجاب پرېښودل ګناه ده؛ خو د مخ ناپټي ګناه نه ګڼي.

- دلیلونه د قرآني آیتونو او صحیح احادیثو پراساس خپل نظر ثابتوي.

یادونه-:

-د الألباني رحمه الله نظر په دې موضوع کې له ځینو نورو علماوو (لکه ابن باز او ابن عثیمین) سره توپیر لري، ځکه هغوی د مخ پټول هم فرض ګڼي، خو الألباني رحمه الله د شریعت له متونو مستند استدلال .کوي چې نقاب مستحب دی، نه واجب .

-د مخ پټولو د اختلاف تفصیل:

د ښځو د مخ پټولو په اړه د اسلامي شریعت په رڼا کې مختلف فقهي نظرونه شتون لري، چې د قرآن کریم، نبوي احادیثو، صحابه کرامو اقوالو او د معاصرو علماوو د فتوو پراساس استنباط شوي دي [31].

-د قرآن کریم لارښوونې : الله جل جلاله فرمایي :

[31] ـ کلیمه ۰ نیت .

ketabton.com - The Digital Library

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَابِيبِهِنَّ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا » [32]

پښتو ژباړه :اې نبيّ! خپلو مېرمنو، لوڼو او د مؤمنانو ښځو ته وو ايه چې خپل جلبابونه (لوی څادرونه) پر ځان راکش کړي؛ دا کار تر دې غوره دی چې وپېژندل شي (چې پاک لمنې دي) نو نه به ځورول کېږي، او بېشکه الله ډېر بښونکی، ډېر رحم کوونکی دی .

:تفسیر لنډیز (له تفسیر ابن کثیر او تفسیر قرطبي څخه)

-جَلَابِيبِهِنَّ": دا جمع ده د "جلباب" چې مطلب يې لوی څادر دی چې ښځه پرې خپل ټول بدن پوښي، حتی مخ او سینه هم.

-يُدْنِينَ":- مطلب دا چې هغه څادرونه دې راکښې کړي (يعنې پر بدن دې راچاپېره کړي) څو بدن پټ شي.

-يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ": يعنې دا لباس به سبب شي چې خلک وپېژني چې دا پاک لمنې مؤمنې ښځې دي، نو څوک به دوی نه ځوروي، نه به پرې بد نظر اچوي.

- دا آيت د ښځو د حجاب او ټول بدن د پټوالي د مشروعيت (بلکې وجوب) لپاره يو بنسټيز دليل ګڼل کېږي.

-استنباط د علماوو له نظره :

-امام ابن کثير و ايي چې دا آيت د دې لپاره نازل شو چې مؤمنې ښځې د جاهليت له ډول ډول اذيتونو خوندي وساتل شي، او هغوی ته امر و شو چې د خپلو بدنونو او زينتونو څخه پرده وکړي.

-علامه ابن تيميه، امام قرطبي، او ابن عباس رضی الله عنه فرمايي: د جلباب هدف دا دی چې ښځې بايد خپل مخونه هم پټ کړي.

-د ځينو حنفي علماوو له نظره مخ ښکاره پرېښودل روا دي، خو که د فتنې وېره وي نو بيا مخ پټول واجب دي.

[32] - الاحزاب ۵۹ آيت .

ketabton.com - The Digital Library

دغه آیت د ښځو د سترولو لپاره د جلباب یا لوی څادر د اغوستلو امر کوي، چې د عفت او عزت ساتنې لپاره اړین ګڼل شوی دی .

د مخ پټولو په اړه د علماوو نظرونه :

-د مخ پټولو په اړه د علماوو ترمنځ دوه اصلي نظرونه شتون لري

د مخ پټول فرض ګڼل: ځینې علماوو لکه امام مالک، امام شافعي، امام احمد بن حنبل او د هغوی پیرو انو د مخ پټول فرض ګڼلي دي .

د مخ پټول مستحب ګڼل: ځینې نور علماوو لکه امام ابو حنیفه او د هغوی پیرو انو د مخ پټول مستحب - ګڼلي دي، خو د فتنې د وېرو په صورت کې یې پټول فرض ګڼلي دي

د دې اختلاف اصلي لامل د "إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا" (مګر هغه څه چې څرګندیږي) په تعبیر کې توپیر دی

-نړیواله تجربه :

:په ځینو هېوادونو کې د مخ پټولو په اړه محدودیتونه وضع شوي دي :

-هالنډ: په ۲۰۱۹ کال کې په عمومي ودانیو کې د مخ پټولو محدودیت ولګول شو، چې د حجاب، سکي خولۍ او نورو مخ پټوونکو توکو په اړه وه .[33]

-افغانستان: داسلامي امارت د بیا واکمنېدو سره، د ښځو د مخ پټولو حکم عملي شو، چې په ټلویزیوني خپرونو کې د ښځینه ویاندویانو لپاره ماسک اغوستل اړین شول [34]

دغه اقدامات د بشري حقونو سازمانونو او نړیوالو ټولنو له لوري د ښځو د حقونو د محدودولو په توګه وبلل شول (که سړی و اقعیت ته څیرشي نو دغه ټولنې داسلام په ضد او غیرمسلمانو په خدمت کې دي) [35].

[33] - bbc.com .
[34] - tolonews.com .
[35] - tolonews.co]] .

ketabton.com - The Digital Library

-پایله :

د ښځو د مخ پټولو په اړه د اسلامي شریعت په رڼا کې مختلف نظرونه شتون لري، چې د علماوو د تعبیر اتو او د فقهي د مذهبونو پراساس استنباط شوي دي. په دې اړه د قرآن کریم آیتونه او نبوي احادیثو د ښځو د سترلپاره لارښوونې کوي، خو د مخ پټولو په اړه د فرضیت یا مستحبیت په اړه اختلاف موجود دی.[36]

۳- مؤقته نکاح :

په ایران کې دخورا بدو او ناوړو عادتونو څخه یوه هم متعه یا مؤقته نکاح ده چې په شیعه مذهب کې جواز لري پدې سره یی ایر انې ټولنه ککړه کړې ، ټول هوټلونه پدې مصیبت کې ښکیل دي ، دهوټلونو کارکوونکې د هلکانو په ځیرښکاري چې دا په اصل کې زنا ده او ددې څخه ښايي ډیرکم خلک په امن کې پاتې شوي وي ، والله المستعان وعلیه التکلان ، مؤقته نکاح چې په فارسي کې ورته متعه ویل کېږي،

:نکاح المتعه، یا :مؤقته نکاح د اهل سنت فقهاوو له نظره حرام (ناجایزه) ګڼل کېږي.

-د اهل سنت نظر:

نکاح متعه -د اهل سنت جمهور (څلور واړه مذاهب: حنفي، مالکي، شافعي، حنبلي) پردې اتفاق لري چې متعه نکاح منسوخه او حرامه ده .

-دحرمت دلایل یی په لاندې ډول دي :

قرآن کریم دلایل :

-د موقتي نکاح (متعه) پرحرمت د قرآن کریم دلیل-

.-د اهل سنتو علماو پردې متفق دي چې متعه (موقتي نکاح) حرامه ده،

قوله تعالی "وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ. إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ" [37]

[36] - [kalemaatpa.net][7wasiweb.com] ,

[37] - (سورة المؤمنون: 5–6).

ketabton.com - The Digital Library

-ژباړه: او هغه کسان چې خپلې شرمګاوې (له ناروا اړیکو) ساتي، پرته له خپلو مېرمنو او هغه ښځو نه چې د دوی په ملکیت کې وي، نو په دوی باندې ملامتي نشته .

-:استدلال :په دې آیت کې یواځې دوې لارې د جنسي اړیکې لپاره روا ښودل شوې دي.

1- دایمي نکاح (ازدواج) .

2- د ملک الیمین ښځې (وینزه).

..نو موقتي نکاح یا متعه پدې دواړو کې نه راځي، او له همدې امله ناروا بلل شوې ده .

د رسول الله ﷺ دمبارکو احادیثو څخه--:

علي بن أبي طالب رضي الله عنه :

قَالَ: إن النبي ﷺ نهى عن المتعة وعن لحوم الحمر الأهلية يوم خيبر.[38]

-د عمربن الخطاب رضي الله عنه موقف:

-حضرت عمررضي الله عنه پر منبروویل- :

متعتان كانتا على عهد رسول الله ﷺ، و أنا أنهى عنهما وأعاقب عليهما: متعة النساء، ومتعة الحج .[39]

-علماء کرام و ایي چې عمربن الخطاب د متعې تحریم نه دی اختراع کړی، بلکې دا هغه څه دی چې رسول الله ﷺ حرام کړي وه، او عمررضی الله عنه یې اعلان کړی و، ځکه چې خلکو بیا هم پرې عمل کاوه .

- د متعې نکاح فقهي حکم :

1- په حنفي مذهب کې متعه حرامه ده .

2 -په مالکي مذهب کې متعه حرامه ده.

[38] - (صحيح البخاري، رقم: 4216

[39] - (مصنف ابن أبي شيبة، ج 3، ص 254)

ketabton.com - The Digital Library

3 - په شافعی مذهب کې متعه حرامه ده .

4-په حنبلي مذهب کې متعه حرامه ده .

-ټول اهل سنت علماء پدې اتفاق لري چې دمتعې نکاح حرامه ده، اوکه څوک دانکاح وکړي، زنا بلل کېږي، او شرعي نکاح نه ده.[40]

نتیجه :

-متعه نکاح منسوخه، مردوده او حرامه ده .

-دا د اسلامي اخلاقو، د ښځو کرامت، او د نکاح د دایمي تړون سره مخالف ګڼل کېږي.

-متعه په اسلامي فقهي نظام کې د زنا سره ورته عمل بلل کېږي که د اسلامي اصولو مطابق نه وي-

-په ایران کې د مؤقتې نکاح (چې په فارسي کې ورته صیغه ویل کېږي) د ځینو ټولنیزو، اخلاقي او حقوقي ستونزو سبب شوې ده. که څه هم د اهل تشیع له نظره دا نکاح مشروعه ده، خو په ټولنه کې یې زیاتې منفي اغیزې مشاهده کېږي .

په ایران کې د مؤقتې نکاح منفي اغیزې: -

-د ښځو دحقوقو ترپښو لاندې کول :

-مؤقتې نکاح د ښځو لپاره د "یک بار مصرف" په څېر ګڼل کېږي، چې هغوی ته د انسانیت او کرامت له مخې زیان رسوي. د دې ډول اړیکو په پایله کې ښځې د جنسي اړیکو لپاره د وسیلې په توګه کارول کېږي، پرته له دې چې د اوږدمهاله اړیکو او د کورنۍ جوړولو حق ولري. ډېرې ښځې د صیغې په نکاح کې له قانوني او مالي ملاتړ څخه محرومې پاتې کېږي .

[40] - صحيح مسلم، باب نكاح المتعة – حديث: 1406صحيح البخاري، حديث: 4216سنن النسائي، كتاب النكاح ، موطأ مالك، باب النهي عن نكاح المتعة، مصنف ابن أبي شيبة، ج 3، ص 254 ،تفسير ابن كثير (النساء: 24) ، تفسير القرطبي (النساء: 24)، الفتاوى الهندية (الحنفيه) ،المدونة الكبرى (المالكية) المجموع للنووي (الشافعية) المغني لابن قدامة (الحنابلة) .

ketabton.com - The Digital Library

-د بشري حقونو فعالین، او ځینې اکادمیک شخصیتونه په ایران کې د صیغې پراخوالی د ښځو د شخصیت او کرامت خلاف بولي ..

-دوی و ایي چې صیغه ښځه په "جنسي توکي" بدله کړې، چې یو ځل کارېږي او بیا پرېښودل کېږي

.اکثروخت دا نکاح ګاني نه ثبتېږي، نو ښځې له میراث، نفقې یا طلاق وروسته د حقوقو دعوا نشي کولای. .

ځو انان زیاتره د تلپاتې کورنۍ د بنسټ پر ځای، موقتي اړیکې غوره کوي- [41]

-د ټولنیز باورونو او اخلاقو زوال :

په ایران کې د مؤقتې نکاح د دود پراختیا د اسلامي اخلاقو او ټولنیزو ارزښتونو سره په ټکر کې ده. دا ډول .اړیکې د کورنۍ جوړولو اصلي ارزښتونو ته زیان رسوي او د ټولنیزو باورونود زوال سبب کېږي.

-د ماشومانو د حقوقو ستونزې :

په مؤقتې نکاح کې د ماشومانو د حقوقو په اړه ستونزې راپورته کېږي، ځکه چې دا اړیکې د اوږدمهاله او ثابتې کورنۍ جوړولو لپاره نه دي، چې په پایله کې ماشومانو ته د پلار او مور له خوا د ملاتړ او پالنې کافي فرصت نه ورکوي .

-په موقتي نکاح کې زیږېدلي ماشومان که ثبت نه شي، له هویت او مشروعیت محروم پاتې کېږي-

پلار اکثروخت له مسؤلیته تښتي، او ماشوم یتیم یا بې‌نام پاتې کېږي-

-په ځینو ښارونو کې د صیغې له امله غیررسمي صیغه‌خو انې یا د موقتي نکاح لپاره مرکزونه رامنځته شوي چې د فحشا سره ورته والی لري .

ځینې شتمن کسان یا روحانیون د دې نکاح له لارې له بې وزله یا یتیمو ښځو ناوړه استفاده کوي.[42]

---

41 - archive.taand.net .

42 - دشیعه ګانو مهمی مراجع : قانون مدنی ایران**، ماده 1075، تفسیر المیزان**، علامه طباطبایي، تفسیر النساء: 24 رپورټونه د صیغې د ټولنیزو اغېزو په اړه3BBC Persian, IranWire, Radio Zamaneh. **
کتاب "ازدواج موقت"** از آیت‌الله مکارم شیرازی
مطالعه جامعه‌شناسی ازدواج موقت در ایران**، د ایران د علومو اکادمیک ژورنالونه

ketabton.com - The Digital Library

په اسلام کې اختلاط ،یعنې د غیر محرم نارینه او ښځې فزیکي، پوهنیز او تفریحي ګډه شتون:

۱.- تعریف او ګډ عملي چاپېریال(Context) :

-اختلاط: هغه حالت ته و ایي چې نارینه او ښځې، پرته له محرم په اړیکو، ګډ فضا (ښوونځی، دفتر، پارک) کې سره یو ځای شي .

-د جاهلیت او لومړني اسلامي دورې حکایتونه ښیي چې په اسلام کې دغه وضعیت بدل شوی د اخترونو، عبادتونو او تجارتي فضا کې اصول راغلل چې اختلاط یې محدود کړو .

۲ .د قرآن کریم او نبوي احادیثو بنسټیز دلایل :

-د ښځو تبرج او ظاهر کېدو پر ضد حکمونه لکه: الله جل جلاله فرمائي :

وَلَا تبْرُجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الاولى .

دغه حکم له اختلاط سره تړاو لري او ښیي چې ښځې باید په نامحرمه فضا کې حاضرې نه شي.

-حدیثونه :

-پیغمبر ﷺ ځانګړې لارښوونې لرلې، لکه د ښځو او نارینه‌وو لپاره په جوماتونو کې د جلا دروازو جوړول او په کوڅو کې د هغوی تفکیک.

۳- فقهي نظرونه او قانون:

-ټولې څلورګوني فقهي مذاهب (حنفي، شافعي، مالکي، حنبلي) او حتی دمجازاتو اسلامی قانون، -اختلاط غیرمحرم- په ټولنه کې د وحشي نامشروع اعمالو په کتارکې راځي ، ویره او شرم د ځان دحفاظت لپاره لازمي ګڼي .

-دمجازاتو اسلامی قانون یی هم د " زنا څخه لرې کمو" رو ابطو څارندویي کوي او په اختلاط کې شمول جرم ګڼي چې مجازات کیدای شي .

-د اسلام حقوق او مقاصد :

ketabton.com - The Digital Library

څېړنه شوی چې اختلاط د ناوړه اغیزو، اخلاقي سقوط، کورنۍ نظام ته زیان او دتربیتي فساد لامل ګرځي .

-د اسلامي فقهې مقاصد همدا دي چې عفاف، شر افت، او سلامتیا وساتي ،هم په فردي او هم ټولنیزژوند کې.

۵- د عصري بحث مینځپانګه :

-معاصر اسلامي لیکوالان لکه د افغانستان محب‌الله حازم د اختلاط په اړه لیکلي چې دا پدیده د فشار، اقتصادی اړتیا او ناسم برداشتونو له امله معمول شوې .

-د مطبوعاتو د رول لپاره څیړنې ښیي چې انتقالي شر ایط او عصري قو انین کولی شي د احتیاط او اندازو ساتلو لپاره بیاکتنې ته ضرورت ولري.

پایله او سپارښتنې :

1 .د اسلام بنسټیز اصول قرآن کریم، سنت او فقه اختلاط محدودوي او هدف یې د ټولنې اخلاقي سلامتۍ ساتل دي .

2 .د اسلامي فقهي او قانوني دریځ له متوازنو تدابیرو څخه واده، تعلیم، عبادت او تجارت ته د جلا کولو اړتیا لري .

3 .معنوي اقتصادي ساتنې چې د عفاف، آرامښت او کورنۍ پالنې لپاره ضروري دي .

4 .عصري بدلونونه باید د اسلامي حدود، اړتیاوو او د مقاصدو د ساتنې په چوکاټ کې تجدید شي.[43]

---

[43] -

-حازم، محب‌الله او نذري، عبدالعزیز The Negative Consequences of Gender Mixing... IJRAH ،. ۲۰۲۳ [5]

-اختلاط زن و مرد نامحرم... ژورنال علوم انسانی و اجتماعی، ۱۳۹۴ [4]

-اختلاط مردان و زنان... فصلنامه سفینه، ۱۳۹۸ [1]

- Islam and gender segregation (Wikipedia) [7]

-آسیب‌شناسی اشتغال زنان[3] Manaviyat.ir ...

ketabton.com - The Digital Library

۴- لمانځه ته توجه نه کول :

-لمونځ داسلام په مبارک دین کې ټینګ او اساسي اهمیت لري ، ځکه چې دا داسلام د مبارک دین رکن دي که څوک قصداً دیته توجه ونه کړي داسلام دمبارک دین څخه وځي او که دسستۍ له امله وي او انکارترې و نکړي ، نو دا د دین له نظره جدي ستونزې او عو اقب لري.

۱-لمانځه ته توجه نه کول :

د اسلام له نظره ستونزې:

-لمونځ د دین اساس دی: رسول الله ﷺ وفرمایل: عن‌جابر بن عبدالله (رضی الله عنه) عن النبی صلی الله علیه وسلم قال : «إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ» [44]

عن‌بُریده بن الحُصَیب الاسلمي عن النبی صلی الله علیه وسلم قال ؛

«العَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ، فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ.» [45]

د پیغمبراکرم ﷺ په اصلي رو ایت کې (مسلم ۸۲)، واضحه ده چې د لمونځ ترک کولو له کبله انسان د کفر .ته نږدې کیږي .

د سنن ترمذی حدیث کې هم دا څرګند اشاره شوې ده چې د مسلمان او کفارترمنځ یوازینۍ توپیرلمونځ - .دی .

-د قرآن کریم په څو آیتونو کې د لمونځ اهمیت ډېرجدي یاد شوی:

قال : إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهى عَنِ الْفَحْشاءِ وَالْمُنْكَرِ . [46]

ژباړه : لمونځ مسلمان له بدیو او منکره کارونو منع کوي .

---

[44] - صحیح مسلم، کتاب «العقائد» یا «ایمان»، حدیث شمېره ۸۲
[45] -- صحیح الترمذي، حدیث شمېره *۲۶۲۱
[46] - سورة العنکبوت، آیت 45

ketabton.com - The Digital Library

-د لمونځ پرېښودل د اسلام له رکنونو بې پرو ايي ګڼل کېږي او دا د بندګۍ څخه ستره غفلت دی.

- د علماوو په فتواوو کې که څوک لمونځ قصداً او مسلسل پرېږدي، نو کفر ته نږدې کېږي.

-نو لمونځ د مسلمانانو يو مهم مذهبي عبادت دی چې د ورځې پنځه وخته ادا کېږي. لمونځ د اسلام په مبارک دين کې د ايمان ستنه ګڼل کېږي او د مسلمانانو د ژوند د روحاني بنسټ جوړوي.

--معاصرو عالمانو او مفتيانو نظرونه :

-شيخ ابن باز(رحمه الله):

- د لمونځ ترک کول د کفر نښه ده او څوک چې لمونځ نه کوي، هغه بايد د اسلام لارې ته راګرځول شي".

-شيخ ابن عثيمين (رحمه الله):

-روژه د اسلام رکن دی، که قصداً و نه نيول شي، بيا يې توبې ته اړتيا شته".

-نو: لمونځ او روژه د هر مسلمان لپاره فرض دي، او د دې عباداتو له پرېښودلو جدي ستونزې پيدا کېږي. د قصدي ترک کولو څخه يې بايد کلک ډډه وشي، که څوک يې پرېږدي، نو د توبې او استغفار لپاره يې بايد سمدستي هڅه وکړي .

-د لمانځه ارزښت :

-لمونځ د مسلمانانو د ورځني ژوند نظم او ترتيب ښيي .

- لمونځ د الله تعالی سره مستقيمه اړيکه جوړوي .

- لمونځ د ګناهونو څخه د توبې کولو لارده .

- لمونځ مسلمانان د خپل نفس کنټرول او د خدای رضا ته ژمنوي-

-د لمانځه شرايط :

پاکوالی (وضو) .

ketabton.com - The Digital Library

-مخ د کعبې خوا ته کول .

-د لمانځه د وخت پابندي .

-د لمانځه نیت کول .

-د لمانځه اوقات مراعاتول .

-د لمانځه ډولونه :

-فرض لمونځ: لکه پنځه وخته لمونځ (فجر، ظهر، عصر، مغرب، عشاء) .

-نفل لمونځ: اضافي لمونځ چې د فرضو څخه وروسته او مخکې ادا کېږي .

-سنت لمونځ: هغه لمونځ چې پیغمبر(صلی الله علیه وسلم) کولو خو فرض نه دی .

۵- روژې (صوم) ته توجه نه کول :

د اسلام له نظره دروېې د ترک کول بدی او ستونزې:

- روژه د اسلام پنځم رکن دی، ترک یې لوی ګناه ده.

الله جل جلاله فرمایی : وَكُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ .[47]

-ابوهریره رضی الله عنه ویلی رسول الله ﷺ وفرمایل :من لم یصم رمضان متعمداً من غیرعذرفلا صلاه له .[48]

- یعني : چې څوک روژه په قصد اوپرته له کوم عذرڅخه ونه نیسي، د هغه لمونځ هم نه قبلیږي .) امام :احمد بن حنبل په خپل مسند کې رو ایت کړی،

-روژه د اسلام دوهم سترعبادت دی چې د رمضان په میاشت کې ترسره کېږي. روژه د ورځې له لمرختو څخه ترلمرلوېدو پورې د خوراک، څښاک او جنسي اړیکو څخه ځان ساتل دي .

[47] - سورة البقرة، آیت 183 .
[48] -- ص: ۳۸۶ - جلد: ۲ -: مسند الإمام أحمد

ketabton.com - The Digital Library

-د روژې اهمیت :

-تقوا او ځان کنټرولو ته وده ورکوي .

-د الله تعالی د قربت لامل ګرځي .

-د غریبو او بېوزلو سره د همدردی احساس رامنځته کوي .

-د نفس د اصلاح لپاره زمینه برابروي .

-د روژې شرایط :

-بالغ او عاقل اوسېدل .

-د روژې توان لرل (روژه نیول مکلفیت دی خوبې وسه کس مستثنی دی) .

-د رمضان میاشت وي .

-د روژې افطاري او سحر :

-روژه د لمرلوېدو سره پوره کیږي (افطار) .

-سحر د روژې د پیل وخت دی چې ترلمرختو مخکې وي .[49]

---

[49] - ،سورة طه، آیت 14،سورة النساء، آیت 103،سورة البقرة 2:183-187 قرآن مجید/ چې د لمانځه او روژې احکام په islamweb.net، islamqa.info کې بیان شوي ، لکه:

منبع	مؤلف	حکم	جلد ، صفحه ، حدیث نمبر
صحیح البخاري	امام بخاری	روژه	حدیث نمبر1891 — تقریباً په 4 ټوک، صفحه 147
صحیح البخاري	امام بخاری	لمونځ	حدیث نمبر520، 528، 529 په 1 ټوک، صفحې 320-330
صحیح مسلم	امام مسلم	روژه	حدیث 1135 (روژه) — ټوک 3، صفحه 120-125
صحیح مسلم	امام مسلم	لمونځ	حدیث 259 (لمونځ) — ټوک 1، صفحه 45-50
الفقه الاسلامي و أدلته	الزحیلی	روژه	جلد 1، صفحات 370 تر 420
الفقه الاسلامي و أدلته	وهبه الزحیلی	لمونځ	جلد 1، صفحات 90 تر 140

ketabton.com - The Digital Library

۶- د ایران دحکومت لخوا د سنیانو جوماتونو ته بې‌توجهۍ :

-ایران یو شیعه اکثریتي هیواد دی چې حکومت یې د شیعه دیني مذهب پر اساس جوړ شوی. په دې هیواد کې سني مسلمانان اقلیت ګڼل کېږي چې په ځانګړي ډول په سیستان او بلوچستان، کردستان، کرمانشاه، او نورو سیمو کې ژوند کوي. د سنیانو د جوماتونو د ودانولو، ساتنې، او د مذهبي فعالیتونو په برخه کې د ایران د حکومت لخوا بې‌توجهۍ او محدودیتونه په ښکاره ډول لیدل شوي.

.د سني جوماتونو دوضعیت او بې‌توجهۍ نښې :

- د سنیانود جوماتونو ودانولو لپاره رسمي اجازې نه ورکول کېږي.

- د ځینو سني جوماتونو ودانۍ تړل کېږي یا یې فعالیت محدود شوی.

- په سیستان او بلوچستان کې د سني جوماتونو زیاتره ودانۍ تخریب شوې یا د حکومت لخوا کنټرول شوې دي.

- د سني علماوو او مذهبي مشرانو فعالیتونه محدود شوي او ځینې یې نیول شوي دي.

- د سنیانو لپاره مذهبي زده کړې او فرهنګي پروګرامونه په رسمي توګه ملاتړ نه کېږي.

-مثالونه او پېښې :

-په ۲۰۱۸ کال کې، په زاهدان ښارکې د سني جوماتونو ځینې ودانۍ تړل شوې.

-په کردستان کې ځینې سني جوماتونه د حکومت لخوا کنټرول شوي او د مذهبي مراسمو لپاره محدود شوي دي.

فقه السنه	سید سابق	لمونځ او روژه	اول جلد ، صفحات 20 تر 70
المغنی	ابن قدامه	روژه	ټوک 1، صفحات 430 تر 480
المغني	ابن قدامه	لمونځ	ټوک 1، صفحات 300 تر 360

ketabton.com - The Digital Library

-په سیستان او بلوچستان کې د سني جوماتونو په اړه د نړیوالو بشري حقونو سازمانونو راپورونه ورکړي چې حکومت یې پر فعالیتونو بندیزونه لګولي.

- د نړیوالو بشري حقونو سازمانونو راپورونه او نیوکې :

-د هیومن رایټس واچ (HRW) راپورونه:

HRW په خپل راپور کې ویلي چې ایران د سني اقلیت د مذهبي حقونو په برخه کې د بې‌عدالتیو او محدودیتونو لامل شوی .[50]

-د ملګرو ملتونو مذهبي ازادیو راپورونه:

- د ملګرو ملتونو د بشري حقونو شورا په راپورونو کې د ایران د حکومت لخوا د مذهبي ازادیو د محدودولو موضوع راپور شوې ده.

-پایله او وړ اندیزونه:

- ایران باید د خپلو ټولو اتباعو مذهبي حقونه په مساوي توګه رعایت کړي، د سنیانو جوماتونو ودانولو او فعالیتونو ته اجازه ورکړي.

- نړیوالې ټولنې او د بشري حقونو سازمانونه باید په دې اړه څارنه زیاته کړي.

- د سنیانو مذهبي مشران باید د خپلو عبادتونو لپاره ازادانه فعالیتونه ولري.

-د سني جوماتونو جوړولو محدودیتونه :

-په ایران کې د سني مسلمانانو لپاره په لویو ښارونو کې د جوماتونو جوړول منع دي. په تېرو کلونو کې، د .سني جوماتونو جوړولو لپاره غوښتنې رد شوي او ځینې موجود جوماتونه هم تخریب شوي دي .

-د سني جوماتونو تخریب:

[50] - Human Rights Watch - Iran](https://www.hrw.org/middle-east/n])africa/iran)). -

ketabton.com - The Digital Library

-په ۲۰۱۵ کال کې، د تهران په پوناک سیمه کې دسنیانو جومات تخریب شو. د دې عمل پرور اندې د سني مشر انو او ټولنې غبرګونونه راپورته شول .

- په تهران کې ۳۰۰ کلیساګانې شته خو دسنیانو لپاره یوجومات هم نشته ترڅو د جمعې لمونځ په کې اداء کړي .[51]

په ایران کې د سني مسلمانانو پرضد محدودیتونه او جوماتونو ویجاړېدل یو جدي بشري حقونو اندېښنې راپارولي دي. لاندې د څو پېښو لنډ معلومات دي.

۱ .-د بم په ښارکې د سني جومات ویجاړول:

-د کرمان ولایت بم ښارکې د سني مسلمانانو وروستی جومات امنیتي ځواکونو ویجاړکړ، چې د محلي حقونو د یوې ډلې (Haalvsh) له خوا یې ویډیو خپره شوې ده. په راپور کې راغلي، چې دا یو ساده سرای و، نوموړو خلکو ته یې اجازه ورکړل شوې نه چې مسجد جوړ کړي .

۲ .د تهران د پُنک استوګنې د سني جومات ویجاړول :

-په تهران کې، په پُنک سیمه کې چې یو جومات د سنیانو دلمانځه لپاره کارول کیده ، د ۲۰۱۵ کال د جولای په ۲۹ امنیتي او ښاروالی ځواکونو له پولیسو سره ګډ عملیات ترسره کړل او یوه برخه یې ویجاړه کړه .

۳ .په مشهد کې د شیخ محمد فیض د مسجد ویجاړول :

-تاریخي شالید او ویجاړول :

-د دغه مسجد د جوړېدو مهال دقیق تاریخ معلوم نه دی، خو په مشهد کې د سني مسلمانانو له پاره یو له مهمو مذهبي ځایونه وو .

-حکومت په ۱۹۹۳ زکال کې دا جومات نړاوه، چې و ایې د اسلامي انقلاب د ساتونکو ځواکونو د مشرۍ لاندې ترسره شوی وو .

[51] - فیسوک رشید رشید .

ketabton.com - The Digital Library

-په راغلو راپورونو کې ویل شوي دې ویجاړېدل د ایران له روحاني مشر آیت‌الله خامنه‌ای شخصي امر په توګه ترسره شوی وه، چې د حکومت لخوا یې مخنیوي په نوم وویل شول .

-یادګارونو څخه دا ویجاړنه وروسته له هغې وشوه چې حکومت د هند د بمبي بابری مسجد د ویجاړېدلو په اړه د احتجاجونو سره مخ شو، او د مشهد د شیخ فیض مسجد ویجاړول یې د سني ځایونو د فشار نمونه وګڼله .

-همدارنګه، له ګاونډي ودانۍ سره تړلي کوربه‌خانه او د قرآن حفظ مرکزهم له منځه یوړل شول

د مشهد شیخ فیض سني مسجد په ۱۹۹۳ کال کې د ایران د امنیتي ځواکونو په امرویجاړشو، چې دا پیښه د سني اقلیت پرور اندې د مذهبي آزار او حقوقي محدودیتونو یوه مهمه نمونه ده.

-په ۱۹۹۴ کې د مشهد ښار د شیخ محمد فیض سني مسجد د برید لاندې راغی، د پولیسو او امنیتي ځواکونو له‌خوا په شپه کې له خاورو سره یو ځای کړای شو. کله چې دا تاریخي او روحاني ځای ویجاړشو، بیاد پارک په توګه بدل شو[52].

---

52 - دلته هغه معتبر منابع دي چې د مشهد ښار د *شیخ محمد فیض سني جومات* د ویجاړولو په اړه معلومات وړاندې کوي،

1. *ویکیپیډیا (Wikipedia):*
د شیخ فیض جومات پېژندنه او د ویجاړېدو تاریخي معلومات.
سرچینه: en.wikipedia.org/wiki/Sheikh_Fayz_Mosque

2. * DBpedia:*
یوه علمي معلوماتي پایګاه چې د جومات جزیات او ویجاړېدو کال (۱۹۹۳) بیانوي.
سرچینه: dbpedia.org/page/Sheikh_Fayz_Mosque

3. *Diyaruna خبری ویب‌پاڼه:*
د ایران د سني مسلمانانو د جوماتونو د بندېدو او ویجاړېدو راپورونه.
سرچینه: diyaruna.com

4. *) Al-Mashareqالمشارق):*
د سني اقلیت پر وړاندې د ایران د فشار په اړه راپورونه وړاندې کوي.
سرچینه: almashareq.com

5. * – Mediumد کاوه طاهري مقالې:*
دا لیکوال راپور ورکړی چې د ایران د حکومت له‌خوا تر ۲۴ زیات سني جوماتونه او مدرسې تړل شوې دي.
سرچینه: medium.com/@TaheriKaveh

6. * En-Academic:*
د ویکیپیډیا یوه غوندې پاڼه، چې د جومات د ویجاړېدو تفصیلات وړاندې کوي.
سرچینه: en-academic.com/dic.nsf/enwiki/5134704

7. * Iran Human Rights Documentation Center:*
د سني مسلمانانو پر وړاندې د ایران د فشارونو مستند راپورونه خپروي.
سرچینه: iranhrdc.org

ketabton.com - The Digital Library

۴ .د ایرانشهر، سیستان او بلوچستان، د سني مسجدو بنسټونو تخریب :

-د ۲۰۲۱ کال جنوری کې د ایرانشهرښار د یوجومات بنسټ هم تخریب شو، سره له دې چې رسمي جواز یې درلود. سیمه‌ایزو فعالینو ویل چې دا د سني اقلیت په وړ اندې د فشاریوه برخه ده

د بلوچستان (زاهدان، راسک) په جوماتونو بریدونه .

-د سني جوماتونو پرور اندې بندیزونه :

-په ۲۰۱۳ کال کې، د تهران په سادیګې سیمه کې د سني مسلمانانو د عید قربان لمونځ منع شو. د بشري حقونو سازمان (HRW) د دې عمل په اړه اندېښنې څرګندې کړې.

-د سني مذهبي مشران او د هغوی فعالیتونه .

- سني مذهبي مشران، لکه مولانا عبدالحمید، د حکومت له لوري د سني مسلمانانو پرور اندې د بې‌عدالتیو په اړه څرګندونې کړې دي. هغه د سني جوماتونو د تخریب او د مذهبي فعالیتونو پرور اندې د محدودیتونو په اړه اندېښنې څرګندې کړې دي .

-د سني مسلمانانو د مذهبي ازادۍ پرور اندې خنډونه :

-د بشري حقونو سازمان (HRW) -په خپلو راپورونو کې ویلي چې د سني مسلمانانو مذهبي ازادي په ایران کې محدوده شوې ده. د جوماتونو بندول، د عبادتونو پرور اندې بندیزونه او د مذهبي مشرانو نیول د دې محدودیتونو ځینې بېلګې دي.[53]

-په سني مذهبي مشر مولانا عبدالحمید محدودیتونه :

مولانا عبدالحمید د ایران د سني مسلمانانو یو مشهوره عالم دی چې د حکومت له خوا یې د مذهبي فعالیتونو د محدودولو راپورونه دي[54] .

[53] Amnesty]) restrictions-religious-freedom-sunni-muslims-
International](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2013/10/iran-
[54] BBC Persian](https://www.bbc.com/persian/iran-]) 36413045 -

ketabton.com - The Digital Library

پایله :

الحمد لله والصلاة والسلام على نبينا محمد صلى الله عليه وسلم وعلى آله وصحابته ومن تبعهم الى يوم الدين .

وبعد : سفرد انسان د فکرپراخولو، نوو کلتورونو، ژبو او خلکو سره د آشنايي لپاره مهم دی. دا د ذهني ارامتيا، تجربو ترلاسه کولو او د ژوند لید پراخولو وسیله ده. سربېره پردې، سفرد تعليم، تفریح او روحي ودې يوه غوره لاره ده.

داچې زما سفرهم دايران مشهد خواته دغه ټکي مې په ذهن کې ښه راغلل تاسو گرانو دوستانو ته يې ور اندي کوم :

-دمشهد د ښار جغرافيه، تاريخي شالید، تفریحي ځایونه، د امام رضا د حرم تاريخ، نقشه، صحنونه او رو اقونه بیانوي. له دې وروسته، د شیعه مذهبي عقايدو، بنسټ ایښودونکو شخصیتونو، فکري ریښو، او د صفوي دولت له لوري د دولتي مذهب جوړېدو ته اشاره کوي. همداراز، د سني مسلمانانو پر حال، تاريخ، او په ايران کې مذهبي محدوديتونو تمرکز لري، او پايله يې د ديني همغږۍ او متقابل درناوي ارزښت ته اشاره کوي.

دا لاندې ماخذونه د ایران د سني مسلمانانو پر جوماتونو د فشار، ویجاړولو او بندېدو راپورونه تاییدوي.

1. *اسلامي افقونه (*Islamic Horizons)
   - موضوع: د ایران په بم ښار کې د سني لمانځي ځای ویجاړول
   - وېبپاڼه: islamichorizons.net
2. *ایران انټرنیشنل (*Iran International)
   - موضوع: د ایران امنيتي ځواکونو د سني مذهبي ځایونو بندول
   - وېبپاڼه: www.iranintl.com
3. *ایران د بشري حقونو د اسنادو مرکز (*Iran Human Rights Documentation Center – IHRDC)
   - موضوع: د تهران، مشهد او نورو سیمو کې د سني جوماتونو ویجاړېدل
   - وېبپاڼه: www.iranhrdc.org
4. *کردپا نیوز (*Kurdpa News)
   - موضوع: د سني مسلمانانو د جوماتونو ویجاړولو په غبرګون د نړیوالو سازمانونو غندنه
   - وېبپاڼه: www.kurdpa.net
5. * – IFMATد ایران د مذهبي اقلیتونو خارنه*
   - موضوع: د بلوچستان د سني جوماتونو بنسټونه تخریب شوي
   - وېبپاڼه: www.ifmat.org
6. * – IranWireایران وایر*
   - موضوع: په زاهدان او راسک کې د سني جوماتونو چاپې او نیونې
   - وېبپاڼه: www.iranwire.com

دا ماخذونه د نړیوالو حقونو، رسنیو او څارونکو بنسټونو له لوري خپاره شوي او د سني مسلمانانو د ديني آزادیو محدودیتونه څرګندوي.

ketabton.com - The Digital Library

-د ایران د مذهبي تاریخ، په ځانګړي ډول د سني مسلمانانو ستونزې، ته اشاره کوي. چې:

-ایران نږدې نهه پیړۍ سني پاتې شوی و، خو شاه اسماعیل صفوي د قزلباش ځواکونو په مرسته، د شیعه مذهب د خپرولو په موخه په مختلفو ښارونو کې د سنیانو پر ضد سخت قتل عامونه وکړل؛ په شمول د بغداد، اهواز، باکو، شکي او نورو سیمو کې.

-د اهل سنتو مشران، قبرونه او دیني شخصیتونه توهین او ویجاړ شول.

-نن ورځ، سره له دې چې په تهران کې نږدې یو میلیون سنیان ژوند کوي، دوی د لمونځ یا راټولېدو لپاره رسمي جومات نه لري، خو نورو دینونو ته مذهبي ځایونه ورکړل شوي.

-په پای کې، لیکنه د دیني همغږۍ، درناوي او متقابل تفاهم ارزښت ته اشاره کوي، تر څو اسلامي امت یووالی وساتي.

-دغه لیکنه د ایران د مذهبي بدلونونو، د صفوي دولت له خوا د سني مسلمانانو د ځپلو، او نن ورځ د سني اقلیت د وضعیت په اړه بحث. همداراز، د امام رضا حرم ته اشاره ، د سني مذهب ستونزې، مي یادي. کړې دي .

والسلام

محمد بشیر مدني

ketabton.com - The Digital Library

مصادرو او منابعو فهرست

- قرآن کریم .

کتابونه او علمي آثار :

1. R.J. Abisaab – *Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire*, I.B. Tauris, 2004.
   - فصل ٢) "State and Shi'ism" :ص 45–78)
2. Onur Yıldız – *The Nature of the Shi'ite-Imamiyyah Sect in the Shah Ismail Era*, 2023 – [Dergipark.org.tr]
3. ابن الاثير –*الكامل في التاريخ*، عزالدين أبي الحسن علي بن محمد بن أبي الكرابن الاثيرالعنوان: الكامل في التاريخ،الناشر: دارالكتاب العربي، بيروت الطبعة الثانية، ١٣٨٧ هـ/ ١٩٦٧ م.
4. وهبه الزحيلى –*تاريخ الدول الإسلامية*،
   - همداراز :*الفقه الاسلامي وأدلته*، طبع (٢) بيروت لبنان .
5. رسول جعفريان
   - *تاريخ تشيع درايران*، جلد ١، ص ٢٢١–٢٨٠
   - مقاله "صفويه"، *دائرهالمعارف بزرگ اسلامی*، جلد ٩
6. Dwight M. Donaldson – *The Shi'ite Religion*, 1933

7، فقه السنة المؤلف: سيد سابق (ت ١٤٢٠هـ)الناشر: دارالكتاب العربي، بيروت – لبنان الطبعة: الثالثة، ١٣٩٧ هـ - ١٩٧٧ م

8-الزحيلى، وهبه –*الفقه الاسلامي وأدلته*). بيروت لبنان .

8- آلباني، محمد ناصرالدين –*حجاب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة*، دارالمعارف، بيروت،

اسلامي منابع (، حديث، فقه) :

1. صحيح البخاري المؤلف: أبوعبد الله، محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة ابن بردزبه البخاري الجعفي تحقيق: جماعة من العلماءالطبعة: السلطانية، بالمطبعة الكبرى الأميرية،

ketabton.com - The Digital Library

ببولاق مصر، ١٣١١ هـ، بأمر السلطان عبد الحميد الثاني ثم صَوّرها بعنايته: د. محمد زهير الناصر، وطبعها الطبعة الأولى ١٤٢٢ هـ لدى دار طوق النجاة - بيروت،.

2. صحيح مسلم الكتاب: صحيح مسلم ,المؤلف: أبو الحسين مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري (٢٠٦ - ٢٦١ هـ المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي [ت ١٣٨٨ هـ] الناشر: مطبعة عيسى البابي الحلبي وشركاه، القاهرة> ثم صورته دار إحياء التراث العربي ببيروت، وغيرها)
3. عام النشر: ١٣٧٤ هـ - ١٩٥٥ م
4. سنن الترمذي –سنن الترمذى المؤلف: الإمام محمد بن عيسى الترمذي (توفي ٢٧٠ هـ) بيروت لبنان، طبعة محققة (تحقيق أحمد محمد شاكر): الأربعة مجلدات، ٢٠٠٨ م، ٢٠٨٠.

فقهي كتب او تفسيرونه :

-تفسير القرآن العظيم ,المؤلف: عماد الدين أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير الدمشقي (ت ٧٧٤ هـ) وضع حواشيه وعلق عليه: محمد حسين شمس الدين الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت – لبنان الطبعة: الأولى، ١٤١٩ هـ - ١٩٩٨ م عدد الأجزاء: ٩ (٨ والفهارس) .

-تفسير القرطبي الجامع لأحكام القرآنالمؤلف: أبو عبد الله، محمد بن أحمد الأنصاري القرطبي تحقيق: أحمد البردوني و إبراهيم أطفيش الناشر: دار الكتب المصرية – القاهرة الطبعة: الثانية، ١٣٨٤ هـ - ١٩٦٤ م عدد الأجزاء: ٢٠ جزءا (في ١٠ مجلدات) .

-*الفتاوى الهنديه*)حنفيه(الفتاوى العالمكيرية المعروفة بالفتاوى الهندية المؤلف: جماعة من العلماءبرئاسة الشيخ: نظام الدين البرنهابوري البلخي بأمر السلطان: محمد أورنك زيب عالمكير الطبعة: الثانية، ١٣١٠ هـ الناشر: المطبعة الكبرى الأميرية ببولاق مصر (وصَوّرتها دار الفكر بيروت وغيرها) عدد الأجزاء: ٦.

-*المجموع* –النووي (شافعيه) المجموع شرح المهذب المؤلف: أبو زكريا محيي الدين بن شرف النووي (ت ٦٧٦ هـ) باشر تصحيحه: لجنة من العلماء الناشر: (إدارة الطباعة المنيرية، مطبعة التضامن الأخوي) – عام النشر:١٣٤٤ - ١٣٤٧ هـ عدد الأجزاء: ٩ (أصل النووي فقط) وصَوَّرَتْها: دار الفكر بيروت في ٢٠ مجلدًا: مشتملا على مجموع النووي وتكملة السبكي وتكملة المطيعي .

ketabton.com - The Digital Library

-*المدونة الكبرى*)مالكيه : الطبقات الكبرى المؤلف: محمد بن سعد بن منيع الهاشمي البصري المعروف بابن سعد دراسة وتحقيق: محمد عبد القادرعطا الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت

الطبعة: الأولى، ١٤١٠ هـ - ١٩٩٠ م عدد الأجزاء: ٩ (٨ والفهارس) .

- المغني لابن قدامة المؤلف: أبو محمد عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة (٥٤١ - ٦٢٠ هـ على مختصر: أبي القاسم عمربن حسين بن عبد الله بن أحمد الخرقي (المتوفى ٣٣٤ هـ) تحقيق: طه الزيني - ومحمود عبد الوهاب فايد - وعبد القادرعطا [ت ١٤٠٣ هـ]- ومحمود غانم غيث الناشر: مكتبة القاهرة الطبعة: الأولى، (١٣٨٨ هـ = ١٩٦٨ م) - (١٣٨٩ هـ = ١٩٦٩ م) عدد الأجزاء: ١٠ .

-مصنف ابن أبي شيبة –المؤلف: أبو بكرعبد الله بن محمد بن أبي شيبة العبسي الكوفي (ت ٢٣٥ هـ

المحقق: سعد بن ناصر بن عبد العزيز أبو حبيب الشثري تقديم: ناصر بن عبد العزيز أبو حبيب الشثري الناشر: دار كنوز إشبيليا للنشر والتوزيع، الرياض – السعودي الطبعة: الأولى، ١٤٣٦ هـ - ٢٠١٥ م عدد الأجزاء: ٢٥ (آخر ٤ فهارس) .

--الموطأالمؤلف: مالك بن أنس صححه ورقمه وخرج أحاديثه وعلق عليه: محمد فؤاد عبد الباقي [ت ١٣٨٨ هـ] الناشر: دارإحياء التراث العربي، بيروت – لبنان عام النشر: ١٤٠٦ هـ - ١٩٨٥ م.

ویب‌سایټونه او ژورنالیستي سرچینې :

1. Wikipedia – en.wikipedia.org (صفویه، اسلام، حجاب، صیغه، نور موضوعات)
2. BBC Persian / BBC.com
3. ISNA.ir
4. Tolonews.com
5. IranWire, Radio Zamaneh – راپورونه د صیغه او ټولنیز اغېز
6. Muslim websites – islamqa.info, islamweb.net
7. al-amen.com, salameno.com, wasiweb.com, kalemaatpa.net

علمي مقالې او راپورونه :

ketabton.com - The Digital Library

1. IJRAH ... *The Negative Consequences of Gender Mixing*، ۲۰۲۳
2. *اختلاط زن و مرد نامحرم* ...ژورنال علوم انسانی و اجتماعی، ۱۳۹۴
3. *اختلاط مردان وزنان* ...فصلنامه سفینه، ۱۳۹۸
4. *آسیب‌شناسی اشتغال زنان* Manaviyat.ir ...
5. د ایران د علوموژورنالونه – د صیغه ټولنیزتحلیل .
6. *ازدواج موقت* –آیت‌الله مکارم شیرازی .

راپورونه، خپروني او نوري ليکنې :

- الجزیره –د طه العاني لیکنه، سپتمبر۱۳، ۲۰۲۰
- د ایران د ولسمشرۍ ویبپاڼه –خالد محمدي ژباړه، نومبر۲۵، ۲۰۲۴
- ادریس پیرصاحب –د ایران پوهنتون استاد .
- برنامه "الحجاب بین الدین والتقالید – "الجزیره نیت ویب .
- رسالة الحجاب –مرکزالعثیمین .
- د جماعت الدعوة والاصلاح فعالین .

زیارت او سیاحت اړوند منابع :

- فلای تودی –مجله درمورد زیارت امام رضا
- ایران هتل آنلاین
- kojaro.com

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English